

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**SOSYAL HARCAMALAR VE GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA
ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE AÇISINDAN BİR İNCELEME
(1980 - 2014)**

(Yüksek Lisans Tezi)

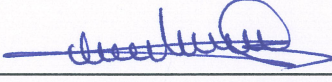
Zafer ASYA

**Doç. Dr. Uğur SİVRİ
Danışman**

**RİZE
2017**

KABUL VE ONAY

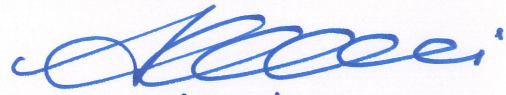
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalında, Zafer Asya tarafından hazırlanan, *Sosyal Harcamalar ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Arasındaki İlişki: Türkiye Açısından Bir İnceleme (1980 - 2014)* başlıklı bu çalışma, 31 Mart 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Uğur SIVRİ ,Kabul/Red

Üye: Doç. Dr. Seymur AĞAZADE ,Kabul/Red

Üye: Doç. Dr. Servet CEYLAN ,Kabul/Red

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

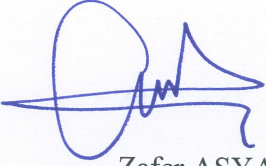

20./04/2017

Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 20.04/2017

Zafer ASYA

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında yüksek lisans dönemi boyunca benden hiçbir desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Uğur Sivri'ye ve hayatım boyunca bana destek olan sevgili aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Rize, 2017

Zafer ASYA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	2
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	5
ÖZET	7
ABSTRACT	9
KISALTMALAR	11
TABLolar LİSTESİ	12
ŞEKİLLER LİSTESİ	13
GİRİŞ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ÇERÇEVEDE SOSYAL HARCAMALAR VE GDP

1.1. Teorik Açıdan Sosyal Harcamalar ve GDP	18
1.2. Uluslararası Perspektiften Türkiye’de Sosyal Harcamalar	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOSYAL HARCAMALAR VE GDP İLİŞKİSİNİ İNCELEYEN LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

2.1. Uluslararası Literatür	39
2.2. Ulusal Literatür	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL HARCAMALAR VE GDP İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1. Metodoloji.....	57
3.1.1. Sosyal Harcama Verilerine İlişkin Uluslararası Metodoloji.....	57
3.1.2. Sosyal Harcama Verilerine İlişkin Ulusal Metodoloji.....	65
3.2. Yöntem ve Veri Seti	72

3.2.1. Birim Kök (Durağanlık) Sınanması.....	75
3.2.2. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Testi	77
3.2.3. Engle-Granger Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Analizi.....	78
3.2.4. Granger Nedensellik Analizi	80
3.2.5. Varyans Araştırma Analizi	82
3.2.6. Etki-Tepki(Impulse-Response) Analizi	82
3.3. Analiz ve Bulgular	83
3.3.1. ADF Birim Kök Test Sonuçları	83
3.3.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Analiz Sonuçları	85
3.3.3. Granger Nedensellik Analiz Sonuçları	86
3.3.4. Varyans Araştırma Sonuçları.....	89
3.3.5. Etki-Tepki (Impulse Response) Analiz Sonuçları	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	98
KAYNAKLAR.....	106
ÖZ GEÇMİŞ	116

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Uğur SİVRİ

Hazırlayan: Zafer ASYA

Yıl: 2017

ÖZET

SOSYAL HARCAMALAR VE GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE AÇISINDAN BİR İNCELEME (1980 - 2014)

Bu çalışmada Türkiye’de 1980-2014 yılları arasında gerçekleştirilen kamu sosyal harcamaların GDP ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada, 1980-2014 yılları arasında kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Analizde sosyal harcamaları temsilen, kişi başı reel sosyal harcama serisi, ekonomik büyümeyi ise temsilen kişi başı reel GDP serisi kullanılmıştır.

Analiz bölümünde öncelikle durağanlık sınaması için, Genişletilmiş Dickey-Fuller testi uygulanmıştır. Durağanlık test sonuçlarında, her iki değişkenin de birinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Durağanlık testinden sonra sosyal harcamalar ve GDP’ nin uzun dönemli ilişkisini analiz etmek için Engle-Granger Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme analizi sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Uzun dönemli ilişki boyutu incelendikten sonra bu kez kısa dönemli ilişkiyi inceleyen Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Granger’in Nedensellik test sonuçları ise kısa dönemde sosyal harcamalar ile GDP arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir. Kısa ve uzun dönemde yapılan test sonuçları paralellik göstermiş olup son aşamada Etki-Tepki ve Varyans araştırma analizleri uygulanmıştır.

Etki-Tepki analiz sonuçlarına göre kişi başı reel sosyal harcamalarda meydana gelecek dışsal bir şok, kişi başı reel GDP eğiliminde herhangi bir artışa yol açmamaktadır. Aynı şekilde kişi başı reel GDP’ de meydana gelebilecek dışsal bir şokun, kişi başı reel sosyal harcama eğiliminde herhangi bir artışa yol açmayacağı tespit edilmiştir. Varyans sonuçlarında ise, sistemde kullanılan değişkenlerin herhangi birinde meydana gelecek olan bir değişimin tamamı kendisi tarafından açıklanmakta ve değişkenler dışsal olarak hareket etmektedir.

Nihayetinde tüm analiz sonuçlarında, Türkiye’de 1980-2014 yılları arasında gerçekleştirilen kamu sosyal harcamalar ile GDP arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı ve değişkenlerin birbirini etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: GDP, Sosyal Harcamalar, Engle-Granger, Varyans, Etki-Tepki.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Department of Economics

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Uğur SİVRİ

Author: Zafer ASYA

Year: 2017

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL SPENDING AND GDP: CASE OF TURKEY (1980-2014)

In this study, the relationship between public social spending GDP in Turkey 1980-2014 was examined. Annual data covering the years 1980-2014 were used in the study. The real social expenditure series per person is used as a representative of social expenditures and the real GDP series per person is used as the level of economic activity.

In the analysis section, the Augmented Dickey-Fuller test was first applied for the stationarity test. According to stationarity test results, both variables were found to be stationary in the first difference. After the stationarity test, the Engle-Granger cointegration test was applied to analyze the long-run relationship between social spending and GDP. As a result of the cointegration analysis, it was concluded that there was no long-term relationship between the variables. After examining the long-run relationship dimension, the Granger Causality test, which examines the relationship in the short term, was applied. Granger causality test results did not find any relation between social expenditure and GDP in the short term. Short and long-term test results were parallel and Impulse-Response and variance decomposition analyzes were conducted at the last stage.

According to the results of the Impulse-Response analysis, an exogenous shock that would occur in real per capita social spending was not lead to any

increase in the per capita real GDP trend. In the same way, it has been determined that an exogenous shock, which may occur in real per capita GDP, would not lead to any increase in the tendency of real per capita social expenditure. According to variance decomposition results, all of the variables used in the system are explained by itself and the variables act exogenously.

Ultimately all the analysis results, concluded that there was no relation between public social expenditures and GDP in Turkey between 1980-2014 in that the variables are not affect each other.

Key Words: GDP, Social Expenditures, Engle-Granger, Variance, Impulse-Response.

KISALTMALAR LİSTESİ

AİPP:	Aktif İş Gücü Piyasası Programları
ÇSGB:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DF:	Dickey – Fuller
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
EKK:	En Küçük Kareler Yöntemi
SSI:	Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi
ESSPROS:	Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri
EUROSTAT:	Avrupa İstatistik Ofisi
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSS:	Genel Sağlık Sigortası
GDP:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
LOGKBSC:	Kişi Başı Reel Sosyal Harcamalar Serisi
LOGKBGDP:	Kişi Başı Reel GDP Serisi
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MYB:	Merkezi Yönetim Bütçesi
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SOCX:	Sosyal Harcama Veri Tabanı
SGK:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SYDGM:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDTF:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TKİ:	Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (2013-2014, Milyon TL).....	29
Tablo 2: SOCX Metodolojisine Göre OECD Ülkelerinde Gerçekleştirilen Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Oranı (1980-2016).....	32
Tablo 3: ESSPROS Metodolojisine Göre Sosyal Koruma Harcamalarının GDP İçindeki Oranı (1990-2014)	34
Tablo 4: SOCX Veritabanının Yapısı (Kamu ve Zorunlu Özel Programlar İçin)	59
Tablo 5: ESSPROS Veritabanının Yapısı (Kamu Sosyal Harcamalar İçin)	61
Tablo 6: SOCX ve ESSPROS Veri Tabanlarının Karşılaştırılması	63
Tablo 7: ADF Birim Kök Test Sonuçları	84
Tablo 8: Engle-Granger Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Analiz Sonuçları	85
Tablo 9: Gecikme Uzunlukları Test Sonuçları.....	88
Tablo 10: Granger Nedensellik Test Sonuçları	89
Tablo 11: Kişi Başı Reel GDP Varyans Araştırma Sonuçları.....	90
Tablo 12: Kişi Başı Reel Sosyal Harcamalar Varyans Araştırma Sonuçları	91
Tablo 13: Kişi Başı Reel Sosyal Harcamalar Varyans Araştırma Sonuçları (Var Modeli Değişken Sıralaması: LOGKBSC, LOGKBGDP).....	92
Tablo 14: Kişi Başı Reel GDP Varyans Araştırma Sonuçları (Var Modeli Değişken Sıralaması: LOGKBSC, LOGKBGDP).....	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye ve OECD Ortalamasında Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Payı (1980-2014)	28
Şekil 2: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (2014-Milyon TL).....	30
Şekil 3: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (2000-2014, Milyon TL).....	31
Şekil 4: Türkiye ve 25 Avrupa Birliği Ülkesinde Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Payı (2000-2013)	35
Şekil 5: OECD Ülkelerinde Gerçekleştirilen Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Payı (1995-2013)	36
Şekil 6: OECD Ülkelerinde Gerçekleştirilen Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Payı (1960-2016)	37
Şekil 7: Türkiye ve OECD Ortalamasında Toplam ve Net Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Payı (1990-2016)	38
Şekil 8: Değişkenlere Ait Serilerin Zamana Karşı Çizilmiş Şekilleri	74
Şekil 9: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri	87
Şekil 10: Etki-Tepki Analiz Sonuçları	94
Şekil 11: Etki-Tepki Analiz Sonuçları (Var Modeli Değişken Sıralaması: LOGKBSC, LOGKBGDP).....	96

GİRİŞ

Dünyada 18. yüzyıl'ın ortalarından itibaren önce İngiltere de hemen ardından Avrupa ülkelerinin önemli bir bölümünde ortaya çıkan Sanayi Devrimi, her geçen gün hız kazanarak sanayileşme ile beraber birçok sosyal sorunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle 20. yüzyılda yaşanan ekonomik krizler ve krizlerin yol açtığı yoksulluk toplumsal refahı olumsuz etkilemiştir. Hızlı sanayileşme sürecinin beraberinde getirdiği bu sorunlara karşı dünyada birtakım sosyal politika mekanizmaları geliştirilmiştir. Nitekim kamu sosyal harcamalarının temeli de bu sosyal politikalara dayanmaktadır.

Sosyal dengeyi korumak ve refah devleti yaratmayı amaçlayan sosyal harcama kavramı, II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkmış ve küreselleşme ile beraber önem kazanmıştır. Özellikle sosyal devlet anlayışı ile beraber önemi vurgulanan sosyal harcamalar, ülke ekonomilerinde gelir adaletsizliğini önleme yolunda etkin bir politika aracı haline gelmiştir.

OECD ülkelerinde önemli bir politika aracı haline gelen bu sosyal harcamalar her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. 35 ülkeyi veri olarak oluşturulan sosyal harcamaların GDP içindeki oranında OECD ortalaması, 1980 yılında % 14.9' dur. Bu ortalama 1985 yılında % 16.5'e 1990 yılında % 16.9'a, 2000 yılında % 18'e ve 2010 ile 2013 yılında % 21.1'e yükselmiştir. Bu anlamda 35 ülkeyi veri olarak hesaplanan OECD ortalaması 1980 yılından başlayarak günümüze kadar sürekli artma eğiliminde olmuştur.

OECD'nin 2014 yılı için tahmini ortalaması % 21.1 iken 2015 ve 2016 tahminleri ise % 21'dir. 1980 yılında 15 OECD ülkesinde sosyal harcamaların GDP içindeki oranı, OECD ortalamasının üzerinde seyrederken bu sayı 2000 yılında 20 ülkeye yükselmiştir. Yıllara ilişkin yapılan incelemeler sosyal harcamaların GDP içindeki payının neredeyse tüm OECD ülkelerinde 1980-2014

dönemi arasında yüksek oranda artığına işaret etmektedir. OECD ortalamasının üzerinde seyreden ülkelerin büyük bir çoğunluğu ise Euro bölgesi ülkeleridir.

Sosyal harcamaların GDP içindeki payında en yüksek dilime sahip ilk beş ülke: “Fransa, Finlandiya, Belçika, Danimarka ve İtalya” dır. Bunları sırası ile Avusturya, İsveç, İspanya ve Yunanistan takip etmektedir. Genel sıralamada OECD ortalamasının üzerinde ve altında seyreden ülke sayısı neredeyse ikiye bölünmüştür.

Burada belirtilen OECD ülkelerinde aynı zamanda sosyal harcamaların GDP içindeki pay oranı, OECD ortalamasının da üzerinde seyretmektedir. OECD'nin kesinleşmiş 2013 yılı verilerine göre bu sıralamada en yüksek oran % 31.5 ile Fransa'ya aittir. Fransa'yı % 29.5 ile Finlandiya, % 29.3 ile Belçika, % 29 ile Danimarka, % 28.6 ile İtalya, % 27.6 ile Avusturya, % 27.4 ile İsveç, % 26.3 ile İspanya ve % 26 ile Yunanistan takip etmektedir.

Sıralamanın en düşük dört ülkesini ise: % 7.5 ile Meksika, % 9.3 ile Kore, % 10 ile Şili ve % 13.4 ile Türkiye takip etmektedir. Türkiye bu anlamda OECD ortalamasının oldukça gerisinde yer almaktadır. Türkiye'de sosyal harcamaların GDP içindeki payı OECD verilerine göre 1980 yılında % 4, 1990 yılında % 5.5, 2000 yılında % 7.7, 2005 yılında % 10.3 ve 2013 yılında % 13.4'tür. OECD'nin Türkiye için 2014 yılı tahmini ise % 13.5' tir.

EUROSTAT tarafından oluşturulan ESSPROS verilerinde ise Türkiye için mevcut durum çok fazla değişiklik göstermemektedir. ESSPROS verilerine göre sosyal harcamaların GDP içindeki payında son sırayı ise yine Türkiye almaktadır. Türkiye, 2013 yılı ESSPROS verilerine göre 33 ülke arasında % 14.1 ile sonuncu sıradadır.

28 Avrupa Birliği ülkesinde sosyal harcamaların GDP içindeki oranı 2000-2013 yılı arasında % 25 ile % 30 arasında değişirken, Türkiye de ise söz konusu bu oran % 10 - % 15 arasında olup Avrupa Birliği ülkelerinin çok gerisinde bir seyir izlemektedir. Bu göstergeler Türkiye'nin GDP bazındaki sosyal harcama

seviyesinin ne kadar düşük olduğunu ve OECD ortalamasının oldukça gerisinde seyrettiğini ortaya koymaktadır.

OECD ülkelerinde sosyal harcamalar, her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Nitekim bu önemi yaratan en önemli unsur, sosyal adaletin ve sosyal refahın artmasının yanı sıra ekonomik büyümeye olan etkidir. Dünyada sosyal harcamalar ile ekonomik büyüme ilişkisi güncel bir literatür tartışmasını yaratmıştır.

Büyüme ile sosyal harcamalar ilişkisini analiz eden araştırmacılar görüş olarak üçe ayrılır: Bunlardan birincisi, sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ileri sürenler oluştururken ikinci görüşte olan araştırmacılar ise sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ileri sürmektedirler. Üçüncü farklı görüş ise sosyal harcamalar ile büyüme ilişkisi hakkında net bir çözümlenme getiremeyerek sosyal harcamalara ait farklı bileşenlerin büyüme ile ilişkisini farklı sonuçlara dayandıran araştırmacılardan oluşur.

Türkiye’de 1980-2014 yılları arasında uygulanan kamu sosyal harcamalarının GDP ile ilişkisini inceleyen bu çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, genel çerçevede ve teorik anlamda sosyal harcamalar ve büyüme ilişkisi açıklanmakta olup, OECD ve EUROSTAT verileri doğrultusunda dünyada ve Türkiye’de sosyal harcamaların seyri hakkında bilgi verilmiştir.

Sosyal harcamaların kapsamı, ortaya çıkışı, ekonomik büyüme ile teorik ilişkisi ve bu alana yönelik ön plana çıkan farklı görüşler birinci bölümün ana konusunu oluşturmaktadır. Yine bu bölümde iktisadi faaliyetler düzeyi içinde sosyal harcamaların oranı uluslararası karşılaştırma metodu ile incelenmiş, Türkiye’de 1980 yılından başlayarak günümüze kadar yapılan harcamaların seyri ve mevcut durumu hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, ulusal ve uluslararası literatürde sosyal harcamalar ve büyüme ilişkisini inceleyen araştırmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem, veri seti ve ekonometrik analiz sonuçları ile sosyal harcamalara ilişkin ulusal ve uluslararası metodoloji tanıtılmıştır. Ekonometrik yöntem ve veri setinden önce sosyal harcamaları sınıflandırmaya yönelik ulusal ve uluslararası metodolojiye değinilmiştir.

Türkiye’de sosyal harcamaların mevcut durumunu ve gelişimini, uluslararası perspektiften karşılaştırmamıza imkan sağlayacak bu üç metodoloji sırası ile: “Avrupa Birliği’ nin yani EUROSTAT’ın (Avrupa İstatistik Ofisi) kullandığı ESSPROS (Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri) yöntemi, OECD’nin her yıl güncellediği SOCX (Sosyal Harcama Veri Tabanı) yöntemi ve ILO’nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) kullandığı SSI (Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi) yöntemidir.” Ulusal metodoloji de ise ESSPROS ile aynı yöntemi kullanan TÜİK verileri ve daha farklı bir veri seti kullanan Kalkınma Bakanlığı inceleme konusu olmuştur. Bu bağlamda çalışmamızda bu yöntemler tanıtılmış ve bu yöntemlere ilişkin temel farklılıklara değinilerek mevcut durum Türkiye açısından incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen sonuçlar yorumlanmış, değerlendirmeler yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ÇERÇEVEDE SOSYAL HARCAMALAR VE GDP

1.1. Teorik Açıdan Sosyal Harcamalar ve GDP

Sosyal harcama kavramını açıklamaya yönelik ortak bir görüş bulunmamaktadır. Kavramı tanımlamaya yönelik yapılan açıklamalar birbirinden farklılık göstermektedir. Nitekim kavramı açıklamada karşılaşılan en büyük sorun “sosyal harcama” ve “kamu harcaması” kavramlarının aynı anlamda kullanılmasıdır. Söz konusu her iki kavramda birbirinden bağımsız ve farklı anlamlar içermektedir. Konuya ilişkin anlam karmaşası tamda bu noktada başlamakta ve neredeyse konu üzerinde görüş bildiren tüm aktörlerin temel sorunu haline gelmektedir. Kavramı tanımlamada yapılan bu hata, sadece sade vatandaşları ilgilendirmeyip neredeyse konuya ilişkin bilimsel görüş belirten tüm aktörleri ilgilendirmektedir (Erdoğan ve Yenigün, 2008: 9).

Anlam karmaşasında yaşanan bu sorun konu üzerinde yapılan tartışmalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Sosyal harcamaların tanımı ve kapsamı “Kamu Harcamaları” kavramının gölgesinde kalmış ve asıl tartışma alanı yoksun bırakılmıştır.

Sorunun kaynağına ilişkin diğer bir husus ise sosyal harcama kavramının sınırlarını ve kapsamını belirlemede kullanılması gereken ölçütlerin aynı olmamakla birlikte ülkelere göre değişiklik göstermesidir. Kavramın kapsamı ve sınırları ülke ekonomilerine göre değişiklik göstermiş ve farklı yorumlanmıştır. Bu husus sosyal harcamaların kapsamını belirlemede öne çıkan önemli bir diğer olgudur.

Sosyal harcama kavramını açıklamaya yönelik yapılan farklı görüşlerin kaynağında ise sosyal nitelik vurgusunun işlevi önem arz etmektedir. Sosyal harcama kavramının sınırları esasen bu sosyal nitelik kavramından başlamakta ve sosyal politika anlayışına dayanmaktadır.

Sosyal harcamaların temelini oluşturan sosyal politika anlayışı Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde sanayi devriminin bir parçası olarak ortaya çıkmış ve tartışma konusu olmuştur. Sosyal sorunları önlemek, sosyal dengeyi sağlamak, yoksulluğu önlemek ve birtakım sosyal sorunlara karşı işçi sınıfının haklarını korumak, sosyal politika anlayışının başlıca hedefleri arasındadır (Güven, 1997: 10).

Literatürde sosyal harcama kavramının yoğun bir tartışma konusu içine girmesi ise II. Dünya Savaşından sonra başlamaktadır. Bu dönemde sosyal harcama kavramına eşlik eden diğer bir unsur ise refah devleti kavramıdır. Bu süreç her iki kavramın aynı anda tartışıldığı ve bu alana yönelik yapılan çalışmaların sayıca arttığı bir dönemi kapsamaktadır. Konuya ilişkin çalışmaların yoğunlaştığı bir diğer dönem ise 1970’li ve 1980’li yıllardır. Bu dönemler esasen küreselleşmenin varlık gösterdiği dönemi işaret etmektedir. Söz konusu küreselleşme tartışmaları bu alanda gerçekleştiren çalışmalara ivme kazandırmıştır (Balsever ve Özer, 2015: 277).

Sosyal harcamalara dayalı bu sosyal politikaların en çok önem kazandığı bir diğer dönem ise nitelikli kriz dönemleridir. Kriz dönemlerinde sosyal yaşamı dengelemede kullanılan en önemli ve güçlü argüman sosyal politikalarlardır.

Özetle genel olarak ‘‘kamu harcaması’’ kavramı ile karıştırılan, sınırları ve kapsamı ülkelere göre değişiklik gösteren, temeli sosyal politika anlayışına dayanan, sanayi devrimi ile beraber ortaya çıkarak II. Dünya Savaşından sonra yoğun bir tartışma konusu oluşturan ve küreselleşmenin olgunluk gösterdiği yıllar başta olmak üzere özellikle kriz dönemlerinde sıklıkla ön plana çıkan sosyal harcamalar, günümüzde detaylandırılması gereken önemli bir ekonomik parametredir.

Dönemler itibari ile hacimsel olarak artan veya azalan bu faktörlere bağlı olarak sosyal harcamaların kapsamı, tanımı ve politika alanları ise henüz netlik kazanmamıştır (Çalışkan, 2012: 219).

Bu doğrultuda tanım olarak sosyal harcamalar toplumsal fayda unsuru ile hareket ederek, bireyden önce toplum çıkarlarını gözeten ve sağladığı dışsallık ile devletin ana görevi olan “sosyal devlet” anlayışına hizmet eden harcamalardır (Buğra ve Keyder, 2007: 18).

Sosyal harcama kavramını açıklamaya yönelik en net tanımlamayı yapan kuruluşların başında ise OECD gelmektedir. OECD Sosyal Harcamalar Veri Tabanı (SOCX) tanımına göre sosyal harcamalar, nakdi yardımlardan, aynı mal ve hizmet sunumundan ve sosyal amaçlı vergi indirimlerinden oluşur. Sosyal harcamalar düşük gelirli ailelere, yaşlılara, engellilere, hasta, işsiz ya da genç insanlara fayda sağlayan harcama bileşenleri olarak kategorize edilmiştir. Harcamaların "Sosyal" olarak nitelendirilebilmesi için toplumsal yeniden dağıtım ve zorunlu katılımı içermesi gerekmektedir (OECD, 2007).

ESSPROS (Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri) yöntemine göre sosyal harcamalar, özel ya da devlet tarafından gerçekleştirilen, bireyleri veya hane halkını risklere karşı koruyarak çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ve yükünü azaltmak üzere gerçekleştirilen aynı ya da nakdi yardımlardır (EU, 2012).

Sosyal harcama kavramına netlik kazandıran ve sınıflandırma yapan bir diğer kuruluş ise ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'dür. ILO (2005)' ya göre sosyal koruma politikaları, herkes için sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesi, yoksulluk ve eşitsizliğin azaltılması ile kapsamlı insan kaynaklarının ve üretkenliğin artırılması yoluyla iç talep ve ulusal ekonomilerin yapısal dönüşümünü destekleyerek kapsamlı bir büyümeyi teşvik etmede kritik bir rol oynamaktadır. ILO (2005) tanımına göre sosyal harcamalar; özellikle yaşlılık, işsizlik, hastalık, maluliyet, iş kazası, analık veya bir ana kazanç kaybı gibi durumlarda sağlık hizmetlerine ve gelir güvencelerine erişimi sağlamaktadır.

Çalışkan'a (2012: 219) göre ise sosyal harcamalar emeklilik dönemi için yapılan harcamalar, işsizlik yardımları, sağlık yardımları, engellilere yönelik yapılan yardımlar, evsizlere yapılan yardımlar ile emekli geliri olmayan yaşlılara yapılan harcamalardan oluşmaktadır.

TÜİK' e göre sosyal koruma harcamaları, hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek veya ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleştirilen tüm müdahaleleri kapsamaktadır (TÜİK, 2014).

Kalkınma Bakanlığı ise sosyal harcamaları toplam 3 alanda kategorize etmiştir. Bunlar; sosyal koruma harcamaları, sağlık ve eğitim harcamalarıdır. Doğrudan yapılan gelir desteği ödemeleri, sosyal yardım ve primsiz ödemeler ile emekli aylıkları ve diğer harcamalar sosyal koruma alanında yapılan harcamaların başında gelirken, sağlık harcamalarında en önemli harcama kalemini sosyal riski önlemede önemli bir sigorta kuruluşu olan sosyal güvenlik kuruluşları gelmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarını ticari faaliyetleri üstlenen kamu iktisadi teşebbüsleri, kaynaklarının önemli bir bölümü kamu tarafından karşılanan bütçe dışı fonlar, merkezi yönetim tarafından kurulan kamu idareleri ile mahalli idarelerin yapmış olduğu harcamalar ile hizmet kalitesini yükseltmek için uygulanan döner sermayeler takip etmektedir.

Görüldüğü üzere sosyal harcamaların tanımına ilişkin yapılan açıklamalar farklılık göstermektedir. Sosyal harcamaların tanımı ve kapsamı ülkelerin sosyoekonomik yapılarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hangi tür harcamaların sosyal harcama olduğu ve sınırlarının neye göre belirlendiği, ülkelere göre değişmektedir. Bu noktada sosyal harcamalar açısından tanımlanması gereken bir diğer husus ise araştırmanın diğer bir parametresini oluşturan ekonomik büyümedir.

Ekonomik büyüme esasen, bir ekonomide belirli bir periyotta gerçekleşen üretim artışını teşkil etmektedir. GDP' de meydana gelen değişimler ise bu periyottaki üretim hacminde meydana gelen artış veya azalışları temsil etmektedir (Turan, 2008: 11).

Büyüme perspektifinde en önemli aktörlerden biri olan sosyal harcamalar, sadece sosyal politika zeminine yarar sağlamakla kalmayıp, beşeri ve sosyal sermaye artışına da imkân sağlamaktadır. Burada söz konusu beşeri ve sosyal sermayeyi arttırmaya yönelik gerçekleştirilen sosyal harcamaların getirisini nicel anlamda hesaplamak mümkün değildir. Sağlanacak bu beşeri sermayenin iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkiler oluşturduğuna yönelik geniş ve kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Bu anlamda beşeri ve sosyal sermayenin ekonomik büyüme ile olumlu ilişkisi tartışılmaz bir gerçeği oluşturmaktadır. Burada bu yöntem ile sağlanacak ekonomik büyüme ise sosyal harcamaların önemli amaçlarından birisi olan sosyal refahı arttırmaya yönelik hizmet etme potansiyeli de taşımaktadır (Erdoğan ve Yenigün, 2008:10).

İkinci Dünya savaşından sonra büyüme teorisi üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça artış göstermiştir. Bu dönemden sonraki çalışmalar neo-klasik büyüme teorileri ve içsel büyüme teorileri üzerine yoğunlaşmıştır. Solow büyüme teorileri olarak da adlandırılan neo-klasik büyüme teorileri 1950'li yıllardan sonra yoğun tartışma konusunu oluşturmuştur. Neo-klasik modelin en önemli öncüsü R. Solow (1956)'dur ve büyüme analizi bir anlamda neo-klasik büyüme teorisinin varsayımları üzerine kurulmuştur. Model temel olarak büyümenin nasıl sağlanacağı konusunda önemli politikalardan oluşur. Modelde nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler büyüme ile doğrudan ilişki içinde olan önemli iki dışsal değişkendir. Modele göre ekonomik büyüme uzun dönemde teknolojiye yaşanan değişimlerden doğrudan etkilenmektedir (Taban, vd., 2013: 108-136).

Teknoloji düzeyinin tüm ülkelerde sabit olduğu varsayımından hareketle neo-klasik büyüme modeline göre, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere daha fazla büyüme kaydederek onları durağan bir seviyeye yakalayacaktır. Modelin diğer bir önemli varsayımı, büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmayan kamu politikalarıdır. Modelin bu temel varsayımına göre kamu politikaları ekonomideki hasıla üzerinde önemli bir etkiye sahip iken büyümeyi etkilememektedir (Taban, vd., 2013: 108-136).

Model kamu politikalarından farklı olarak işgücünde ve sermaye oranında gerçekleşecek artışın büyümeyi önemli derecede etkileyeceğinin de altını çizmektedir (Arısoy, vd., 2010: 400).

Neo-klasik büyüme modelinden farklı olarak içsel büyüme modeli ise kamu politikalarının büyüme üzerinde önemli oranda etkili olduğunu kabul etmektedir. 1980'li yılların sonlarına doğru yoğun olarak tartışma konusu olan içsel büyüme modelinin çıkış noktasını esasen neo-klasik model oluşturur. Neo-klasik modelin ileri sürdüğü politikaların realitede yerine gelmemesi içsel büyüme modelinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Modelin öncülerinden olan Barro (1990) ve Romer (1994) neo-klasik modelin uzun dönem varsayımlarının gerçeklikle örtüşmediğini dile getirmiştir. İçsel büyüme modeli, teknolojiyi sabit ve dışsal olarak temellendirmemektedir. Modele göre ülkeler aynı durağan durum dengesine kavuşamayacaklardır. Bunun en önemli sebebi ise ülkelerin ekonomik yapılarından kaynaklanan farklılıklardır. Buradaki yakınsama sadece sınırlı ölçekte gerçekleşmektedir. Kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu ülkelerin, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olan ülkeleri yakalayabilmelerinin yollarından biri de aynı teknolojiyi kullanmaları ve aynı kamu politikalarını uygulamalarıdır (Taban, vd., 2013: 108-136).

İçsel büyüme modelini neo-klasik büyüme modelinden farklı kılan diğer özelliklerinden biri de neo-klasik büyüme modelinde değinilen kamu politikalarıdır. Modelin büyümeyi içsel olarak nitelendirmesi bu anlamda kamu politikalarının büyüme üzerindeki etkilerini önemli kılmaktadır. Model sadece kamu harcamalarının miktarını değil kamu harcama politikalarının faaliyet alanları ve kapsamının da büyümeyi farklı ölçeklerde etkilediğini ileri sürmektedir. Burada ise yine önemli bir değişken olarak kamu sosyal harcamalar karşımıza çıkmaktadır (Arısoy, vd., 2010: 400).

Kamu sosyal harcamaların ekonomik büyümeye olan etkileri konusunda ortak bir perspektif bulunmamaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalarda sürekli farklı sonuçlara ulaşılmıştır. İleri sürülen görüşlerin önemli bölümü kamu sosyal harcamaları ve büyüme arasında güçlü bir ilişkiden söz ederken birçok araştırma

bu ilişkinin negatif yönde olduğunu ileri sürmüştür. Net bir sonuca ulaşamayan ve alt kamu harcama kalemlerinin büyüme üzerinde farklı etkiler yarattığını ileri süren birçok araştırmada bu anlamda önem arz etmektedir.

Arjona ve diğerleri (2002), Fic ve Ghate (2005), Gwartney ve diğerleri (1998), Atkinson (1995) ile Hanson ve Henrekson (1994) sosyal harcamaların büyümeyle olan ilişkisini bireyin çalışma potansiyeline dayandırmaktadır.

Bu araştırmacılara göre sosyal koruma harcamaları bireyin çalışma potansiyelini düşürmektedir. Çalışmaya aktif bir biçimde dâhil olunmaması ve çalışma potansiyelinin düşmesi ekonomide iş gücü arzının, sermaye yatırımlarının ve çıktı düzeyinin düşmesine neden olacaktır. Araştırmacılar bu alanlarda yaşanan gelişmelerin nihai olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedirler. Kamu politikaları vasıtasıyla yüksek oranda gerçekleştirilecek sosyal harcamaların bu anlamda büyümeyi negatif etkileyeceği görüşü bu araştırmacılar tarafından ön plana çıkmıştır.

Sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ileri süren araştırmacılar ise kendi içinde çok önemli sonuçlara ulaşmıştır. McCallum ve Blais (1987), Korpi (1985) ve Cashin (1994) ise sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ileri süren araştırmacıların başında gelmektedir. Bu görüşe göre bireylerin sosyal risklere karşı sigortalanması, bireyde ekonomik faaliyetlere katılımı hızlandıracaktır. Bireyin yaşam boyu karşılaşılabileceği iş kayıplarına karşı sosyal bir güvenceye sahip olması, çalışma potansiyelini arttırarak ekonomik büyümeye olumlu etki sağlayacaktır. Bu araştırmacılara göre sosyal harcamalarda meydana gelecek artışlar büyümeyi pozitif etkileyecektir.

Furceri ve Zdzenicka (2012), büyüme açısından dışsal harcama şoklarının önemini belirtirken Kelly (1997), sosyal harcamaların refah ve verimlilik artışını teşvik ederek büyümeyi arttıracığını ileri sürmektedir. Clemente ve diğerleri (2011), ülke ekonomisinin kalkınmasında her bir sosyal harcama kaleminin önemini vurgulamaktadır. Jaman (2016), kamu harcamalarının ekonomide bir sürüklenme yaratarak zamanla küçük etkilerle büyümeyi düşürdüğünü

vurgularken Alam ve diğeri (2010), sosyal harcamaların ekonomik büyümei artırırken verimliliğe de katkı sunduğunu belirtmiştir.

Daha önceden de belirtildiği gibi sosyal harcamalar ve büyüme ilişkisinde net bir sonuca ulaşamayan ve alt kamu sosyal harcama kalemlerinin büyüme üzerinde farklı etkiler yarattığını ileri süren birçok görüş de bu anlamda önem arz etmektedir. Farklı kamu harcama bileşenlerinin, farklı etkilerini ortaya koyan araştırmalar olduğu gibi, kamu harcama politikalarına bağlı olarak harcama oranlarının da büyümei farklı koşullarda etkilediğini vurgulayan görüşlerde mevcuttur.

Herce ve diğeri (2000), Drobiszová' (2015), Zon ve Muysken (1997), Mayer ve diğeri (2001), Devarajan ve diğeri (1996), Baldacci ve diğeri (2004), Beraldo ve diğeri (2009), Justin ve diğeri (2013), Savaşan ve Çetintaş (2009), Kar ve Taban (2003), Dayangaç ve diğeri (2008) farklı kamu harcama bileşenlerinin büyüme üzerinde farklı sonuçlar doğurabileceğini vurgulamışlardır.

Teorik bir açıdan incelendiğinde sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisine benzer bir tartışma da yine birkaç alanda sosyal harcamaları içine alan genel kamu harcamaları ile büyüme ilişkisi perspektifinde de yaşanmaktadır. Konuya ilişkin ön plana çıkan görüşler “Wagner Yasası” ve Keynesyen Hipotezinin etrafında toplanmıştır. Bu konuda literatürde çok fazla çalışma bulunmakla beraber her iki model gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir biçimde ampirik olarak incelenmiştir.

Wagner Yasasında modelin temel öncüsü olan Wagner (1883), kamu harcamalarını içsel bir değişken olarak nitelendirmiş ve geliştirdiği modelde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki yönünün ekonomik büyüme düzeyinden kamu harcamalarına doğru olduğunu ileri sürmüştür.

Wagner (1883), kamu harcamalarında meydana gelen artışın devletin ekonomik ve sosyal alandaki rolünün değişimiyle ilişkilendirmiştir. Wagner'e göre kamu harcamaları, milli gelirdeki artışın bir sonucu olarak ortaya

çıkılmaktadır. Wagner, ayrıca toplumsal ve sosyal alanda yaşanan gelişmelerin ekonomik yapı içerisinde kamu kesimi hacmini etkilediğini, toplumdaki sosyal ilerlemelerin ortaya çıkardığı baskılar sonucunda ekonomi içerisinde kamu ve özel kesimin ağırlığının değiştiğini ileri sürmüştür (Musgrave ve Peacock, 1958)

Keynesyen görüşe göre ise kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisinde nedensellik yönünün, kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru olduğu temellendirilmiştir. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi etkileyeceğini savunan keynesyen görüş, gelişmekte olan ülkelerde etkin bir politik araç olarak kullanılmıştır. Temelinde Keynesyen görüşe göre, çeşitli kamu harcama politikaları ile meydana gelen bütçe açıkları yurtiçi üretimi destekleyerek ekonomide genişlemeye ve nihayetinde özel sektör yatırımlarını teşvik etmektedir.

“Wagner Yasası” ve Keynesyen Hipotezi çerçevesinde ileri sürülen görüşler incelenen dönem, ele alınan harcama türü ve kullanılan yöntemlere göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık göstermektedir (Sancar, 2012:3).

Henning ve Tussing (1974), Goffman ve Mahar (1971), Dritsakis ve Adamopoulos (2004), Ağayev (2012), Krzyzaniak (1974), Mann (1980), Eberts ve Gronberg (1992), Ganti ve Kolluri (1979), Gurgul, Lach ve Mestel (2012), Vatter ve Walker (1986), Nagarajan ve Spears (1990), Murthy (1996), Gyles (1991) tarafından yapılan çalışmalarda Wagner yaklaşımını destekleyici bulgulara yer verilmiştir.

Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ve kamu harcamaları ilişkisini açıklamak için geliştirilen çalışmalarda ise daha çok Wagner Yasası incelenmiştir. Bu kapsamda Demirbaş (1999), Yamak ve Küçükkale (1997), Ulusoy ve Zengin (1998), Terzi (1998), Günaydın (2000, 2004), Şimşek (2004), Sarı (2003), Arısoy (2005), Aytaç ve Güran (2010), Altunç (2011) tarafından yapılan ülke bazlı çalışmalarda Wagner yaklaşımını destekleyici bulgulara yer verilmiştir.

Ram (1986), Holmes ve Hutton (1990), Yüksel ve Songur (2011), Uysal ve Mucuk (2009), Altay ve Altın (2008), Ulutürk (2001), Gül ve Yavuz (2011) ise keynesyen hipotezini kabul ederken, Taşseven (2011), Başar vd. (2009), Bağdigen ve Çetintaş (2003) her iki hipotezide reddetmiştir.

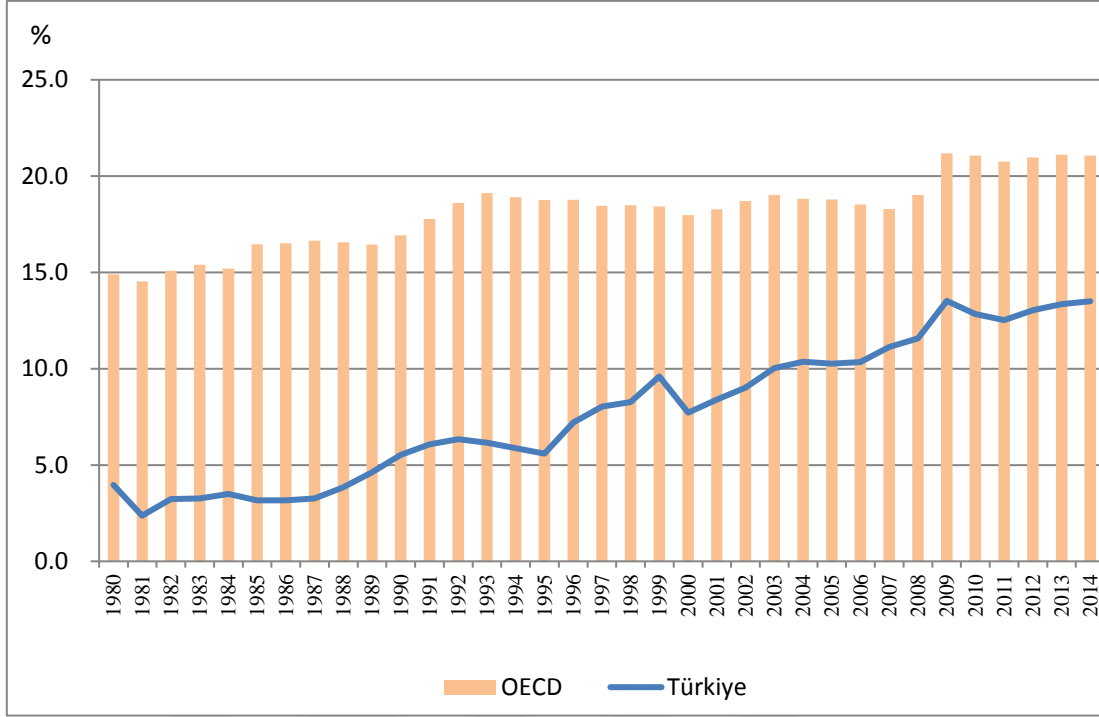
Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi inceleyen bir diğer model ise Barro (1990) tarafından geliştirilmiştir. Modele göre vergiler tarafından finanse edilen ve üretimde bir girdi olarak tanımlanan kamu harcamaları, büyüme oranı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

1.2. Uluslararası Perspektiften Türkiye’de Sosyal Harcamalar

Uluslararası perspektiften Türkiye’de sosyal harcamaların seyri, ekonomik büyüme açısından çok fazla inceleme konusu olmamıştır. Türkiye’de ekonomik büyüme ile sosyal harcamalar ilişkisini ele alan ve konu hakkında detaylı bir araştırma ortaya koyan çalışma sayısı oldukça azdır.

Türkiye’de sosyal harcamaların mevcut durumunu ve yıllara ilişkin olarak karşılaştırmalı bir metot doğrultusunda detaylı analizini yapmamıza imkân sağlayacak 3 önemli metodoloji bulunmaktadır. Bunlar; OECD tarafından geliştirilen SOCX, EUROSTAT tarafından geliştirilen ESSPROS ve ILO’nun geliştirdiği SSI (Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi) yöntemidir.

Türkiye’de 1980-2014 dönemi arasında sosyal harcamaların GDP içindeki payı OECD (2016) verilerine göre sürekli bir artış eğiliminde olmuştur. Şekil 1’de belirtildiği üzere OECD verilerine göre 1980 yılında Türkiye’de sosyal harcamaların GDP içindeki payı % 4 ’tür. Bu oran 2013’te % 13.4’e ve 2014’te % 13.5’e yükselmiştir. Yıllar itibari ile sosyal harcamaların GDP içindeki bu oranı bazı yıllarda kısmi olarak düşse de genel olarak artma eğiliminde olmuştur.

Kaynak: OECD (2016), http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1#

Şekil 1: Türkiye ve OECD Ortalamasında Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Payı (1980-2014)

1980 yılında Türkiye'nin GDP içindeki sosyal harcama oranı % 4 iken 34 ülke için OECD ortalaması % 14.9' dur. Yine 2013 yılında Türkiye'nin sosyal harcama oranı % 13.4 iken OECD ortalaması % 21.1'dir. OECD'nin kesinleşmiş verilerine göre Türkiye'de 2013 yılında sosyal harcamalar için 209.378 Milyon TL harcanmıştır. Şekil 1'de yer alan harcama oranları birçok yılda aynı zamanda yaşanan kırılmayı da işaret etmektedir. Yıllar itibari ile 1980-1982 arası, 1994-1996 arası, 2000-2001 arası dönemlerde kırılmaların yaşandığı ve sosyal harcamaların GDP içindeki payının düşüş gösterdiği yıllardır. Yine nitekim Türkiye'de 1988-1992 arası, 1996-1999 arası, 2008-2010 arası dönemlerde sosyal harcamaların GDP içindeki oranında bir önceki yıla göre önemli artışlar yaşanmıştır.

OECD'den farklı olarak ESSPROS yönetime göre sosyal harcamaları kategorize eden TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2013 ve 2014 yılında sosyal harcamalara aktarılan tutarlar aşağıda sunulan Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (2013-2014, Milyon TL)

	2013	(%)	2014	(%)
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	220.531	100.0	249.358	100.0
İdari Masraf ve Diğer Harcamalar	4.168	1.9	4.728	1.9
Sosyal Koruma Yardımlarının Toplamı	216.363	98.1	244.630	98.1
Hastalık ve Sağlık Bakımı Harcamaları	65.859	29.9	73.340	29.4
Engelli ve Malül Harcamaları	7.924	3.6	10.031	4.0
Emekli ve Yaşlı Harcamaları	104.222	47.3	116.951	46.9
Dul ve Yetim Harcamaları	25.601	11.6	28.968	11.6
Aile ve Çocuk Harcamaları	7.000	3.2	7.763	3.1
İşsizlik Harcamaları	2.595	1.2	4.422	1.8
Sosyal Dışlanma Harcamaları b.y.s	3.162	1.4	3.154	1.3

Kaynak: TÜİK 2014, Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

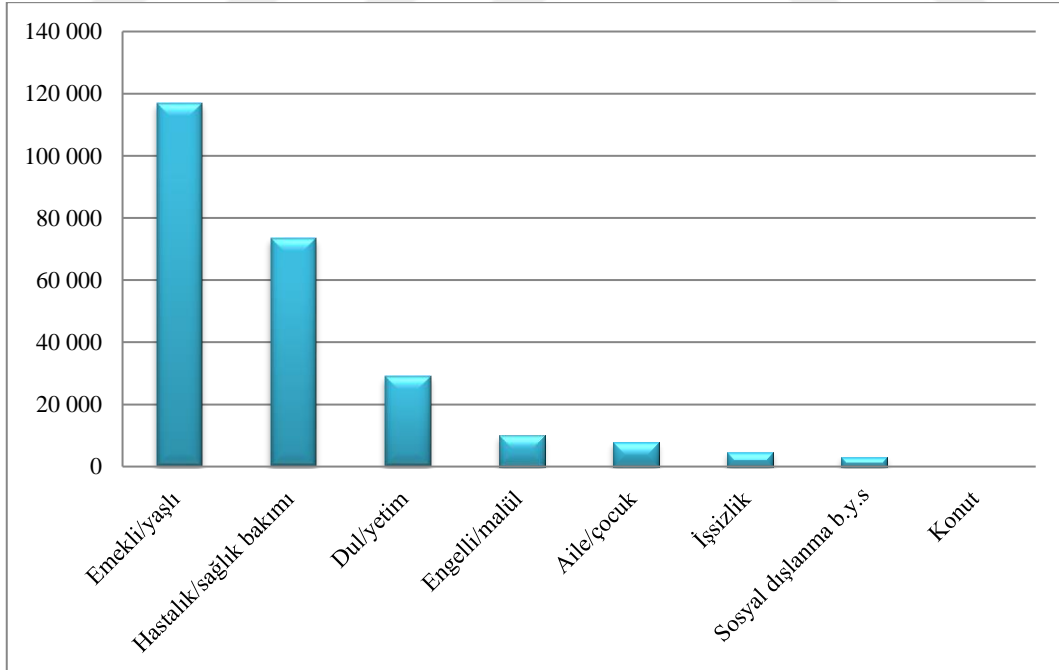
Tablo 1’de yer alan TÜİK sosyal harcamalar istatistiklerine göre, idari masraf ve diğer harcamalar hariç 2014 yılında sosyal koruma yardımları için toplam 244.630 Milyon TL harcanmıştır. Bu oran 2013 yılı için 216.363 Milyon TL’dir. Bunlar şartlı ve şartsız yardımların toplamından oluşmaktadır. Harcama kalemlerinde en yüksek oran emekli ve yaşlılara yapılan ödemelerdir. Bu alanda yapılan toplam harcama 2013 yılında % 47.3 ile 104.222 Milyon TL iken 2014 yılında % 46.9 ile 116.951 Milyon TL’ye ulaşmıştır.

2014 yılında en yüksek dilimde yer alan emekli ve yaşlılara yapılan ödemelerini, ikinci sırada % 29.4 ile 73.340 Milyon TL tutarında hesaplanan hastalık ve sağlık bakımı harcamaları takip etmektedir. Harcamalar da üçüncü sırayı % 11.6 ile 28.968 Milyon TL ile dul ve yetim ödemeleri takip ederken sosyal dışlanma ve başka alanda sınıflandırılmayan sosyal koruma harcamaları, harcama kalemlerinde en düşük oranı oluşturmaktadır. 2014 yılında bu alanda yapılan toplam harcama tutarı % 1.3 ile yalnızca 3.155 Milyon TL’dir.

TÜİK istatistiklerine göre 2013 yılında idari masraf ve diğer harcamalar dahil Türkiye'nin GDP içindeki sosyal harcama oranı % 14.1'dir. Bu oran 2014 için % 14.3 olarak tespit edilmiştir. Sosyal harcamalar bazında GDP içindeki pay bir önceki yıla göre % 0.2 oranında bir artış sağlamıştır.

Harcamalarda birinci sırayı bir önceki yıla göre % 0.1 oranında bir artış sağlayarak % 6.7'e yükselen emekli ve yaşlılara yapılan ödemeler oluştururken bu oranı % 4.2 ile hastalık ve sağlık bakımı harcamaları yakından takip etmektedir. Dul ve yetim ödenekleri ise bu dilimde sadece % 1.7' ye tekabül etmektedir.

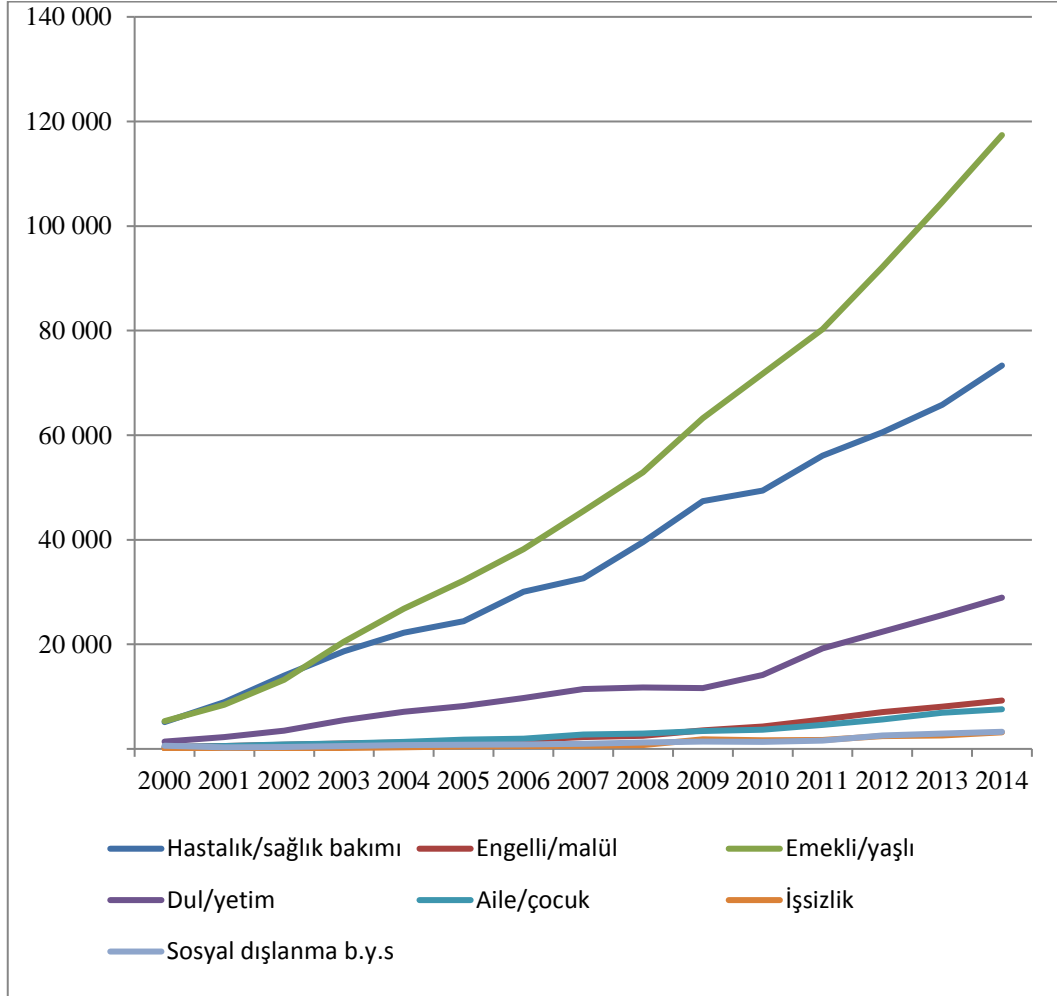
Şekil 2'de TÜİK istatistiklerine göre 2014 yılında gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımı yer almaktadır. Şekil 2'de belirtildiği üzere toplam sosyal koruma harcamalarındaki en yüksek payı % 46.9 ile emekli/yaşlı ödemeleri oluşturmaktadır. Bu oranı % 29.4 ile hastalık/sağlık bakımı takip etmektedir. Şekilde yer alan harcama türlerinde en düşük oran % 1.3 ile 3.154 Milyon TL olarak hesaplanan sosyal dışlanma ve başka alanda sınıflandırılmayan sosyal koruma harcamaları alanında gerçekleşmiştir.

Kaynak: TÜİK 2014, Sosyal Koruma İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Şekil 2: Sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımı (2014, Milyon TL)

Şekil 3'te 2000-2014 yılları arasında Türkiye'de yıllara ilişkin gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımı gösterilmiştir. Sosyal koruma harcamalarında emekli/yaşlı ödemeleri TÜİK istatistiklerine göre 2000-2014 yılları arasında yine en çok artış sağlayan harcama kalemidir. 2010 yılında emekli/yaşlı ödemelerine toplam 71.725 Milyon TL harcanırken bu harcama bu oran 2014'te 116.951 Milyon TL'ye ulaşmıştır.

Kaynak: TÜİK 2014, Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Şekil 3: Sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımı, (2000-2014, Milyon TL)

Tablo 2'de ise SOCX metodolojisine göre 35 OECD ülkesinde gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki oranı verilmiştir. İstatistiki verilere ilişkin yıllar 1980'den başlamaktadır.

Tablo 2: *SOCX Metodolojisine Göre OECD Ülkelerinde Gerçekleştirilen Sosyal Harcamaların GDP İçindeki Oranı (1980-2016)*

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014*	2015*	2016*
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Fransa	20,2	25,2	24,3	28,3	27,5	28,7	30,7	31,5	31,9	31,7	31,5
Finlandiya	17,7	21,7	23,3	28,9	22,6	23,9	27,4	29,5	30,2	30,6	30,8
Belçika	23,1	25,6	24,4	25,2	23,5	25,3	28,3	29,3	29,2	29,2	29,0
Danimarka	20,3	19,3	22,0	25,5	23,8	25,2	28,9	29,0	29,0	28,8	28,7
İtalya	17,4	20,1	20,7	21,0	22,6	24,1	27,6	28,6	29,0	28,9	28,9
Avusturya	22,0	23,3	23,2	26,0	25,5	25,9	27,6	27,6	27,9	28,0	27,8
İsveç	24,8	27,0	27,2	30,6	26,8	27,4	26,3	27,4	27,1	26,7	27,1
İspanya	15,0	17,1	19,2	20,7	19,5	20,4	25,8	26,3	26,1	25,4	24,6
Yunanistan	9,9	15,4	15,7	16,6	18,4	20,4	23,8	26,0	26,1	26,4	27,0
Portekiz	9,5	9,8	12,2	16,0	18,5	22,3	24,5	25,5	24,5	24,1	24,1
Almaya	21,8	22,2	21,4	25,2	25,4	26,3	25,9	24,8	24,9	25,0	25,3
Slovenya	---	---	---	5,7	22,4	21,4	23,4	24,0	23,1	22,4	22,8
Lüksemburg	19,2	18,7	18,1	19,7	18,6	22,4	22,9	23,2	23,0	22,2	21,8
Japonya	10,2	11,1	11,1	14,1	16,3	18,2	22,1	23,1	---	---	---
Hollanda	23,3	23,8	24,0	22,3	18,4	20,5	22,1	22,9	22,7	22,3	22,0
Macaristan	---	---	---	---	20,1	21,9	23,0	22,1	21,4	20,7	20,6
B. Krallık	15,6	18,2	15,2	18,3	17,7	19,4	22,8	21,9	21,6	21,5	21,5
Norveç	16,1	17,2	21,6	22,5	20,4	20,7	21,9	21,8	22,4	23,9	25,1
OECD	14,9	16,5	16,9	18,8	18,0	18,8	21,1	21,1	21,1	21,0	21,0
Çek Cum.	---	---	14,2	16,1	18,0	18,1	19,8	20,3	19,9	19,5	19,4
İrlanda	15,7	20,4	16,8	17,5	12,6	14,9	22,4	20,2	19,2	17,0	16,1
Polonya	---	---	14,6	21,8	20,2	20,9	20,6	19,6	19,5	19,4	20,2
Yeni Zelanda	16,7	17,1	20,5	17,9	18,5	17,8	20,3	19,3	19,4	19,7	---
İsviçre	12,8	13,4	12,1	16,1	16,3	18,4	18,4	19,2	19,3	19,6	19,7
ABD	12,8	12,8	13,2	15,1	14,3	15,6	19,3	18,8	18,8	19,0	19,3
Avustralya	10,3	12,1	13,1	16,9	18,2	16,7	16,7	18,1	18,7	18,8	19,1
Slovak Cum.	---	---	---	18,4	17,6	15,8	18,1	18,1	19,3	19,4	18,6
Kanada	13,3	16,4	17,5	18,4	15,8	16,1	17,5	16,9	16,8	17,2	---
İzlanda	---	---	13,2	14,7	14,6	15,9	17,0	16,6	16,7	15,7	15,2
İsrail	---	---	---	17,0	17,0	16,3	16,0	16,1	16,2	16,0	16,1
Estonya	---	---	---	---	13,8	13,0	18,3	15,9	16,0	17,0	17,4
Litvanya	---	---	---	0,0	14,8	12,2	18,7	14,4	14,2	14,4	14,5
Türkiye	4,0	3,2	5,5	5,6	7,7	10,3	12,8	13,4	13,5	---	---
Şili	---	---	9,8	11,0	12,7	8,7	10,5	10,0	10,5	11,2	---
Kore	---	---	2,7	3,1	4,5	6,1	8,3	9,3	9,7	10,1	10,4
Meksika	---	1,7	3,2	4,1	4,8	6,3	7,5	---	---	---	---

Kaynak: OECD 2016, Sosyal Harcama Veri Tabanı (SOCX), <http://stats.oecd.org/#>

* 2014,*2015 ve *2016 yılı verileri tahmini olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2’de gösterilen ve 35 OECD ülkesinde hesaplanan sosyal harcamaların GDP içindeki oranında Türkiye genel sıralamada sondan dördüncü sırada yer almaktadır. Şili, Kore ve Meksika Türkiye’yi takip eden diğer ülkelerdir. Sosyal harcamaların GDP içindeki payında en yüksek dilime sahip ilk beş ülke; Fransa, Finlandiya, Belçika, Danimarka ve İtalya’ dır. Bunları sırası ile Avusturya, İsveç, İspanya ve Yunanistan takip etmektedir.

Tablo 2’de yer alan ve 35 ülkeyi veri olarak oluşturulan sosyal harcamaların GDP içindeki oranında OECD ortalaması 1980 yılında % 14.9’ dur. Bu ortalama 1985 yılında % 16.5’e 1990 yılında % 16.9’a, 2000 yılında % 18’e ve 2010 yılında % 21.1’e yükselmiştir. Bu anlamda 35 ülkeyi veri olarak hesaplanan OECD ortalaması 1980 yılından başlayarak günümüze kadar sürekli artma eğiliminde olmuştur.

OECD’nin 2014 yılı için tahmini ortalaması % 21.1 iken 2015 ve 2016 tahminleri ise % 21’dir. 1980 yılında 15 OECD ülkesinde sosyal harcamaların GDP içindeki oranı, OECD ortalamasının üzerinde seyrederken bu sayı 2000 yılında 20 ülkeye yükselmiştir. Yıllara ilişkin yapılan incelemeler sosyal harcamaların GDP içindeki payının neredeyse tüm OECD ülkelerinde 1980-2014 dönemi arasında yüksek oranda artışına işaret etmektedir. OECD ortalamasının üzerinde seyreden ülkelerin büyük bir çoğunluğu Euro bölgesi ülkeleridir.

Tablo 2’de yer alan OECD ülke sıralamasında Türkiye’de 1980 yılında gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki oranı % 4’tür. Bu oran 1995 yılında % 5.6’ ya, 2000 yılında % 7.7’ye, 2010 yılında % 12.8’ e yükselerek 2013 yılında % 13.4’e çıkmıştır. OECD’nin Türkiye için 2014 yılı tahmini ise yalnızca % 13.5’ tir. Genel tabloda 1980 yılında 35 ülke için hesaplanan OECD ortalaması % 14.9 iken 2013 yılında bu oran % 21.1’e yükselmiştir. Bu göstergeler Türkiye’nin GDP bazındaki sosyal harcama seviyesinin ne kadar düşük olduğunu ve OECD ortalamasının oldukça gerisinde seyrettiğini ortaya koymaktadır. OECD’den farklı olarak sosyal harcamalar alanında veri derleyen ESSPROS metodolojisine göre çoğunluğu Avrupa ülkelerinde gerçekleşen sosyal harcamaların GDP içindeki oranları ise Tablo 3’te sunulmuştur.

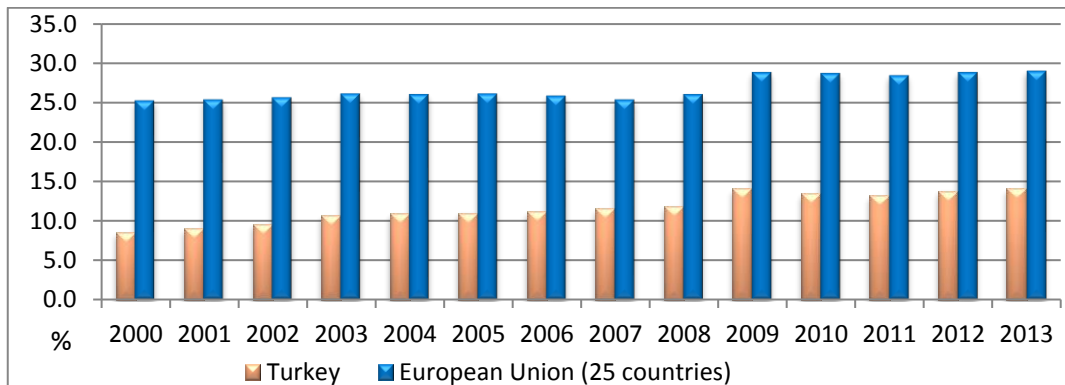
Tablo 3: *ESSPROS Metodolojisine Göre Sosyal Koruma Harcamalarının GDP İçindeki Oranı (1990-2014)*

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014*
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Fransa	26,7	29,9	28,8	30,5	32,9	32,7	33,5	33,9	34,3
Danimarka	---	31,4	28,1	29,5	32,7	32,3	32,2	33,0	33,5
Hollanda	---	28,8	24,4	25,8	29,7	30,2	31,0	31,2	30,9
Finlandiya	24,3	30,6	24,3	25,6	29,3	28,9	30,1	31,1	31,9
Belçika	---	26,9	25,0	26,8	29,4	29,7	29,6	30,1	30,3
İsveç	---	32,4	28,3	29,5	28,6	28,2	29,3	30,0	29,6
Euro bölgesi (17 ülke)	---	---	25,8	26,6	29,2	28,9	29,4	29,8	29,8
İtalya	---	23,3	23,8	25,3	28,9	28,5	29,3	29,8	30,0
Avusturya	---	28,9	28,0	28,1	29,8	29,0	29,3	29,8	30,0
Avrupa Birliği (25 ülke)	---	---	25,3	26,2	28,8	28,5	28,9	29,1	28,9
Almanya	---	27,5	28,7	28,9	29,8	28,6	28,7	29,0	29,1
Avrupa Birliği (28 ülke)	---	---	---	---	28,6	28,3	28,7	28,9	28,7
Birleşik Krallık	20,7	24,2	23,9	25,3	29,1	29,1	29,2	28,4	27,4
Portekiz	---	20,1	20,7	23,8	25,8	25,8	26,4	27,6	26,9
İsviçre	---	22,3	23,4	25,7	25,5	25,4	26,3	27,0	27,1
Yunanistan	---	19,1	18,1	20,4	26,2	27,7	28,2	26,7	26,0
İspanya	---	21,0	19,5	20,1	24,6	25,3	25,5	25,8	25,4
Norveç	25,4	26,0	23,9	23,4	25,1	24,8	24,5	25,0	26,0
Slovenya	---	---	23,7	22,6	24,4	24,5	24,9	24,9	24,1
Kıbrıs	---	---	13,7	16,6	19,9	21,5	22,3	24,2	23,0
İzlanda	---	18,9	18,7	21,1	23,3	23,9	23,7	23,4	23,9
Sırbistan	---	---	---	---	23,9	22,7	24,0	23,3	23,4
Lüksemburg	---	19,9	18,6	22,1	22,7	21,9	22,8	23,2	22,7
İrlanda	---	18,2	12,7	16,5	24,0	23,5	23,2	22,3	20,6
Hırvatistan	---	---	---	---	20,8	20,4	21,1	22,0	21,6
Macaristan	---	---	19,6	21,5	22,6	21,7	21,4	20,8	19,9
Çek Cum.	---	16,2	18,0	18,0	20,1	20,1	20,4	20,2	19,7
Polonya	---	---	19,6	20,0	19,7	18,7	18,9	19,4	19,0
Malta	---	16,0	16,6	17,7	19,3	18,8	19,0	18,8	19,0
Slovakya	---	18,2	19,1	16,1	18,2	17,8	18,0	18,3	18,5
Bulgaristan	---	---	---	14,7	17,0	16,5	16,6	17,6	18,5
Litvanya	---	---	15,7	13,2	18,9	16,9	16,3	15,3	14,7
Estonya	---	---	13,8	12,5	17,6	15,6	15,0	14,9	15,1
Romanya	---	---	13,0	13,4	17,3	16,4	15,4	14,9	14,8
Letonya	---	---	15,4	12,2	18,3	15,4	14,4	14,6	14,5
Türkiye	---	---	8,5	11,0	13,5	13,2	13,8	14,1	---

Kaynak: ESSPROS (2016), Not: *2014 yılı veriler tahmini olarak hesaplanmıştır.

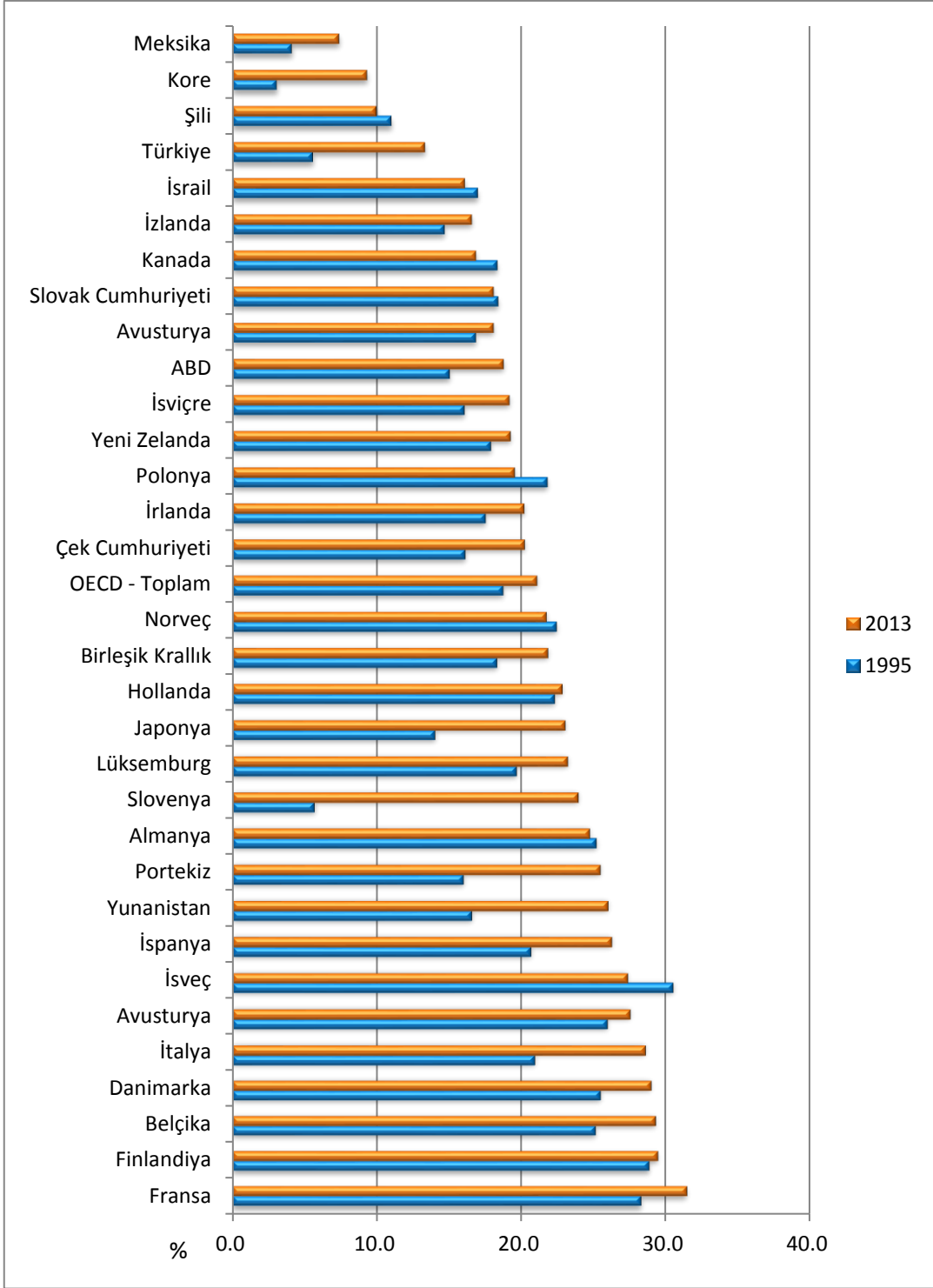
<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

OECD verileri dışında Türkiye’de sosyal harcamaların mevcut durumunu uluslararası boyutta karşılaştırabileceğimiz ikinci metodoloji, EUROSTAT’ın kullandığı ESSPROS yöntemidir. EUROSTAT, Avrupa topluluklarının ve Avrupa Komisyonunun istatistik birimidir ve sosyal harcamaları “sosyal koruma harcamaları” olarak adlandırmaktadır. ESSPROS’ a ait Tablo 3’te sunulan sosyal harcama verilerinde toplam 33 ülke yer almaktadır. Göstergede ayrıca 17 Euro ülkesine ait ortalama ile 25 ve 28 Avrupa Birliği ülkesi için genel ortalama oluşturulmuştur. ESSPROS metodolojisine göre kesinleşmiş 2013 yılı verilerine göre sosyal koruma harcamalarının GDP içindeki payında Fransa % 33.9 ile birinci sırada yer almaktadır. Fransa’yı % 33 ile Danimarka, % 31.2 ile Hollanda ve % 31.1 ile Finlandiya takip ederken beşinci sırayı % 30.1 ile Belçika almaktadır. İstatistiki verilerde ayrıca 17 Euro ülkesinde sosyal harcamaların GDP bazındaki oranı 2013 yılı verileri ile % 29.8’ dir. Bu oran 28 Avrupa Birliği ülkesi için ise % 28.9’ dur. Euro ve Avrupa birliği ülkeleri için 2014 tahminleri ise yine yukarı yönlüdür. Sosyal harcamaların GDP içindeki payında son sırayı ise Türkiye almaktadır. Türkiye, 2013 yılı ESSPROS verilerine göre 33 ülke arasında % 14.1 ile sonuncu sıradadır. Bu sonucu kanıtlamaya ilişkin diğer bir istatistik ise Şekil 4’te sunulmuştur. Şekil 4’ te 25 Avrupa Birliği ülkelerinde sosyal harcamaların GDP içindeki oranı 2000-2013 yılı arasında % 25 ile % 30 arasında değişirken, Türkiye ise söz konusu bu oran % 10 - % 15 arasında olup Avrupa Birliği ülkelerinin çok gerisinde bir seyir izlemektedir.

Kaynak: ESSPROS (2016), <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Şekil 4: Türkiye ve 25 Avrupa Birliği ülkesinde sosyal harcamaların GDP içindeki payı (2000-2013)

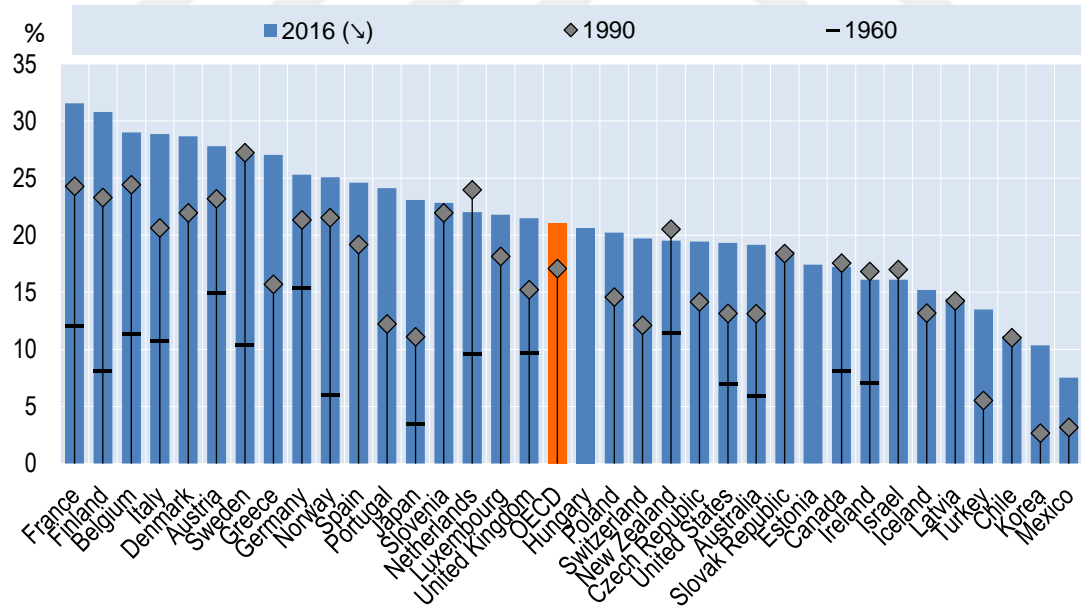

Kaynak: OECD 2016, Sosyal Harcama Veri Tabanı (SOCX), <http://stats.oecd.org/#> Not: Estonya, Macaristan ve Letonya'ya ait verilere ulaşılamadığı için istatistiki tabloya dahil edilmemiştir.

Şekil 5: OECD ülkelerinde gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki payı (1995-2013)

Şekil 5'te 32 OECD ülkesinde gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki payı verilmiştir. Genel sıralamada Türkiye 1995 yılında % 5.6 ve 2013 yılında % 13.4 ile sondan dördüncü sırada yer almaktadır. 1995 yılına göre GDP payındaki sosyal harcamalar oranını artıran ülkelerin başında Slovenya gelmektedir. Slovenya'da sosyal harcamaların GDP içindeki oranı 1995 yılında % 5.7 iken bu oran 2013 yılında % 24'e ulaşmıştır. Slovenya'dan sonra ikinci sırayı Portekiz almaktadır. Portekiz'de sosyal harcamaların GDP içindeki oranı 1995 yılında % 16 iken 2013 yılında bu oran % 25.5'e yükselmiştir. Yıllara bağlı olarak sosyal harcamaların GDP bazındaki oranında düşüş yaşayan ülkelerde mevcuttur. İsveç'te sosyal harcamaların GDP içindeki oranı 1995 yılında % 30.6 iken 2013 yılında % 27.4'e düşmüştür.

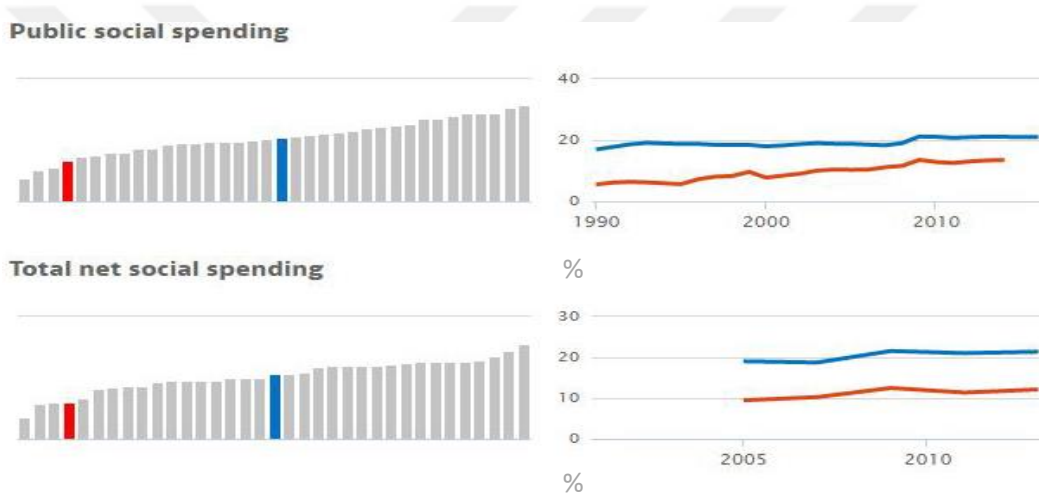
1960, 1990 ve 2016 yıllarını karşılaştırmalı olarak elen alan Şekil 6'da OECD ülkelerinde gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki payı daha geniş bir açıdan gösterilmiştir. Şekilde OECD ortalaması 1990 yılında yaklaşık % 17 iken 2016 yılına doğru % 20'lik dilimin üzerine çıkmıştır.

Kaynak: OECD Sosyal Harcamalar Raporu (2016), Not: 2016 yılı sosyal harcama verileri tahmini olarak hesaplanmıştır. 2016 yılı için OECD ortalaması ise % 21 olarak tahmin edilmiştir <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2016-Social-Expenditure-Update.pdf>

Şekil 6: OECD ülkelerinde gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki payı (1960 - 2016)

Şekil 6’da belirtildiği üzere Fransa, Finlandiya, Belçika, İtalya, Danimarka ve İsveç’te 1960’lı yıllarda gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki payı % 10-15 bandında yer alırken, 1990’lı yıllarda bu oran % 20-25 bandına yükselmiş ve 2000’li yıllardan sonra ise % 25 bandının üzerine çıkmıştır. Türkiye ise bu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında halen % 10-15 bandından çıkamamıştır. OECD’nin 2016 yılı sosyal harcamalar raporuna göre, OECD ülkelerinde gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki pay ortalamasında, en az 17 ülkenin yine OECD ortalamasının üzerine çıkması beklenmektedir. Yine farklı bir istatistik olarak Türkiye ve OECD ortalamasında toplam ve net sosyal harcamaların GDP içindeki payı ve seyri Şekil 7’de gösterilmiştir.

Kaynak: OECD Social Expenditure Database (SOCX), Expenditure for Social Purposes-2016
<http://www.oecd.org/social/expenditure.htm>

Şekil 7: Türkiye ve OECD ortalamasında toplam ve net sosyal harcamaların GDP içindeki payı (1990-2016)

Yukarıda yer alan şekil 7’de ise Türkiye ve OECD ortalamasında toplam ve net sosyal harcamaların GDP içindeki oranı gösterilmektedir. Toplam kamu sosyal harcamaları, kamu kurumlarından sosyal amaçlı tüm mali akışları kapsar iken, toplam net sosyal harcamalar da vergi indirimleri ve özel harcamaları hesaba katmaktadır. Verilere ilişkin olarak Türkiye OECD ortalamasının oldukça altında seyretmektedir. GDP bazındaki toplam ve net sosyal harcamalarda Türkiye ortalaması, OECD ülkeleri arasında yine sondan dördüncü sırayı işaret etmektedir. OECD ülkelerinin yarısından çoğunda sosyal harcamalar tarihsel olarak çok yüksek seviyelerdedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOSYAL HARCAMALAR VE GDP İLİŞKİSİNİ İNCELEYEN LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

2.1. Uluslararası Literatür

Büyüme ile sosyal harcamalar ilişkisini analiz eden araştırmacılar görüş olarak üçe ayrılır. Bunlardan birincisi, sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ileri sürenler oluştururken ikinci görüşte olan araştırmacılar ise sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ileri sürmektedirler. Üçüncü farklı görüş ise sosyal harcamalar ile büyüme ilişkisi hakkında net bir çözümleme getiremeyerek sosyal harcamalara ait farklı bileşenlerin büyüme ile ilişkisini farklı sonuçlara dayandıran araştırmacılardan oluşur.

Arjona ve diğerlerine (2002) göre, sosyal koruma harcamaları bireyin çalışma potansiyelini düşürmektedir. Çalışmaya aktif bir biçimde dâhil olunmaması ekonomide iş gücü arzını, sermaye yatırımlarını, çıktı düzeyini ve nihayetinde iktisadi büyümeyi düşürecektir. Burada bireyin tasarruf portföyünde meydana gelecek düşüş kamu tasarrufları ile aynı oranda artmadığı sürece, yeniden yatırım yapmak için gerekli olan sermaye oranı da azalacaktır. Burada vurgulanması gereken bir diğer husus ise sosyal koruma harcamalarının finanse edilmesinde kullanılan vergiler, inovasyonun sağlayacağı yüksek getiride büyük oranda düşüş yaratacaktır. Fic ve Ghate (2005), Gwartney ve diğerleri (1998), Atkinson (1995) ile Hanson ve Henrekson (1994) sosyal harcama ve büyüme ilişkisine bu açıdan yaklaşan araştırmacılar arasında gösterilebilir.

Sosyal harcamaların ekonomik büyümei pozitif yönde etkilediğini ileri süren araştırmacılara göre sosyal risklere karşı bireylerin sigortalanması, onun çalışma hayatında riskleri gözetmeksizin daha fazla ekonomik faaliyetlere katılmasını sağlayacaktır. Burada bireyin riski üstlenmesi tamamen yaşam boyu karşılaşılabilecek iş kayıplarına karşı sosyal bir güvenceye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu görüşte olan araştırmacılar arasında McCallum ve Blais (1987), Korpi (1985) ve Cashin (1994) gösterilebilir.

Nitekim sosyal harcamalar ve büyüme ilişkisini açıklamaya yönelik geliştirilen üçüncü farklı görüşte ise söz konusu iki değişken arasında bulunan ilişki net olarak ortak bir politikaya dayandırılmamaktadır. Burada ön plana çıkan en önemli görüş, sosyal harcamalar ile büyüme ilişkisini detaylandırarak, farklı sosyal harcama kalemlerinin büyüme üzerinde farklı sonuçlar yaratacak potansiyele sahip olduğudur.

Furceri ve Zdzienicka (2012), sosyal harcamaların kısa vadede iktisadi faaliyetler üzerindeki etkilerini araştırmış ya da diğer bir anlamda iktisadi faaliyet üzerindeki sosyal harcamaların kısa vadeli etkileri üzerine bir takım tahminler yürütmüştür. Çalışmada sosyal harcamalar 9 kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar; yaşlılık, ölüm, ilgili yetersizlik, sağlık, aile, aktif işgücü piyasası programı, işsizlik yardımları, konut ve diğer politika alanlarıdır. OECD ülkeleri üzerinde yapılan bu araştırma 1980-2005 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmanın en önemli sonucu, sosyal harcamaların GDP üzerinde genişletici etkilere sahip olduğudur. Bu noktada yapılan istatistikler anlamlıdır. GDP içinde sosyal harcamalarının payı göz önüne alındığında, sosyal harcamalarda yapılması planlanan % 1'lik bir artış, GDP' de yaklaşık 0.6 oranında bir çarpana karşılık gelmektedir. Bir yılın sonunda bu oran GDP' de 0.1 puanlık bir artış yaratacaktır. Dışsal sosyal harcama şokları bu noktada yüksek öneme sahiptir. Sosyal harcamaların alt bileşenleri içerisinde sağlık ve işsizlik ödenekleri en büyük değişkenleri oluşturmakta ve genel anlamda sosyal harcamalar özel tüketimi de etkilemektedir.

Herce ve diğerleri (2001), Avrupa Birliği ülkelerinde GDP büyümesi ile sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Hsiao (1981)

metodu ile yapılan araştırmada 12 Avrupa Birliği ülkesine ait 1970-1994 yılı verileri kullanılmıştır. Araştırmaya dâhil olan lkeler: “Fransa, Belçika, Danimarka, Almanya, İngiltere, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Yunanistan, Hollanda, İspanya ve Portekiz”dir. Yapılan nedensellik araştırmasında İngiltere, İtalya, Yunanistan, Fransa ve Danimarka’da sosyal harcamalar ile GDP arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi saptanamamıştır. Bunun dışında geriye kalan 7 Avrupa ülkesinde sosyal koruma harcamalarından GDP büyümesine doğru bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.

Herce ve diğerlerinin (2000), farklı döneme ilişkin bir diğer araştırmalarında ise yine çeşitli Avrupa Birliği lkelerinde panel veri analizi ile uyumlu bir veri seti kullanılarak, üretim fonksiyonu yaklaşımından hareketle büyüme ile sosyal koruma harcamaları analiz edilmiştir. Çalışmada toplam sosyal koruma harcamalarının büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada önemle vurgulanan bir diğer görüş ise sosyal koruma harcamalarını oluşturan alt kalemlerin yalnız veya alt gruplar halinde değerlendirildiğinde büyüme üzerinde farklı sonuçlar doğurabilecek olmasıdır. Yaşlılara yönelik yapılan transfer harcamaları ve sağlık sektörüne yönelik yapılan harcamalar büyümeye pozitif etki sağlarken, konut programları ve istihdama yönelik yardımlar büyüme ilişkisi ile anlamlı sonuçlar ortaya koymamaktadır. Söz konusu toplam sosyal koruma harcamalarının alt değişkenleri büyüme ilişkisi ile farklı sonuçları doğurabilmektedir.

Kelly (1997), geniş kapsamlı araştırmasında 1970-1989 yılları arasında 73 ülkede gerçekleştirilen kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Kelly’e göre daha önceden yapılan ampirik çalışmalarda gerek hükümet harcamalarının gerekse de belirli bireysel harcamaların ekonomik büyüme eğilimleri incelenmiş fakat kamu harcamalarına ilişkin çeşitli bileşenlerin büyüme üzerindeki farklı ve önemli etkileri detaylı incelenmemiştir. Bu değişkenleri aydınlatmaya çalışan bu araştırma kamu yatırımlarının ve sosyal harcamaların büyümeye olumlu katkılar sunduğunu vurgulamaktadır. Çalışmada ulaşılan en önemli sonuç ise sosyal harcamaların refah ve verimlilik artışını teşvik ederek büyümeyi arttırmasıdır.

Jaman (2016), Hindistan'ın kuzey-doğu eyaletleri üzerine yaptığı çalışmada, uzun vadede sosyal harcamaların ekonomik büyümeye olan ilişkisini incelemiştir. 8 Kuzey Doğu ülkeleri üzerine yapılan araştırmada eğitim, sağlık ve sosyal refah gibi sosyal sektörlerde yapılan harcamalar panel eş bütünleşme testleri uygulanarak incelenmiştir. Çalışma 2000-2014 dönemini kapsamaktadır. Seçilen 8 örnek ülkede eğitim, sağlık ve sosyal refah gibi sosyal sektörlerde yapılan harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme arasında kuvvetli bir ilişkinin bulunduğu önemle vurgulanmıştır. Çalışmada sosyal sektördeki harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Böylece eğitim, sağlık gibi sosyal çıkarlara hizmet veren sektörlerle yönelik yapılacak altyapı çalışmaları Kuzey-Doğu bölgelerinde ekonomik büyümeyi teşvik edecektir.

Clemente ve diğerleri (2011), yaptığı araştırma sonuçlarına göre hükümet sosyal harcamalarında ki temel değişkenlerin (Emeklilik, Hastalık, İşsizlik parası, Aile hizmetleri, Aktif işgücü piyasası politikası, Sağlık harcamaları) her biri ülke ekonomisinin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır. Hükümet sosyal harcamaları, hassas ekonomilerde ve ekonomik büyümede inişler ve çıkışlar yaratan unsurlardır. Bu çalışmada bu iki değişken arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için GDP' nin hükümet sosyal harcamalar duyarlılığı incelenmiştir. Çalışmanın ana konusu olarak sosyal harcamaların mali dengesizlikle ilişkisi incelenmiş ve bunun için GDP' nin hükümet sosyal harcamalarında ki duyarlılığı araştırılmıştır. 1980-2001 yılları arasını kapsayan çalışmada 18 OECD ülkesi örnek olarak kullanılmış ve zaman serisi ile test edilmiştir. Araştırmada yapılan tahmin sonuçlarına göre 5 OECD ülkesi hariç (Danimarka, Yeni Zelanda, İrlanda, Fransa ve Japonya) diğer tüm ülkelerde devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal harcamalar ile GDP arasında yüksek duyarlılık tespit edilmiş ve eş bütünleşme ilişkisi doğrulanmıştır.

Drobiszová' a (2015) göre, günümüzde sosyal harcamalar ve ekonomik büyümenin etkisini inceleyen mevcut ampirik çalışmalar net bir sonuca ulaşmamaktadır. Bu konuda iktisatçıları prensip olarak iki ideolojik guruba bölmek mümkündür. Birinci grup sosyal harcamaların ekonomik büyüme

üzerinde olumlu bir etki yarattığını belirtenler ve diğer grup ise tam tersi iddiaları savunanlardır. Her ülkenin temel hedefleri arasında ekonomik büyüme yer almaktadır. Literatür maliye politikalarının ekonomik büyümeye önemli katkılar sunduğunu açıklamaktadır. Tabii bugün OECD ülkelerinde sosyal harcamalar penceresinden bakıldığı zaman en önemli sorun giderek yaşanan bir nüfustur.

Drobiszová' nin 1980-2014 yıllarını kapsayan bu çalışmasında OECD ülkelerinde ekonomik büyüme üzerindeki sosyal harcamaların uzun vadeli etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada kullanılan büyüme modelinin kuramsal temelleri Barro'ya (1990) dayanmaktadır. Çalışmadaki ampirik sonuçlara göre; sosyal harcamalar bir yıl gecikme ile, ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Fakat bu etkiler uzun vadede gelecek için bazı negatif sonuçlara ulaşılabilir varsayımını giderek güçlendirmektedir. Buradaki ana sonuç; sosyal harcamalar sadece belirli koşullar altında ve kısa vadede ekonomik büyümeyi arttırabilir. Sosyal harcamaların belli bir seviyede ekonominin işleyişi için gerekli olan, ancak doğrudan uzun vadeli büyümeyi teşvik etmek için uygun bir araç olarak görünmemektedir. GMM modeli ile metodolojik bir açıdan bakıldığında harcamalarda meydana gelecek artış, başlangıçtan bir yıl sonra ekonomi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır. Daha sonra, takip eden yıllarda ekonomik büyümede düşüş meydana gelmektedir. Sosyal harcamalar belli bir seviyede ekonominin işleyişi için gerekli olan, ancak doğrudan uzun vadeli büyümeyi teşvik etmek için uygun bir araç olarak görünmemektedir.

Arjona ve diğerlerine (2002) göre, son on yılda OECD ülkelerinde gelir dağılımı ve sosyal harcamalar ülke ekonomilerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. 1990'lı yılların başlarına kadar sosyal harcamaların uzun dönemli ve süregelen bir eğiliminden söz etmek mümkündür. O zamandan bu yana GDP' nin yüzdesi olarak sosyal harcamalar, büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle gelir dağılımı ve sosyal koruma alanında yapılan değişiklikler GDP' yi önemli ölçüde pozitif etkilemiştir.

Zon ve Muysken (1997), içsel büyüme modelinden yola çıkarak kamuya ait kaynakların iki farklı şekilde harcanabileceğine açıklık getirmiştir. Kamuya ait bu kaynaklar iki farklı şekilde kullanılarak ekonomik büyüme sağlanabilir. Bunlardan birincisi söz konusu bu kaynakların doğrudan büyümeyi arttıracak şekilde kullanılması ve ikincisi dolaylı olarak büyümeye katkı sunacak şekilde kullanılmasıdır. Sağlık harcamaları bu anlamda dolaylı olarak büyümeye katkı sunabilecek harcamalara örnek olarak gösterilebilir iken doğrudan büyümeyi arttıracak harcamalara örnek olarak da eğitim harcamaları gösterilebilir. Söz konusu araştırma sonuçları ekonomik büyüme için sağlık ve eğitim harcamalarının etkin bir biçimde kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Araştırmada ileri sürülen modele göre büyümenin mutlak lokomotivi sağlık harcamalarıdır. Kamuda gerçekleştirilecek kaynak kullanımı zamanla sağlık göstergelerinde iyileşme yaratarak artan kaynak imkanlarının eğitim harcamalarına dâhil edilmesi büyümeyi hızlandıracak faktörlerin başında gelmektedir.

Mayer ve diğerleri (2001), yüksek düzeyde sürdürülebilir bir büyümeyi elde etmenin yöntemini sağlık harcamaları ile açıklamışlardır. Brezilya (1980-1995), Meksika (1970-1995), Kolombiya (1980-1990) ve Latin Amerika (1960-1990) ülkeleri üzerinde yapılan büyüme gerilimi testinde söz konusu bu ülkelerinde sağlık harcamalarının büyümeyi ne oranda etkilediği analiz edilmiştir. Çalışmada sunulan beş araştırma projesinde sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Li ve Huang (2009), Çin ekonomisi için geliştirdikleri analizde kişi başı reel GDP büyümesi ile fiziki sermaye, beşeri sermaye ve üretim fonksiyonundaki sağlık yatırımı arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışma, Çin ekonomisinde beşeri sermayeye ilişkin olarak eğitim ve sağlık harcamalarına yönelik Mankiw ve diğerlerinin (1992) modelini analiz etmektedir. Çalışmada, Çin ekonomisi için 1978 – 2005 dönemini kapsayan yıllık il bazlı veriler kullanılarak panel veri analizi uygulanmıştır. Araştırmada ulaşılan ampirik kanıtlar, sağlık ve eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir.

Devarajan ve diğerkleri (1996), kamu harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada panel veri analizi ile toplam 43 gelişmekte olan ülkede 20 yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen ampirik sonuçlar normalde üretken kabul edilen harcamaların, aşırı miktarda olması durumunda verimsiz hale gelebileceğini göstermektedir. Buna verilebilecek en önemli örnek kamu tarafından gerçekleştirilen sermaye harcamalarıdır. Özellikle büyüme perspektifinde temel dayanak olarak düşünülen sermaye harcamalarının gelişmekte olan ülkelerde yüksek tutarlarda kullanılmaları büyüme olumsuz etkilemiştir. Çalışmada vurgulanan diğerk bir sonuç ise eğitim ve sağlık harcamalarına ilişkindir. Panel veri analizi sonuçları 43 gelişmekte olan ülkede kamu tarafından gerçekleştirilen eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye negatif etkiler oluşturabileceğini vurgulamıştır.

Baldacci ve diğerkleri (2004), 120 gelişmekte olan ülkede kamu tarafından gerçekleştirilen sosyal harcamaları, beşeri sermaye ve büyüme ilişkisi perspektifinde incelemiştir. Araştırmada, sosyal harcamalar ve diğerk politika müdahalelerinin beşeri sermaye, ekonomik büyüme ve sosyal göstergeler üzerinden rolünün bütünsel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Önceki çalışma üzerine inşa edilen bu araştırma sağlık ve eğitim müdahaleleri arasındaki etkileşimi göz önüne alarak toplumsal harcamaların beşeri sermaye ve büyüme üzerindeki doğrudan ve dolaylı dinamik etkilerini analiz etmiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışma, 120 gelişmekte olan ülke için 1975-2000 yıllarını baz almaktadır. Model, farklı politika müdahalelerinin büyüme ve sosyal göstergeler üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre sağlık ve eğitim harcamalarının eğitim ve sağlık sermayesinin birikimi üzerinde doğrudan pozitif bir etki yaratarak daha yüksek bir büyüme sağlanacağı vurgulanmıştır.

Mathers ve Slater'a (2014) göre, sosyal koruma harcamaları ve sosyal koruma politikaları büyüme üzerinde 3 farklı düzeyde önemli etkiye sahiptir. Bunlar; makro düzeyde, topluluk ya da yerel düzeyde ve mikro düzeyde bir takım doğrudan ve dolaylı etkileri oluşturmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının çeşitli

kanallar vasıtası ile ekonomik büyümeye pozitif katkıları olduğu gibi negatif yönleri de bulunmaktadır. Mikro düzeyde büyüme üzerinde ki doğrudan etkileri incelendiğinde, büyüme üzerinde bir takım olumlu yansımaları vardır. Bunlar; üretken sermaye kaybının önlenmesi ve üretken varlıklar olarak gösterilebilir. İş gücüne katılım üzerindeki etkilerin büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu gibi negatif etkileri de söz konusudur. Büyüme üzerinde dolaylı bir pozitif etkisi ise insan sermayesine yönelik yatırım artışlarıdır. Topluluk ya da yerel düzeyde büyüme üzerinde meydana gelen pozitif etkiler; artan yerel tüketim ve üretim çarpan etkileri ile üretken toplum varlıklarının birikimini oluşturmaktadır. Makro düzeyde ise sosyal koruma politikalarının büyüme üzerindeki olumlu etkileri; toplam talebin canlandırılması ile başlamaktadır. Büyüme üzerindeki bir takım pozitif etkileri; ekonomik reformların kolaylaştırılması, doğurganlık oranı üzerindeki etkiler ve insan sermayesinin geliştirilmesine yönelik etkiler gösterilebilir.

Beraldo ve diğerleri (2009), sağlık ve eğitim alanındaki kamu ve özel harcamaların ekonomik büyümeye etkisini araştırmıştır. Araştırma, esasen sağlık ve eğitim harcamalarının tüketimine daha fazla kaynak ayıran ülkelerin, yüksek ekonomik büyümeyi sağlayıp sağlamadığını analiz etmek için geliştirilmiştir. Araştırmanın bir diğer hedefi ise devlet tarafından gerçekleştirilen sağlık ve eğitim harcamalarının ekonomik büyümeye olan etkisini özel harcamalar ile karşılaştırarak etki düzeylerini tespit etmektir. 1971-1998 yılları arasını kapsayan çalışmada 19 OECD ülkesi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan panel veri analizi sonuçlarına göre, sağlık ve eğitim harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi, eğitim harcamalarına göre daha fazla olmaktadır. Ayrıca çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileme anlamında özel harcamalardan daha fazla etkili olduğudur.

Alam ve diğerleri (2010), uzun dönemde gelişmekte olan Asya ülkelerinde ekonomik büyüme ile sosyal harcamalar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada gelişmekte olan 10 Asya ülkesinde eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi sosyal harcamaların büyümeye etkisi detaylıca ele alınmıştır.

Bangladeş, Hindistan, Endonezya, Kore, Malezya, Pakistan, Filipin, Singapur, Sri Lanka ve Tayland'ın yer aldığı çalışma 1970-2005 yılları arasını kapsamaktadır. Çalışmada ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan kişi başi GDP büyüme verileri Dünya Bankası göstergelerinden, toplam kamu harcamaları Asya ve Pasifik lkelerinin göstergelerinden derlenirken, çalışmada yer alan diğer mali göstergeler ise IMF'den alınmıştır. Panel veri analizi ile test edilen çalışmada söz konusu ekonomik büyüme ile eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları arasında uzun dönemde dinamik bir ilişkinin varlığı kanıtlanmıştır. Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli sonuç ise sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi arttırdığının yanı sıra verimliliğe de yüksek oranda katkı sağladığıdır.

Justin ve diğerleri (2013), Barbados' da kamu harcama bileşenleri ile ekonominin büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemiştir. 1976-2011 yılları arasında yapılan çalışmada zaman serisi analizi kullanılmıştır. Çalışma da elde edilen bulgular, kamu harcamalarının özellikle ekonomik büyümede bir sürükleme yarattığını fakat zamanla çok daha düşük bir etkiye dönüşerek büyüme oranlarının düşürüldüğü vurgulanmaktadır. Spesifik anlamda ulaşılan sonuçlar, çalışmada kullanılan kamu harcama bileşenlerinden sosyal güvenlik ve sağlık harcamalarının, kişi başi GDP zerindeki etkilerinin oldukça düşük olduğunu açıklarken, eğitim harcamalarının hem uzun hem de kısa vadede büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır.

Khan ve Bashar (2015), sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi ne oranda teşvik ettiğini incelemiş, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini analiz etmiştir. 1980-2012 yılları arasını kapsayan bu araştırmanın ekonometrik analiz bölümünde uzun dönemli ilişkinin tespiti için eş bütünleşme ve hata düzeltme modeli kullanılırken, kısa vadede değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü test etmek için "Granger Nedensellik Testi" uygulanmıştır. Çalışmada Avustralya'da ekonomik büyümenin temel aktörlerini; sağlık, eğitim ve sosyal harcamalar oluştururken Yeni Zelanda'da ise ekonomik büyümenin ana değişkeni; sağlık ve sosyal harcamalar olarak tanımlanmıştır. Çalışmada ulaşılan genel sonuçlar; Yeni Zelanda ve Avustralya'da sosyal harcamaların yüksek oranda büyümeyi etkilediği ve çalışmayı güçlü

anlamda teşvik ettiği açıklanmaktadır. Çalışmada ayrıca Singapur ve Malezya gibi 2020'ye kadar gelişmiş ülke statüsü hedefleri olan ülkelerin dengeli bir büyüme için daha cömert sosyal politikalar geliştirmeleri gerektiği önerilmiştir.

2.2. Ulusal Literatür

Türkiye ekonomisi için sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalarda da yine uluslararası literatür de olduğu gibi farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Savaşan ve Çetintaş (2009:209), Türkiye'de sağlık ve eğitim harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini ele almıştır. Çalışmanın ilk bölümünde; söz konusu bu kamu harcamaları ve büyüme teorik olarak tartışılmış ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Ekonometrik analiz bölümünde ise birinci aşamada sağlık ve eğitim harcamaları ile büyüme serileri “Trendler Hodrick-Prescott Yöntemi” ile yorumlanmıştır. Serilerin durağanlık düzeyleri ADF ve KPSS birim kök testleri kullanılarak incelenmiş ve serilere ilişkin entegrasyon düzeyleri belirlenmiştir. Ekonometrik analizin ikinci bölümünde ise seriler arasında uzun dönemli ilişki “ARDL Yöntemi” ile test edilmiştir. Çalışmada varılan analiz sonuçları eğitim harcamaları ile büyüme arasında uzun dönemli bir koentegrasyon ilişkisini kanıtlarken, büyüme ile sağlık harcamaları arasında uzun dönemde herhangi bir ilişki tespit edememiştir.

Kar ve Ağır (2003), bu çalışmasında ekonomik büyüme ile sağlık ve eğitim harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisini sorgulamaktadır. Çalışmada Türkiye'de 1926-1994 yılları arası yıllık veriler baz alınmıştır. Ekonometrik analiz bölümünün ilk aşamasında değişkenlere ait zaman serilerinin incelemeleri yapılmış ve bu kapsamda ekonomik büyüme ile sağlık ve eğitim harcamalarını temsil eden verilerin logaritması alınmıştır. Buradaki amaç söz konusu analiz yapılırken değişkenlere ait serilerin incelenmesinde doğrusal bir yöntemin tespitini sağlamaktır. Verilere ilişkin logaritma alma işleminden sonra değişkenler arasındaki durağanlık testinin sınanması için Dickey-Fuller (DF) ve Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testleri uygulanmıştır. Değişkenlere ait zaman serisi analizinden sonra değişkenler arasında ki uzun dönemli ilişkiyi test etmek

için “Johansen Eşbütünleşme Yöntemi” kullanılmıştır. Söz konusu Johansen Eşbütünleşme test sonuçlarında sağlık ve eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmemiştir.

Arısoy ve diğerleri (2010), Türkiye’de 1960-2005 dönemi arasında gerçekleştirilen sosyal harcamaların ekonomik büyümeye ile ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada sosyal harcamaları temsilen TÜİK yönteminden hareketle eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Yılmaz (2006)’dan ve Devlet Planlama Teşkilatı’na ait ekonomik ve sosyal göstergelerden derlenmiştir. Kişi başı değerler olarak tanımlanan veriler ekonometrik analiz bölümünde logatırmaya dönüştürülmüştür. Ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan GDP serisi tutar cinsinden 1990 yılı sabit fiyatları ile baz alınmıştır. Çalışmanın ağırlıklı bir bölümü büyüme perspektifinden hareketle Türkiye’de sosyal harcamaların seyrini ve 1980’li yıllardan başlayarak OECD ülkeleri ile karşılaştırmalarını ele almıştır. Ekonometrik analiz bölümü üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, söz konusu değişkenlere ait birim kök test sınamaları gerçekleştirilmiş; ikinci aşamada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için “Johansen Eşbütünleşme Yöntemi” uygulanmış ve son aşamada seriler arasındaki dinamik bir ilişkinin tespiti için hata düzeltme modeli kullanılarak etki-tepki analizleri yapılmıştır. Çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespitinde “Lee ve Chang” (2006:309) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada yer alan test sonuçlarına göre kişi başı GDP serisi ile kişi başı sosyal harcama serileri arasında eş bütünleşme varlığı tespit edilmiştir. Söz konusu uzun dönemde saptanan ilişki sadece kişi başı GDP ile kişi başı sosyal harcamaları kapsamayıp, sosyal harcamalara ilişkin alt kalemler ile (eğitim, sağlık ve sosyal koruma) kişi başı GDP arasındaki ilişkinin doğruluğunu da tespit etmiştir. Ekonometrik bölümde yer alan hata düzeltme model sonuçları; sağlık, eğitim ve sosyal koruma harcamalarından GDP’ ye doğru tek yönlü bir Granger Nedensellik ilişkisini ve kişi başı GDP büyümesi ile toplam sosyal harcamalar arasında ise çift yönlü bir Granger Nedensellik ilişkisini kanıtlamaktadır. Ekonometrik analiz bölümünün son aşamasında gerçekleştirilen etki-tepki analiz sonuçlarına göre, sosyal harcamalara ait bir bileşen olan eğitim harcamalarında meydana gelen dışsal bir çok GDP eğiliminde bir artış yaratmaktadır. Kamu sağlık

harcamalarında gerçekleştirilen bir şok GDP büyümesini nispi oranda artırırken, sosyal koruma harcamalarında gerçekleştirilen dışsal bir şok ise GDP büyümesinde nispi oranda durağan bir artış yaratmaktadır.

R. Ulucak (2014) ve Z. Ş. Ulucak (2014), 1950-2011 yılları arası dönemde Türkiye’de gerçekleştirilen farklı kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeye olan ilişkisini incelemiştir. Çalışmada diğer ampirik analizlerden farklı bir metot olarak kabul edilen Hacker & Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada bu yöntemin kullanılmasındaki ana sebeplerden biri, değişkenlere ilişkin veri setinin az olması sebebiyle yöntemin bu anlamda sağlıklı sonuçlara daha etkin ulaşabilmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada ekonometrik analiz bölümünden önce kamu harcamaları büyüme perspektifinden hareketle Keynesyen yaklaşım ve Wagner Kanunu çerçevesinde tartışılmıştır. Çalışmada GDP verileri DPT’den ve farklı kamu harcama bileşenlerine ilişkin veriler ise Maliye Bakanlığı Bütçe ve Kontrol Genel Müdürlüğü’nden alınmıştır. Çalışmada öncelikle serilerin logaritması alınarak değişkenlerin durağanlık düzeylerinin tespiti için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi ile Lee Strazicich Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan Hacker-Hatemi J Bootstrap Nedensellik Test sonuçları Türkiye açısından Keynes hipotezini (nedenselliğin kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru gerçekleştiğini açıklayan teori) ve Wagner kanununu (nedenselliğin ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru gerçekleştiğini açıklayan teori) ret etmekle beraber söz konusu nedensellik ilişkisinde Wagner kanununu Türkiye örneğine daha yakın bulduğunu öne sürmektedir.

Kar ve Taban (2003), Türkiye’de 1971-2000 yılları arasında gerçekleştirilen farklı kamu harcama bileşenlerine ilişkin dağılım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada değişkenlere ait kullanılan veriler IMF ve Devlet İstatistik Enstitüsü’nden (Şuan ki ismiyle TÜİK) alınmıştır. Çalışmada kamu harcamalarını temsilen sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve altyapı harcamaları kullanılmıştır. Ekonometrik analiz bölümünde birinci dereceden durağan oldukları tespit edilen değişkenlere eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Çalışmada kamu harcama bileşenlerinden olan eğitim ve sosyal güvenlik

harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilerken, sağlık harcamaları ise negatif yönde etkilemektedir. Araştırmada ayrıca kullanılan ve bir diğer kamu harcaması olarak tanımlanan alt yapı harcamaları ile büyüme arasında ise herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir.

Arısoy (2005), Türkiye’de 1950-2003 yılları arasında gerçekleştirilen kamu harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme ilişkisini ele almıştır. Çalışmada değişkenlere ait 1950-2003 yılları arasını kapsayan yıllık veriler, konsolide bütçeden yararlanılarak elde edilmiştir. Araştırmada yer alan tüm değişkenlere ait veriler; Maliye Bakanlığı, DPT ve DİE’den alınmıştır. Çalışmanın ekonometrik analiz bölümünde değişkenlere ADF Birim Kök Test sınaması yapılarak Engle-Granger İki Aşamalı Eş-Bütünleşme Testi ile Johansen Eşbütünleşme Testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme testlerinin ardından Granger Nedensellik Testi uygulanmış ve tüm analiz sonuçlarında Türkiye’de 1950-2003 yılları arasında gerçekleştirilen kamu harcamalarının büyüme perspektifinde önemli bir politika aracı olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bakış ve diğerleri (2008), temel olarak Türkiye’de uygulanan kamu harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ampirik ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada 1963-2003 yılları arasını kapsayan veriler DPT’den, 1924-1996 yılları arası veriler Yıldırım ve Sezgin (2002)’den, 1987-2003 yılları arası veriler Merkez Bankası’na ait veri tabandan, 1950 yılından sonraki veriler ise NATO’dan temin edilmiştir. Çalışmada aynı yılı kapsayan veriler, yüzde ortalama sapma hesaplanarak geçmiş dönem verileri ile uyumlu hale getirilmiştir. Çalışmada elde edilen ekonometrik analiz sonuçlarında sağlık ve eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye’de eğitim ve sağlık sektörüne yönelik yapılan harcamaların yetersiz olduğunu ve uluslararası karşılaştırmada, Türkiye’nin Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde olduğu önemle vurgulanmaktadır. Araştırma, bunun dışında Türkiye’de kamu harcama oranlarında yeterli miktarda artış yapılmasını önemli bir politika aracı olarak görmektedir.

Dayangaç ve diğerleri (2008), farklı kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeye olan ilişkisini genel denge modeli ile açıklamaktadır. Araştırmada esasen farklı kamu harcamaları bileşenlerinin uzun dönemde büyümeyi ne oranda etkilediği ve büyüme ile ilişkili olarak refah seviyesi üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma Türkiye’de 1998-2006 yılları arasında kapsamaktadır. Araştırmanın temeli Barro (1990) modelinin esaslarına dayanmaktadır. Çalışmada veri alınan kamu harcamaları üç gruba ayrılmıştır. Bunlardan birincisi, üretimi destekleyen harcamalardır. Üretimi destekleyen harcamalar kendi içinde; eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, kamu düzeni, kamu hizmetleri ve ekonomik faaliyetlere yönelik harcamalardan oluşmaktadır.

Sosyal koruma ve güvenlik harcamaları ikinci grupta yer alan doğrudan transfer harcamaları oluştururken, kültür ve dinlenme hizmetleri, savunma hizmetleri, dinlenme ve çevre koruma hizmetleri ile iskan ve toplum refahı hizmetleri ise doğrudan transfer harcamaları olarak adlandırılan üçüncü grupta yer almaktadır. Araştırmada geliştirilen senaryo sonuçlarına göre ekonomik büyüme iki farklı politika ile sağlanabilir. Bunlardan birincisi üretimi destekleyen kamu harcamalarında gerçekleştirilecek artış ve ikincisi ise transfer harcamaları alanında sağlanacak düşüş ile gerçekleştirilmektedir.

Balsever ve Özer (2015), Türkiye ekonomisi için kamu sosyal harcamalarını niteliksel ve niceliksel olarak analiz etmiş, fonksiyonel sınıflandırma yöntemi ile Türkiye’de sosyal alanda yapılan harcamaları OECD ülkeleri ile karşılaştırmıştır. Çalışmada nicel anlamda Türkiye’de gelir dağılımı üzerindeki düzeltici etkinin sosyal harcama düzeyindeki artış ile sağlandığı vurgulanmıştır. Araştırmada ayrıca gelir dağılımındaki düzelmelerin ne oranda etkinlik kazandığı ve sosyal harcamalar açısından yeterlilik düzeyi karşılaştırmalı bir metot ile detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmalı metot sonuçlarına göre, Türkiye’de gelir dağılımındaki eşitsizliği önlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen tüm faaliyetlere karşılık, OECD sıralamasında en yüksek dilimde yer almaktadır. Buradaki ana sorun sosyal harcamalar perspektifinden bireysel sosyal hakların toplumsal risklere karşı savunmasız ve aynı zamanda

bireysel anlamda zayıf olduğunu açıklamaktadır. Çalışmanın sonunda sosyal bir devlet olmanın gereği ile Türkiye’de sosyal harcamaların ulaşması gereken yerde olmadığı önemle vurgulanmış, sosyal harcama politikalarının ekonomik politika tasarımı ile birlikte yapılması önerilmiştir.

Buğra ve Adar’a (2007) göre, 1980’li yıllardan itibaren hız kazanan globalleşme ve piyasa ekonomisinin yeniden yükselişi ile birlikte, dünyada sosyal devletin küçülmesi ve sosyal harcamalarda bir azalış trendinin yakalanması beklentileri hakim olmuştur. Ancak yapılan ampirik çalışmalar, genel olarak dünyada yeniden yükselen liberalizm ve globalleşmenin bir sonucu olarak sosyal harcamalarda beklenildiği gibi ya da beklenen ölçüde bir düşüşün olmadığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kamu kesimi sosyal harcamaların GDP içindeki payında sürekli bir düşüş olmadığı gibi, gelişmiş bir refah devletine sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal politika giderek büyük önem kazanmaya başlamıştır.

Topuz (2009), geliştirdiği geniş çaplı araştırmasında sosyal harcamalara yönelik olarak detaylı bir incelemeyi ortaya koymuştur. Sosyal devlet kavramının oluşumunu ve tarihsel gelişimini teorik açıdan ele alan Topuz, Türkiye’de 2001-2009 yılları arasında kamu tarafından gerçekleştirilen sağlık, eğitim ve sosyal koruma harcamalarını detaylı inceleyerek, sosyal devlet olgusu perspektifinden hareketle Türkiye’nin mevcut durumunu ortaya koymuştur. Çalışmada Türkiye’de kamu tarafından gerçekleştirilen sosyal koruma ve sağlık harcamaları OECD ülkelerinde gerçekleştirilen harcamalar ile karşılaştırılırken, eğitim harcamaları ise Avrupa ülkeleri ile EUROSTAT verileri bazında karşılaştırılmıştır. 2001-2009 yılları arasını kapsayan çalışmada tüm veriler DPT’den alınmıştır. Analizde ortaya çıkan ve önemle vurgulanan bir diğer nokta ise Türkiye’de gerçekleştirilen kamu harcamaları ile GDP arasındaki ilişkidir. Çalışma da yer alan analiz sonuçlarına göre, sağlık harcamalarında Türkiye OECD ülkeleri arasında önemli bir konumda yer almasına karşın satın alma gücü paritesine dayanan kişi başı sağlık harcamalarında en son sıralarda yer almaktadır. Sosyal harcamaların GDP içindeki payına bakıldığında ise Türkiye, OECD ülkeleri arasında sondan üçüncü sırada yer almaktadır. Söz konusu durum eğitim harcamaları açısından da pek iç

açıcı görülmemektedir. Kamu eğitim harcamalarında Avrupa ülkeleri ile yapılan kıyaslamada Türkiye 33 Avrupa ülkesi arasında sondan beşinci sırada yer almaktadır. Araştırmada ulaşılan nihai sonuca göre, Türkiye’de 2001-2009 yılları arasında sosyal harcama tutarlarında yüksek oranda bir artış meydana gelse de reel anlamda etkin bir sonuç elde edilememiştir. Harcamaların GDP içindeki düşük oranı göz ardı edilmiştir.

Yılmaz (2006), OECD ülkeleri ve Türkiye’de, sosyal devlet anlayışının gerektirdiği hizmetleri ve buna yönelik olarak kamu kesimince ayrılan kaynakların kayıtlı ekonomiye oranını tespit edip karşılaştırmak amacıyla teorik bir çalışmayı ortaya koymuştur. Bu kapsamda Türkiye’de 1930-2005 dönemleri arasında yapılan kamu sosyal harcamaların bütçesi detaylandırılmıştır. Ekonomik sınıflandırmaya göre yapılan çalışmada sosyal harcamalar Konsolide Bütçe’den ayrılan paylar ile hesaplanmıştır. Yılmaz, Türkiye’de sosyal harcamaların kapsamını dört ana grupta incelemiştir. Bunlar: “Konsolide Bütçe Sosyal Harcamaları, Yerel Yönetimlerin Sosyal Harcamaları, Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Sosyal Harcamaları ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Harcamaları”dır. Çalışma sonuçlarına göre 2005 yılı için sosyal harcamalara toplam 85.569 Milyon TL kaynak aktarılmıştır. Eğitim, Sağlık, Sosyal Güvenlik ve Diğer Sosyal Hizmetler için Konsolide Bütçe Ödemeleri veri alınmıştır. Yerel yönetim birimlerince gerçekleştirilen sosyal harcamalarda, belediyelerin sosyal transferleri, il özel idarelerin sosyal transferleri, köylere yapılan sosyal harcamalar baz alınmıştır. Sosyal güvenlik ödemelerinde, emekli sandığı harcamaları, SSK harcamaları ve Bağ-Kur harcamaları hesaplanmıştır. Yılmaz, yaptığı çalışmanın sonucunda Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal harcamaların oldukça yetersiz olduğunu ve sosyal devlet anlayışının bu anlamda fiilen uygulanmaması sonucunda ekonomide bir takım aksaklıklara neden olduğunu önemle vurgulamıştır.

Çalışkan (2012), Türkiye’de 1986-2009 yılları arası dönemde gerçekleştirilen kamu sosyal harcamaların dinamiğini incelemiştir. Çalışmadaki ana amaç sosyal refah devleti perspektifinden hareketle, Türkiye’de gerçekleştirilen kamu sosyal harcamaları ve harcamaların yıllara bağlı olarak

gösterdiği değişimi ampirik olarak incelemektir. Çalışmanın analiz bölümünde geleneksellik endeksi ve birikimli harcama deneyim fonksiyonu ile ülke gruplarının sosyal harcamalar performansı refah devleti ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre sosyal harcamalar refah devletlerinde en önemli göstergelerden birini oluşturmaktadır. Türkiye, temeli sağlam bir sosyal güvenlik sistemine sahip ve sosyal alanlara yönelik politik bir kararlılık bilincine ulaşmıştır. Fakat buna karşılık Türkiye'nin refah devleti penceresinde oldukça düşük kamu sosyal harcamalara sahip olduğu çalışmada ulaşılan en önemli sonuçlardan biridir.

Kurşun ve Rakıcı (2014), sosyal devlet olmanın temel dayanağını bir kamu harcama bileşeni olan sağlık harcamalarına dayandırmıştır. Çalışmanın temel amacı bir kamu harcama bileşeni olan sağlık harcamalarında, Türkiye'de ki mevcut durumu ortaya koymak ve sosyal refah devleti anlayışı ile söz konusu harcama kaynaklarının ne oranda etkin olduğunu analiz etmektir. Araştırma sonuçlarında ekonomik büyüme ve gelişmişlik açısından önemli bir gösterge olan kamu sağlık harcamalarının planlı bir şekilde uygulanması gerektiğini ve etkin bir politik araç olarak kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Araştırmada ayrıca ekonomik gelişmişlik ve sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye'de hayata geçen kamu sosyal harcamaların istenilen düzeyde olmadığı önemle belirtilmiştir.

Susam ve Oktayer (2008), Türkiye'de 1970-2005 yılları arasında gerçekleştirilen kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyüme ile ilişkisini ele almıştır. Çalışma da ulaşılan ampirik sonuçlar, Türkiye'de 1970-2005 yılları arasında gerçekleştirilen kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını ve sadece kamu yatırımlarına yönelik yapılan harcamaların büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Alper ve Demiral (2016), sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisini analiz eden çalışmasında, içsel büyüme teorilerinden hareketlerle Türkiye'yi de içine alan 18 OECD ülkesinde sosyal harcamalar ile ekonomik büyüme ilişkisini ele almıştır. 2000-2013 yılları arası verileri kapsayan bu çalışmada 18 OECD ülkesinde detaylı olarak inceleme yapılmıştır. Çalışmada

ekonomik büyümei temsilen kişi başi GDP değişkeni kullanılırken sosyal harcamalar ise eğitim, sağlık ve sosyal koruma bileşenlerinden oluşmaktadır. Araştırma da yer alan ekonometrik analiz sonuçlarına göre sosyal harcamalar ekonomik büyümei güçlü ve pozitif yönde etkilemektedir. Araştırmada ulaşılan bulgular; sağlık, eğitim ve sosyal koruma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin önemli ve kuvvetli ölçüde olumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Özdemir (2006), başta Türkiye olmak üzere OECD ülkelerinde sosyal harcamaların mevcut durumunu ele almış ve Türkiye'nin sosyal harcamalar açısından OECD ülkelerine kıyasla ne durumda olduğunu analiz etmiştir. Çalışma 1960'lı yıllardan başlayarak 2000'li yılların ilk dönemlerini kapsamaktadır. Çalışma sonucunda vurgulandığı üzere, sanayileşmiş ülkelerde kamu harcamalarının GSMH' ya oranı sürekli olarak artış göstermiştir. Sosyal harcamalara yıllar itibari ile aktarılan kaynaklar, kamu harcamalarına da paralellik göstermektedir. Çalışma açısından burada altı çizilmesi gereken en önemli ayrıntı ise Türkiye'de sosyal harcamalara ilişkin mevcut durum analizinin ortaya koyduğu olumsuz sonuğlardır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal harcamaların GSMH' da ki payında Türkiye'nin OECD ülkelerinin oldukça gerisinde seyretmesi bu olumsuz duruma bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca, OECD ülkelerinde 1960'lı yıllarda kamu tarafından sosyal harcamalara ayrılan pay GSMH bazında % 10 seviyesine tekabül ederken bu oran zamanla artarak 1990'lı yıllarda iki katına çıkmış ve 2000'li yıllarda ise % 25'lerin üzerinde seyretmiştir. Mevcut durum Türkiye'de ise halen % 13 - % 14 bandında yer almaktadır. Bu anlamda Türkiye'de sosyal harcamalara aktarılan tutarın oldukça düşük ve OECD ülkelerinin çok çok gerisinde olması çalışmanın nihai sonucunu ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOSYAL HARCAMALAR VE GDP İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1. Metodoloji

3.1.1. Sosyal Harcama Verilerine İlişkin Uluslararası Metodoloji

Uluslararası metodolojide kamu sosyal harcamaların sosyal nitelik boyutu büyük oranda netlik kazanmamıştır. Kamu sosyal harcamalarının sosyal nitelik sınırı hakkında ortak bir kabullenme bulunmamaktadır. Sosyal harcama kavramının kapsamı ve sınırları, konuyla yakından ilgilenen araştırmacılara göre farklılık arz etmektedir. Burada altı çizilmesi gereken husus, gelişmişlik düzeylerinde ve sosyokültürel yapılarındaki farklılıklar nedeniyle bu kabullenmelerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı olmasının uygun olacağıdır (Erdoğan ve Yenigün, 2008: 9).

Uluslararası perspektifte sosyal harcamaları bir bütün olarak ele alan ve sağlıklı bir biçimde veri oluşturan üç ana metodoloji bulunmaktadır. Türkiye’de sosyal harcamaların mevcut durumunu ve gelişimini, uluslararası boyutta karşılaştırmamıza imkan sağlayacak bu üç metodoloji sırası ile; Avrupa Birliği’nin yani EUROSTAT’ın (Avrupa İstatistik Ofisi) kullandığı ESSPROS (Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri) yöntemi, OECD’nin her yıl güncellediği SOCX (Sosyal Harcama Veri Tabanı) yöntemi ve ILO’nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) kullandığı SSI (Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi) yöntemidir.

Burada bilinmesi gereken en önemli kriter sosyal harcamaların tanımı ve metodu ile bu harcamaların toplumu ne oranda kapsadığı ile ilgilidir. Söz konusu bu metodolojilerin gerek yöntem olarak gerekse de kullandığı sosyal harcama bileşenlerinde birçok ortak ve farklı noktalar bulunmaktadır. Bu fark sosyal riskin tanımı ve kapsamı ile belirlenebilmektedir (Buğra ve Adar, 2007: 16).

SOCX metodolojisine göre, bir harcamanın sosyal harcama olup olmadığını anlamının iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yapılan yardımın bir veya daha fazla sosyal amaca hizmet etmesi; ikincisi ise toplumsal yeniden dağıtım (sosyal hizmetler, sosyal sigorta ve sosyal yardımlar) ve zorunlu katılımı gerektirmektedir. SOCX metodolojisi sosyal yardımları, nakit yardımları (emeklilik aylığı, doğum tazminatı, diğer nakit yardımları), sosyal hizmetleri (çocuk, özürlü ve yaşlı bakım) ve vergi indirimlerini kapsamaktadır (Buğra ve Adar, 2007: 16).

SOCX metodolojisi detaylı olarak hangi harcamaları sosyal harcama olarak kabul ettiğini açık bir şekilde belirtmiş ve harcamaları 9 kategoriye ayırmıştır. Bunlar; yaşlılık ödemeleri, dul/yetim ödemeleri (hayatta kalanlar için), iş göremezlik ile ilgili ödemeler, sağlık, aile, aktif iş gücü piyasası programları, işsizlik, konut ve diğer sosyal politika alanlarına yönelik ödemelerdir.

SOCX eğitim harcamalarını sosyal harcamalara dâhil etmemektedir. SOCX metodolojisi, kamu ve özel harcamaların yanı sıra net sosyal harcamaların göstergelerine ilişkinde güvenilir ve uluslararası perspektifte karşılaştırabilir istatistik verileri de içerir. SOCX, 35 OECD ülkesi için toplam sosyal harcamaların eğilimlerini izlemekte ve bileşimlerindeki analizleri ortaya çıkarmaktadır.

Kamu ve özel programların dahil olduğu SOCX veritabanının yapısı detaylı olarak Tablo 4’te sunulmuştur. Veri tabanı, harcamaları genel olarak nakdi yardımlar ve aynı yardımlar olarak kategorize etmiştir.

Tablo 4: *SOCX Veritabanının Yapısı (Kamu ve Zorunlu Özel Programlar İçin)*

1.Yaşlılık	2.İşsizlik	3.Dul/Yetim Yardımları (Hayatta Kalanlar İçin)
Nakdi Yardımlar Emeklilik Aylığı Erken Emeklilik Aylığı Diğer Nakdi Yardımlar Ayni Yardımlar Evde Bakım/Yardım Hizmetleri Diğer Ayni Yardımlar	Nakdi Yardımlar İşsizlik Ödeneği Kıdem Tazminatı İşgücü Piyasası Nedenleriyle Erken Emeklilik Diğer Nakdi Yardımlar	Nakdi Yardımlar Emekli Aylığı Diğer Nakdi Yardımlar Ayni Yardımlar Cenaze Yardımları Diğer Ayni Yar.
4.İş Görmezlik İle İlgili Yardımlar	5.Diğer Sosyal Politika Alanları	6.Aktif İş Gücü Piyasası Programları
Nakdi Yardımlar Engellilik Emekliliği Emeklilik (İş Kazası ve Hastalık) Ücretli Hastalık İzni (İş Kazası ve Hastalık) Ücretli Hastalık İzni (Diğer Hastalıklar İçin Günlük Ödenek) Diğer Nakdi Yardımlar Ayni Yardımlar Evde Bakım/Yardım Hizmetleri Rehabilitasyon Hizmetleri Ayni Diğer Yardımlar	Nakdi Yardımlar Gelir Desteği Yardımı Diğer Nakdi Yardımlar Ayni Yardımlar Sosyal Yardımlar Diğer Ayni Yardımlar	İstihdam Hizmeti ve Yönetimi İşgücü Piyasası Eğitm. Gençlik Tedbirleri İstihdam Teşvikleri Engelliler İçin İstihdam Önlemleri
7.Aile	8.Konut	9.Sağlık
Nakdi Yardımlar Aile Yardımları Analık ve Ebeveynlik Yardımları Diğer Nakdi Yardımlar Ayni Yardımlar Günlük Evde Bakım/Yardım Hiz. Diğer Ayni Yardımlar	Ayni Yardımlar Konut Yardımı Diğer Nakdi Yardımlar	Ayni Yardımlar (Tüm Hastalık Yar.)

Kaynak: OECD (2007), Sosyal Harcama Veri Tabanı Kılavuzundan Derlenmiştir.

SOCX metodolojisinde yardımların, sosyal yardım olarak istatistiki verilere dâhil edilmesinin iki koşulu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi

yardımlara ilişkin fonların hane halkı arasında yeniden dağılımı gerçekleştiriyor olması ve ikinci olarak da katılım zorunluluğunu sağlamış olmasıdır.

SOCX metodolojisinde sosyal harcamaların kamu ve özel harcama olarak sınıflandırılması sosyal güvenlik kuruluşları ve devletin yaptığı harcamalara göre belirlenmektedir. Sistem, sosyal güvenlik ve devlet tarafından yapılan sosyal harcamalar dışındaki tüm harcamaları özel harcamalar olarak tanımlamaktadır. Kamu ve özel sosyal harcamalara sosyal alana hizmet eden dolaylı ve dolaysız vergilerin dâhil edilmesi ile de net sosyal yardım harcamaları oluşturulmuştur (OECD, 2016).

EUROSTAT'ın (Avrupa İstatistik Ofisi) kullandığı ESSPROS metodolojisinde ise durum biraz daha farklıdır. EUROSTAT, Avrupa toplumlarının ve Avrupa Komisyonunun istatistik birimidir. EUROSTAT'ın görevi güvenilir istatistikî bilgileri AB'ye sunmaktır. EUROSTAT, sosyal harcamaları “sosyal koruma harcamaları” olarak adlandırmaktadır.

EUROSTAT'ın kullandığı ESSPROS (Avrupa Entegre Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi) sosyal korumayı: “Tanımlanmış bir risk ve ihtiyacın bireyler ve aileler üzerindeki yükünü, kamu birimlerinin ve özel birimlerin bütün müdahalelerini içine alarak hafifletmek” şeklinde tanımlamaktadır. ESSPROS metodolojisinde sosyal koruma harcamaları 8 kategori de değerlendirilmektedir.

Bu harcamalar; hastalık ve sağlık bakımı ödemeleri, engellilik ödemeleri, yaşlılık ödemeleri, dul ve yetim ödemeleri, aile ve çocuk ödemeleri, işsizlik ödemeleri ile konut ve sosyal dışlanma ödemeleridir. ESSPROS; çocuklu, yoksul ailelere yapılan eğitim harcamaları dışındaki eğitim harcamalarını kapsamaz, idari ve diğer harcamaları da sosyal harcamalar içerisine dâhil eder (ESSPROS, 2016). ESSPROS metodolojisinde yer alan nakdi ve ayni yardımlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: ESSPROS Veritabanının Yapısı (Kamu Sosyal Harcamalar İçin)

Harcama Fonksiyonu / Yardım Bileşeni	Nakdi Yardımlar	Aynı Yardımlar
Yaşlılık ödemeleri	Yaşlılık aylığı Erken emeklilik aylığı Kısmi emeklilik aylığı Bakım ödeneği	Konut yardımı Günlük aktiviteler yardımı
Hastalık ve sağlık bakımı Yardımları	Ücretli hastalık izni	Yatarak ve ayakta tedavi Doğrudan yardım Geri ödeme Tıbbi malzeme yardımı
Engellilik ödemeleri	Engelli aylığı Erken emeklilik ve malullük ödemesi Bakım ödeneği	Konut yardımı Günlük aktiviteler yardımı Rehabilitasyon
Dul ve yetim ödemeleri	Dul ve yetim aylığı Ölüm yardımı	Cenaze giderleri
Aile ve çocuk ödemeleri	Doğumda çocuk bakım yardımı Doğum yardımı Doğumda ebeveyn izin parası Aile veya çocuk yardımı	Çocuk gündüz bakımı Konut yardımı Evde yardım
İşsizlik ödemeleri	İşsizlik yardımı Kısmi (geçici) işsizlik yardımı Emek piyasasından kaynaklı erken emeklilik yardımı Mesleki eğitim yardımı İşsizlik fonu ödemeleri	Mesleki eğitim İş arama ve yeniden işe yerleştirme
Konut ödemeleri		Kira yardımı Sosyal konut Ev sahibine kira ödemesi
Sosyal dışlanma ödenekleri	Gelir desteği	Konut yardımı Alkol ve uyuşturucu bağımlısı rehabilitasyonu

Kaynak: Akyol ve Ulutürk (2016), ESSPROS (2016),
http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/spr_esms.htm

Sosyal harcamalar hakkında veri derleyen SOCX ve ESSPROS metodolojileri arasında ortak ve farklı yönler de bulunmaktadır (Tablo 6). Metodolojilerin en önemli ortak noktaları sosyal harcamalar olarak tanımladığı ve veri derlediği ortak harcama bileşenleridir. Bunlar; konut ve aile yardımları, sağlık yardımları, malullük yardımları, işsizlik yardımları ile hastalık ve özürlülük yardımlarıdır. Her iki metodolojinin ortak bir diğer yönü ise eğitim harcamalarıdır. Her iki metodolojide eğitim harcamalarını sosyal harcama kategorisinde değerlendirmemektedir. Metodolojiler arasında ortaya çıkan ana farklar sosyal harcamalar olarak kullanılan bileşenler olduğu gibi içerik ve uygulanan metotta da öne çıkmaktadır.

İki metodoloji arasında yer alan ana farkların başında diğer idari giderler gelmektedir. ESSPROS idari giderleri sosyal harcama verilerinde önemli bir değişken olarak kullanmasına rağmen SOCX, idari giderleri sosyal harcamalar veritabanına dâhil etmemektedir. Her iki metodoloji arasındaki diğer önemli bir fark ise Aktif İş Gücü Piyasası Programlarıdır.

SOCX, AİPP için ayrı bir kategori oluştururken ESSPROS AİPP' yi kendi veri tabanına dâhil etmemektedir. Söz konusu bu harcama bileşeni tarihsel perspektiften kamu harcama bileşenleri arasında küçük bir harcama kalemi olarak görünse de sosyal politika açısından giderek önem kazanmaktadır. AİPP alanında ESSPROS ve SOCX metodolojisinin ortak bir veri tabanı oluşturacak olması, iki metodoloji arasındaki yakınlığa bir örnek oluştururken diğer taraftan AİPP' nin önemini de vurgulamaktadır (Buğra ve Adar, 2007: 16).

SOCX VE ESSPROS veri tabanları arasındaki ana farklar tablo 6'da sunulmuştur. Tablo 6'da sunulan SOCX VE ESSPROS veri tabanlarının karşılaştırılmasında idari giderler ve AİPP harcamaları dışında dikkat çeken en önemli farkların başında hastalık/sağlık bakımı gelmektedir. SOCX hastalık ve sağlık bakımını ayrı ayrı veri olarak kategorize ederken ESSPROS hastalık ve sağlık ödeneklerini aynı kategoride sunmuştur. Yine, ESSPROS iş kazası ve hastalık verilerini açıkça tanımlamamaktadır. Sosyal dışlanma ve işsizlik ödeneklerinde ise kapsamdan kaynaklanan farklar bulunmaktadır.

Tablo 6: *SOCX ve ESSPROS Veri Tabanlarının Karşılaştırılması*

OECD KATEGORİZASYONU	ESSPROS - Sosyal Yardım Kategorileri	Farklar ve Sorunlar
Yaşlılık ve çalışamaz durumda olanlara yönelik yardımlar.	Yaşlılık Ödenekleri	
Çalışamaz durumda olanlara yönelik yardımlar (özürlülere yönelik maddi yardımlar ve hizmetler + iş kazaları ve hastalık ödenekleri)	Özürlülük Ödenekleri	İş kazaları ve hastalık kategorisi, ESSPROS' ta detaylı olarak tanımlanmamıştır.
Sağlık ve çalışamaz durumda olanlara yönelik yapılan yardımlar	Hastalık ve sağlık ödenekleri	OECD, hastalık ve sağlık istatistiklerini ayrı kategoriler olarak sunmaktadır.
Malüllük ödenekleri	Malüllük ödenekleri	
Aile ödenekleri	Aile/Çocuk ödenekleri	
İşsizlik ödenekleri	İşsizlik ödenekleri	İşsizlik ödeneklerinin tanımı ve kapsamında ana farklar bulunmaktadır.
Konut ödenekleri	Konut ödenekleri	
Diğer öngörülemeyen risk durumları	Sosyal Dışlanma	Kapsamdan kaynaklanan birtakım farklar mevcuttur.
İşgücünü aktifleştirmeye yönelik programlar.	---	ESSPROS' ta ayrı bir harcama olarak kategorize edilmiştir.
Sosyal harcamalar idari giderleri kapsamaz.	Sosyal harcamalar idari giderleri kapsar.	OECD harcamalarında kategorize edilmemiştir.

Kaynak: Buğra ve Adar (2007: 46), OECD (2007), Sosyal Harcamalar Veritabanı SOCX http://stats.oecd.org/OECDStatDownloadFiles/OECDSOCX2007InterpretativeGuide_En.pdf

İşsizlik ödeneklerinde ve diğer öngörülmeleyen risk durumlarında ise her iki metodoloji arasında tanım ve kapsamından kaynaklanan ana farklar bulunmaktadır.

Sosyal harcama alanında veri derleyen ve bu anlamda üçüncü metodoloji ise ILO' nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) kullandığı SSI (Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi) yöntemidir. ILO, Sosyal Güvenlik Soruşturmasının temel amacı, ülkelere sosyal güvenlik konusundaki sayısal bilgi tabanını geliştirmelerinde yardımcı olmaktır. ILO, 1940 yılından bu yana dünyadaki sosyal koruma programları hakkında niceliksel bilgi toplayarak karşılaştırılabilir istatistiki verileri analiz etmektedir. SSI (Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi) bu anlamda SOCX ve ESSPROS yöntemleri ile uyumlu bir sistematik yaklaşımı benimsemektedir. SSI' de her ülke için bir ulusal kümelenme göstergesi hesaplanmaktadır. Veri tabanda teorik olarak 50'den fazla gösterge mevcuttur. SSI' de Türkiye için sosyal harcama verileri halen parçalanmış ancak veri toplama süreci devam etmektedir. Kullanılan veri kaynakları sosyal güvenlik kuruluşu ile SOCX veritabanından sağlanmaktadır (ILO, 2016).

ILO' ya göre sosyal harcamalar; sağlık ödenekleri, aile ve çocuk yardımları, engellilere yapılan ödemeler, hastalık ödenekleri, iş kazası sonucu yapılan yardımlar, yaşlılık ödenekleri, işsizlik ödenekleri, iş gücü piyasasına yönelik programlar, beslenme ve gıda yardımları, konut yardımları ile temel eğitim ve sosyal yardımlar, sosyal harcama kapsamını oluşturmaktadır. Gıda sübvansiyonları ile gıda yardımları ve pulları beslenme ve gıda harcamalarına dâhil olurken materyal yardımı, taşınmalı eğitim, okul yemeği programları ve vergi avantajları dâhil okul kuponları temel eğitim ve sosyal yardım harcamalarına dâhil edilmektedir. ILO' nun sosyal harcamalar sınıflandırmasında yer alan sağlık hizmetleri iki temel harcamadan oluşmaktadır. Bunlar; önleyici ve temel sağlık harcamaları ile diğer sağlık harcamalarıdır (ILO, 2005).

ILO tarafından geliştirilen metodolojinin SOCX ve ESSPROS metodolojilerden farklı temelinde yaklaşım farkıdır. ILO metodolojisinde gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasındaki refah farkının tespitinde ve sosyal farkların ortaya çıkarılmasında eğitim harcamaları önemli bir değişken olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda söz konusu eğitim harcamalarının kamu sosyal harcamalara dahil edilip edilmemesi önemli bir literatür tartışmasını oluşturmaktadır. Bu noktada gelişmemiş ülkelere yönelik olarak temel gıda

maddelerine verilen sübvansiyonlar ile eğitim harcamalarının söz konusu metodoloji veri tabanına dahil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim OECD ve Avrupa Birliği ülkelerinde eğitim, sosyal harcamalara dâhil edilmemekte ve bunun temel açıklaması olarak da söz konusu harcama kaleminin sosyal koruma harcamalarından farklı olarak bireyi, sosyal risklere karşı korumaktan farkı işleve sahip olduğudur. Bu sonuç, bu noktada eğitimin sosyal harcamalara dâhil edilmemesinin meşru bir argümanıdır. Öte yandan ekonomik olarak gelişmemiş ve refah olgusunun oldukça zayıf olduğu ülkelerde eğitim hizmetlerinin zayıf olması sosyal dışlanma ve yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasına sebebiyet verecektir (Buğra ve Adar, 2007: 16).

3.1.2. Sosyal Harcama Verilerine İlişkin Ulusal Metodoloji

Türkiye’ de halen kamu sosyal harcamaları alanında sağlıklı ve uluslararası metodoloji ile karşılaştırılabilir resmi bir veri bulunmamaktadır. Konuya ilişkin veri depolayan iki kuruluş: “Türkiye İstatistik Kurumu ve Kalkınma Bakanlığı”dır. Söz konusu tarihsel veri olarak 2000’ li yıllardan öncesine gitmeyen bu kuruluşların derlediği veriler ise birbirleri ve uluslararası metodolojiler ile uyumsuz şekildedir. Türkiye’de, Türkiye İstatistik Kurumu ve Kalkınma Bakanlığı dışında veri toplayan başka kuruluş bulunmazken bu perspektiften yapılan çalışmalar konuya ilişkin inceleme yapan araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Örnek vermek gerekirse OECD’nin 2007’de yayımladığı 1980-2003 dönemini kapsayan sosyal harcamalar veri taban kılavuzunda Türkiye’ye ait veriler 1990’lı yıllardan başlamaktadır. 1980-1990 yılları arasında herhangi bir veri bulunmamaktadır (Buğra ve Adar, 2007: 16). Aynı şekilde OECD’nin 2007 yılı sosyal harcamalar veri taban kılavuzunda 1980-2003 yılları için düzenlenen sağlıkla ilgili toplam kamu harcamalarında Türkiye için 1980-1985 ve 2000-2003 yılları için herhangi bir veri bulunmazken, 2003 yılı için özel sosyal harcama verilerinde Türkiye’ye ait herhangi bir verinin bulunmaması yine buna örnektir.

OECD' nin 2016 yılında Türkiye için güncellediği sosyal harcama verilerinde ise 2000-2004 yılları için yapılan toplam sosyal harcamalar doğrusal olarak tahmin edilmiştir.

Avrupa İstatistik Birimi olan EUROSTAT' ın ESSPROS metodolojisinde de aynı durum söz konusudur. ESSPROS' ta yer alan ve 1990-2014 yıllarını kapsayan tüm sosyal harcama verilerinde Türkiye'ye ait 1990-1999 yıllarına ait herhangi bir veri bulunmamaktadır. ILO tarafından analiz edilen sosyal koruma harcamalarına ilişkin Türkiye verileri ise halen parçalanmış bir şekilde mevcut olup göstergelerin çok büyük bir bölümü OECD'den alınmıştır.

Bu sorun teknik bir sorun olmamakla birlikte tamamen politik bir problemi ortaya koymaktadır. Burada önemle vurgulanması gereken bir nokta ise bu problemin Türkiye'de esasen toplum ve devlet ilişkisinin niteliğini ortaya koyan bir anlayıştan kaynaklanmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin, kamuya yönelik kaynak kullanımında ve toplum ile devlet ilişkisi anlayışında şeffaflık ve hesap verebilirlik normlarından uzak olduğu ve konuya ilişkin ana sorunun buradan kaynaklandığı bir gerçektir (Buğra ve Adar, 2007: 16).

Türkiye'de sosyal harcamalara ilişkin bilimsel araştırma sayısı oldukça düşüktür. Bu durumun temel nedeni Türkiye'de sosyal harcamalar ve buna bağlı olarak sosyal politikaya yeteri kadar önem verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Yıllara ilişkin olarak sosyal harcamalar ve bununla beraber sosyal politika alanında yaşanan pozitif gelişmeler ise Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinin bir yansıması olarak gelişmiştir (Erdoğan ve Yenigün, 2008: 9).

Türkiye'de sosyal harcamalar ile büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalar arasında sosyal harcamalar alanında veri kaynağı oluşturan ve bu anlamda geçmişe yönelik istatistikî analizleri yorumlayan önemli araştırmalar bulunmaktadır. Arısoy ve diğerleri (2010), Buğra ve Adar (2007), Topuz (2009), Yılmaz (2006) ile Erdoğan ve Yenigün (2008) bu araştırmacılar arasında gösterilebilir.

Yılmaz (2006), kamu sosyal harcamalarının hesaplanmasında merkezi idarenin yanı sıra yerel yönetimlerin Konsolide Bütçe (2006 yılından itibaren Merkezi Yönetim Bütçesi (MYB) dışında kalan fon kuruluşları) ile sosyal güvenlik kuruluşlarının gerçekleştirdikleri sosyal niteliği ağır basan harcamaların da hesaba katılması gerektiğinin ifade etmektedir. Yılmaz, kamu sosyal koruma harcamalarını hesaplarken öncelikle Konsolide Bütçe'den eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlere ayrılan kaynakların boyutunu belirlediğini, sonra sırasıyla yerel yönetimlerin, sosyal güvenlik kuruluşların ve SYDGM' nin yapmış olduğu sosyal harcamaları hesapladığını ve GSMH' ye oranla büyüklüklerini tespit ettiğini ifade etmektedir. Yılmaz, ekonomik sınıflandırmaya göre sosyal harcama türlerini dört ana guruba ayırmıştır. Bunlar: "Eğitim Hizmetleri, Sağlık Hizmetleri, Sosyal Güvenlik Hizmetleri ve Diğer Sosyal Hizmetlerdir".

Buğra ve Adar (2007) tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi" isimli çalışma Türkiye'de sosyal harcama verilerinin mevcut durumu ortaya koymaktadır. Uluslararası karşılaştırma yöntemi ile Türkiye'de sosyal harcamaların mevcut durumunu ele alan çalışmada, söz konusu bu harcamaların Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında ne kadar düşük seviyede olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de sosyal harcamalar alanında çok az sayıda bilimsel çalışmanın olduğunu ile süren bu rapor aynı zamanda Türkiye'de sosyal harcama verilerine ulaşılmada yaşanan güçlükleri de ortaya koymaktadır. Çalışmada, kamu sosyal harcamaları ILO metodolojisi kullanılarak genişletilmiş ve eğitim harcamaları analiz bölümünde kamu sosyal harcamalarına dâhil edilmiştir. Raporun ikinci bölümünde ise Türkiye'de sosyal harcamaların seyri OECD tarafından kullanılan SOCX yöntemi, EUROSTAT tarafından kullanılan ESSPROS yöntemi ve ILO yöntemi ile karşılaştırılmış ve detaylıca tartışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal harcamaların iki önemli nedenden dolayı reel değerinin altına düşmüş olabilmemesi bu araştırma açısından kaçınılmaz bir yanılığa da sebebiyet verebilir. Bunlardan birincisini AİPP ile ilgili harcamalar oluştururken, ikincisi ise belediyelerin yapmış olduğu harcamalarla ilgilidir. Türkiye'de AİPP ile ilgili fonlar yıllık olarak yapılmakta ve fonun finansman kaynağı Avrupa Birliği ile Dünya Bankası tarafından finanse edilmektedir.

SOCX metodolojisi AİPP'yi ayrı bir kategori olarak değerlendirirken ESSPROS metodolojisi bu kaynağı sosyal harcamalara dâhil etmemektedir. Bu anlamda AİPP ile sağlanan dış finansman fonlarının yıllara bölünmemesi SOCX metodolojisinde sosyal harcamaların düşük oranda gösterilmesine sebebiyet verebilmektedir. Belediyelerin yapmış olduğu harcamalarda da buna benzer bir durum söz konusudur. Yerel bütçede sosyal harcamalar kapsamında belediyelerin yapmış olduğu harcamalar gerek SOCX metodolojisinde ve gerekse de ESSPROS' ta yer almamaktadır. Bu durum yine uluslararası karşılaştırma yönteminde sosyal harcamaları reel değerinin altında gösterebilecek diğer bir durumdur.

Erdoğan ve Yenigün (2008), ortaya koyduğu çalışmasında ise Türkiye için eğitim harcamalarını kapsamayan SOCX ve ESSPROS metodolojilerini yeterli görmemektedir. Erdoğan'ya göre ILO metodolojisi Türkiye için daha anlamlıdır. Nitekim ILO metodolojisinde SOCX ve ESSPROS metodolojilerinden farklı olarak eğitim harcamaları ve gıda maddelerine verilen sübvansiyon gibi farklı kamu harcama bileşenleri sosyal harcamalar kategorisine dâhil edilmiştir. ILO'nun metodolojisinde sosyal harcamaların yeterince ele alınmadığı, çevre koruma ve toplum için ayrıcalıkları ortadan kaldırmaya yönelik politikalara ilişkin harcamaların ILO metodolojisinde yer almaması, Erdoğan tarafından yapılan bir diğer olumsuz eleştiridir. Erdoğan ana mahiyetinde bir ülke için hangi harcamaların sosyal harcama niteliği taşıdığına ilişkin yaklaşımında, bunun o ülkenin gelişmişlik düzeyi ve sosyokültürel yapılarındaki farklılıklara bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Yine Erdoğan bu açıdan Türkiye için sosyal harcama kategorisini fonksiyonel sınıflandırmaya göre yapmıştır. Bu sınıflandırmada Merkezi Bütçe kapsamındaki kurumların: "Sağlık Hizmetleri", "Eğitim Hizmetleri", "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri", "İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri", "Çevre Koruma Hizmetleri" ve "Dinlenme, Kültür ile Din Hizmetleri" başlığı altındaki fonksiyonel sınıflandırma kalemlerine ait tüm harcamaları sosyal harcama olarak kabul etmektedir.

Topuz (2009), yaptığı araştırmada Türkiye'de 2001-2009 yılları arasında kamu tarafından gerçekleştirilen sağlık, eğitim ve sosyal koruma harcamalarının

analizini gerçekleştirmiştir. Sosyal devlet olgusunun sınındığı çalışmada 2001-2009 yılları için DPT verileri kullanılmıştır. Çalışmada eğitim harcamaları ESSPROS yöntemi ile karşılaştırılırken, sosyal koruma harcamaları ise SOCX yöntemi ile karşılaştırılarak analiz yapılmıştır.

Arısoy ve diğerleri (2010), Türkiye’de 1960-2005 dönemi için gerçekleştirdikleri çalışmada sosyal harcamaları temsilen TÜİK yönteminden hareketle eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarını kullanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Yılmaz (2006)’ dan ve Devlet Planlama Teşkilatı’na ait ekonomik ve sosyal göstergelerden derlenmiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye’de ki sosyal harcamalar OECD ülkeleri ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Söz konusu bu çalışmalar Türkiye için önem arz etmekle beraber sosyal harcamalar alanında mutlak öneme sahiptir. Sosyal harcamalar açısından Türkiye 2000 yılı sonrasında önemli gelişmeler kat etmiştir. Bu dönemlerde devlet tarafından uygulamaya konulan uzun vadeli stratejilerde toplumdaki tüm bireyleri kapsayan, işsizler ve çocuklar için özel programlar oluşturan, bakıma muhtaç yaşlıları, yoksulları ve engellileri kapsayan programlar geliştirilmiştir. 2000’li yıllardan başlayarak Türkiye’de sosyal politikanın geliştirilmesi ile sosyal harcamaların ve sosyal refahın verimini ve kaynak kullanımı arttırmak için özel sektör ile sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve merkezi yönetimin ortak politika hedefleri gözlenmektedir. Yine bu dönemde Türkiye’de devletin ekonomik hayattaki müdahale alanı daraltılmış ve serbest piyasa odaklı bir yaklaşım geliştirilmiştir. Serbest piyasaya yönelik gerçekleştirilen politikaların yanında iç piyasayı uluslararası piyasa ile bütünleştirme hareketleri hız kazanmaya başlamıştır (Bakan ve Özdemir, 2012: 33-34).

Yıllara ilişkin olarak Türkiye’de ayrıca bütçelenme prosedüründe ve resmi verilerin oluşturulmasında olumlu yönde gelişmelerde yaşanmaktadır. 2003 yılında kabul edilen Kamu Hesapları Yönetimi Kontrolü ile Sayıştay’ın faaliyet alanını yeniden düzenleyen kanunlarda gerçekleştirilen reform politikaları ve kanun değişiklikleri bu anlamda olumlu yönde yaşanan gelişmelerin başında gelmektedir. Konsolide bütçe yapısının 2004’ten bu yana bir Birleşmiş Milletler

sınıflandırması olan fonksiyonel bütçe kriterlerine göre düzenlenmesi bu anlamda kamu harcama bileşenlerinin fonksiyonel anlamda analiz edilmesine imkân sağlamaktadır. Bu gelişme bu noktada hedeflenen ve uygulamaya geçen politikaların başında gelmektedir. Bu değişiklikler Avrupa Birliği perspektifinden hareketle kamuda hesap verilebilir ve şeffaf bir yapının oluşmasına katkı sunmaktadır.

Yine nitekim T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2005 yılı sonrasında yeniden yapılandırılarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak Türkiye genelinde 26 bölge müdürlüğü ile hizmete girmesi, sosyal harcamalara ilişkin veri düzenlemesi ve ESSPROS metodolojisi ile uyumlu veri taban oluşturması bu anlamda gerçekleştirilen olumlu politikaların önemli bir diğer gelişmesidir. Bu konuda yaşanan bir diğer önemli gelişme ise ÇSGB' nin, Avrupa Komisyonu için hazırladığı Ortak İçerme Belgesidir. Bu belge ESSPROS metodolojisi ile uyumlu resmi verileri barındırmakta ve bu yöntem ile hazırlanmaktadır (Erdoğan ve Yenigün, 2008: 9).

Türkiye'de kamu sosyal harcama verilerini resmi olarak derleyen iki önemli kuruluş bulunmaktadır. Bunlar: "Türkiye İstatistik Kurumu" ve "Kalkınma Bakanlığı"dır. ESSPROS metodolojisine dayalı TÜİK 2000 yılından başlayarak sosyal harcamaları "Sosyal Koruma Harcamaları" adı altında analiz etmektedir. Kalkınma Bakanlığı ise 2004 yılından bu yana oluşturduğu kamu kesimi sosyal harcama verilerini; eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları adı altında sınıflandırmıştır. Eğitim ve sağlık harcamaları kaleminde; mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri, merkezi yönetime bağlı kuruluşlar, sosyal güvenlik kuruluşları, bütçe dışı fonlar ve döner sermaye tarafından gerçekleştirilen harcamalar dâhil edilmektedir.

Sağlık harcamalarında, yeşil kart harcamaları dâhil tüm Sağlık Bakanlığı bütçesi, merkezi yönetim bütçesi kapsamında hesaplanmaktadır. Mahalli idarelerin sağlık alanına yönelik harcamaları ve diğer merkezi yönetim bütçesine bağlı kuruluşlarda söz konusu personellere yapılan sağlık giderleri ile sağlık fonksiyonuna dâhil edilen diğer tutarlar yine bu harcama kalemine dâhil

edilmektedir. Yine sağlık harcamaları kalemine sağlık hizmeti sunucuları için tahsisi gerçekleşen katkı payları ve bunlara yapılan ödemeler dâhil edilirken mahalli idareler arasında sayılan ve İl Özel İdareleri tarafından yapılan sağlık harcamaları daha önceden Sağlık Bakanlığı tarafından yapıldığı için tekrar hesaba katılmamaktadır. TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aktarılan Sağlık Bakanlığı harcamaları ise bu harcama kaleminde dikkate alınmamaktadır.

Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanan sosyal koruma harcamalarının, Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar ile Doğrudan Gelir Desteği Ödemelerinden oluştuğunu daha önceden açıklamıştık. Söz konusu burada Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar esasen Sosyal Güvenlik Kuruluşları tarafından yapılan emekli aylıkları ödemelerini kapsamaktadır. Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar, Sosyal Güvenlik Kuruluşları tarafından ödenen emekli aylıkları dışında söz konusu bu kuruluşların diğer giderlerini ve GAP yatırımları başta olmak üzere kalkınma ve altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılması amacı ile merkezi yönetim bütçesine aktardığı tutarlar dışındaki giderleri kapsamaktadır. İşsizlik Sigortası Fonu için aktarılan devlet katkısı bu harcama kalemine dâhil değildir.

Sosyal harcama kalemlerinden bir diğer olan Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler harcama kaleminde, SYDTF' nin eğitim ve sağlık dışı harcamaları, kömür yardımlarına istinaden TKİ'ye ve TTK' ya aktarılan görev zararına ilişkin ödemeler, SGK tarafından primsiz ödemeler için gerçekleştirilen harcamalar ve merkezi yönetim dışında yer alan kuruluşların sosyal güvenlik ve sosyal yardım alanında yaptığı tüm harcamalar (işsizlik sigorta fonu ve sosyal güvenlik kuruluşlarına yönelik yapılan transferler hariç) bu grupta yer almaktadır. GSS primlerine ilişkin geri ödemesi yapılmayan ödemeler yine Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler harcama kalemine dâhil edilmemektedir.

Sosyal koruma harcamalarının verilerini derleyen TÜİK ise sosyal koruma harcamalarını 2000 yılından başlayarak oluşturmuştur. TÜİK' de sosyal koruma harcamalarına ilişkin veriler EUROSTAT tarafından kullanılan ESSPROS yöntemi ile uyumlu olarak düzenlenmiştir. ESSPROS' ta sosyal koruma harcamaları toplam 8 kategoride düzenlenmiştir.

Bunlar; hastalık ve sağlık bakımı ödemeleri, engellilik ödemeleri, yaşlılık ödemeleri, dul ve yetim ödemeleri, aile ve çocuk ödemeleri, işsizlik ödemeleri ile konut ve sosyal dışlanma ödemeleridir.

TÜİK, Türkiye’de 2000 sonrası bu verileri derlemeye başlamıştır. TÜİK, Sosyal Koruma Harcamaları İstatistiklerini, haber bülteni biçiminde yıllık olarak yayımlamaktadır. TÜİK’ de yer alan sosyal koruma gelirleri ise 4 ana bileşen tarafından oluşturulmuştur. Bunlar: “Transfer Gelirleri, Sosyal Katkılar, Genel Hükümet Katkıları, Transfer Gelirleri ve Diğer Gelirler’den oluşur. Detaylı olarak bu harcama kalemleri: “sosyal koruma harcamalarının toplamı, sosyal koruma amaçlı yapılan yardımların toplamı, gelir yetersizliği şartı aranmaksızın yapılan yardımların toplamı, nakdî yardımların toplamı, düzenli olarak yapılan yardımların toplamı, düzenliliği olmayan veya bir defaya mahsus toplu para şeklinde yapılan yardımların toplamı, aynı yardımların toplamı, geliri yetersiz olanlara yapılan yardımların toplamı, sosyal koruma amaçlı idarî masraflar, bir başka sosyal koruma kurumuna hibe şeklinde yapılan aktarmalar, diğer harcamalar toplamı (ödenen vergiler vb.), sosyal koruma amaçlı kullanılan faiz, kâr hissesi ve kira giderleri” ile ESSPROS’ ta kategorize edilmiş 8 harcama bileşeninden meydana gelmektedir.

Sosyal koruma harcamalarına ilişkin veri kaynakları ise: “SGK, Kalkınma Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, ÇSGB, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Belediyeler, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, İŞ-KUR, MEB, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Vakıf ve Dernekler, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Banka Vakıf Sandıkları, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü” dür.

3.2. Yöntem ve Veri Seti

Bu çalışmada, Türkiye’de 1980 ile 2014 yılları arasında gerçekleştirilen kamu sosyal harcamaların GDP ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada, sosyal harcamaları temsilen, kişi başı reel sosyal harcama serileri; ekonomik büyümeyi temsilen ise kişi başı reel GDP serileri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan sosyal

harcama serileri OECD'den, GDP serileri ise Türkiye İstatistik Kurumundan elde edilmiştir. GDP, 1998 yılı fiyatları ile baz alınırken, kişi başı sosyal harcama serileri deflatör kullanılarak reel hale getirilmiştir. Seriler 1980 ile 2014 yılları arası dönemde gerçekleşen yıllık verileri içermektedir.

Analiz aşamasında 2000-2004 yılları arası veriler OECD de mevcut olmadığından dolayı bu dönemlere ilişkin veriler Türkiye'de SOCX yöntemine en yakın istatistikleri barındıran TÜİK' ten tamamlanmıştır.

Çalışmanın analiz dönemi bittiğinde OECD, 2000-2004 yılları arası verileri açıklamış fakat ilgili yıllara dair veriler sadece doğrusal olarak tahmin edilmiştir.

OECD sosyal harcamaları toplam 9 gruba ayırmıştır. Bunlar; yaşlılık ödemeleri, dul/yetim ödemeleri (Hayatta kalanlar için), iş göremezlik ile ilgili ödemeler, sağlık, aile, aktif iş gücü piyasası programları, işsizlik, konut ve diğer sosyal politika alanlarına yönelik ödemelerdir. Bu çalışmada sosyal harcama ile temsil edilen gruplar OECD'nin sınıflandırdığı bu 9 kategorinin toplamından oluşmaktadır.

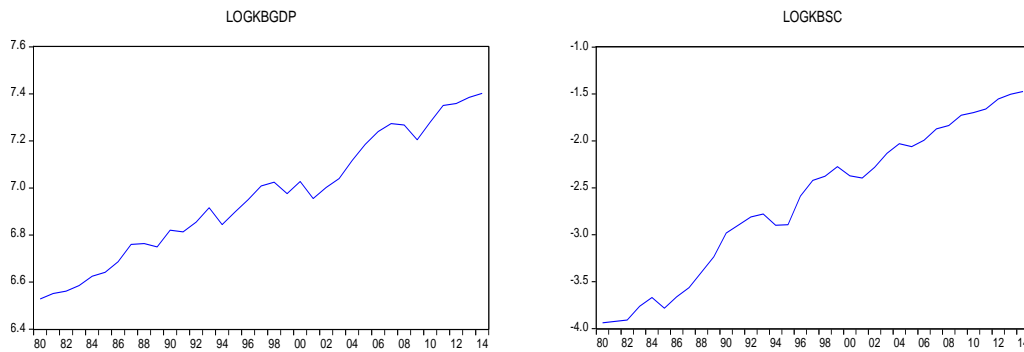
Ekonometrik yöntem bölümünde sosyal harcamalar ile GDP arasındaki ilişki zaman serisi yöntemi ile analiz edilmiştir. Zaman serisi; ele alınan bir değişkenin değişik zamanlarda gözlenen değerler kümesidir. Zaman serisi analizlerinde, farklı dönemlerde elde edilen gözlemler arasındaki karşılıklı bağımlılık araştırılır. Seriler nitel ya da nicel olabilir (Gujarati ve Porter, 2008).

Zaman serisi analizlerinde en sık karşılaşılan sorun, serilerin durağan olmaması sorunudur. Zaman serisi analizlerinde yapılan öngörüler, tek bir değişkenin önceki dönemlerdeki davranışları üzerine kurulur. Bu analizlerde, kullanılan değişkenlerin nedensellik ilişkileri hakkında genel bilgi olmadığı durumda, bu değişkenlerin, gelecekte sergileyeceği davranış için bir öngörude bulunulur (Tari, 1999: 366).

Zaman serisi verilerinin durağan olmamasının en büyük nedeni, modelde yer verilen zaman serisinin, ortalaması ile varyansının, zaman içinde düzenli bir biçimde değişmesi olarak açıklanabilir. Durağan olmayan serilerle yapılan çalışmalarda, değişkenlere ait katsayılar, değişkenler arasında bir ilişki olmasa bile anlamlı olabilir. Ancak bu katsayıların anlamlı olmasının temel nedeni, seriler arasındaki benzer trendden kaynaklanabilir.

Nitekim serilere ilişkin herhangi bir durağanlık söz konusu değilse, t, F ve Ki-Kare sınamalarının analizi güvenilir ve sağlıklı sonuçlar vermeyecek olup yüksek çoklu belirlilik katsayısı (R^2) ortaya çıkar. Bu durum değişkenler arasında oto korelasyon olduğunun da bir göstergesidir. Zaman serisi verilerinin ortak bir sorunu da sahte regresyon olgusudur (Gujarati ve Porter, 2008).

Çalışmanın analiz bölümünde kişi başı reel sosyal harcama serileri LOGKBSC; kişi başı reel GDP ise LOGKBGDP olarak temsil edilmiştir. Birinci aşamada çalışmada kullanılan serilerin incelenmesinde doğrusal bir yöntemin tespiti için değişkenlerin logaritması alınmıştır. Değişkenlere ait logaritması alınmış seriler görsel olarak şekil 8’ de sunulmuştur. Şekiller incelendiğinde, LOGKBGDP ve LOGKBSC değişkenlerinin yönü, pozitif trendi göstermektedir. Yıllara ilişkin birçok kırılma olmakla beraber seriler genel olarak artma eğiliminde olmuştur.

Şekil 8: Değişkenlere ait serilerin zamana karşı çizilmiş şekilleri

Bu doğrultuda öncelikle verilerin logaritması alındıktan sonra Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi ile durağanlık analizi yapılmıştır. Bu

aşamada zaman serileri analizlerinde öncelikli olarak modelde kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir.

Durağanlık sınaması yapılan değişkenlerin uzun dönem ilişkisinin tespiti ve tezin hipotezini doğrulamak için Engle-Granger Eşbütünleşme (koentegrasyon) testi uygulanmıştır. Uzun dönemde test edilen ilişki analizinin ardından değişkenler arasında bu defa kısa dönem ilişkilerini araştırmak için Granger'in; Nedensellik Analizi test edilmiştir. Çalışmanın geri kalan aşamasında ise Granger'in nedensellik analizini Etki-Tepki ve Varyans araştırması izlemektedir. Modellerin Etki-Tepki şekilleri ve Varyans ayrıştırma tabloları analiz sonunda detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada bu adımlar sırasıyla uygulanırken, ulaşılan sonuçların her biri analiz bölümünde tek tek özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Serilerin şekilleri ve oluşturulan denklemlerin tahmini için, EViews 9.5 paket programı kullanılmıştır.

3.2.1. Birim Kök (Durağanlık) Sınaması

Durağanlık tanım olarak sabit varyans, sabit ortalama ve söz konusu serilere ait iki değer arasındaki kovaryans analizinin gerçekleştirildiği döneme bağlı olarak değil de sadece iki zaman aralığı arasındaki farka bağlı olduğu şeklinde tanımlanmaktadır (Gujarati, 2001).

Tarı'ya (1999) göre, uzun vadede zaman serilerinin aldıkları özellikler, söz konusu zaman serisine bağlı değişkenin bir önceki zaman aralığında sahip olduğu değer, analiz edilen zaman aralığını hangi anlamda ve ne oranda etkilediğinin tespit edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. İncelenen serinin bu anlamda nasıl bir görünüm sergilediğini analiz etmek amacıyla, serinin tüm dönemler için almış olduğu değerler teker teker, incelenen dönem ile bir önceki dönem değeri arasındaki regresyonunu bulmayı gerektirir.

Birim Kök Analizi, Dickey ve Fuller (1979)'in zaman serilerinin durağanlık düzeylerinin belirlenmesi için oluşturdukları test yöntemidir. Durağanlık analizi yapılırken, uzun dönemde bir zaman serisinin taşıdığı

özellikler, değişkenin önceki dönemde almış olduğu değer, incelenen dönemi nasıl etkilediğinin analiziyle saptanabilir (Dickey ve Fuller, 1979:427-431).

Bir serinin durağan olması demek o serinin zaman faktöründen etkilenmeyerek, ortalaması, varyansı ve ortak varyansının aynı olması demektir (Enders ve Chung, 1995). Bu açıdan söz konusu verilerin zaman serilerine ilişkin analizlerinde durağan bir özellik sergilemiş olmaları gerekmektedir. Bu noktada durağanlık özelliğine sahip olmayan verilere ilişkin yapılan analizler de sahte regresyon ortaya çıkmaktadır. Bu durum geliştirilen modele ilişkin tahminlerde yanılğı payını arttırmaktadır.

Zaman serilerinin durağan bir özellik gösterip göstermemeleri üç kriter açısından önem arz etmektedir (Holden ve Thompson, 1992: 2-6); (1) İstatistiki açıdan anlamlı sonuçlar doğuran iki değişkene ait zaman serisi analizlerinde, söz konusu anlamlı ilişki ortak bir trendin varlığından kaynaklanıyorsa, nitekim sahte regresyon problemi ile karşılaşılacaktır. (2) Durağan seriler kullanılarak oluşturulan modellerle yapılan öngörümlemenin geçerliliği tartışılmaktadır. (3) Tüm standart testler durağanlık olması durumunda geçerlidir.

Bir zaman serisinin $I(d)$ olarak tanımlanması söz konusu zaman serisinin d 'ninci farkında durağan bir özellik gösterdiği ve aynı dereceden bütünleşik olduğu anlamına gelmektedir. Kişi başı reel sosyal harcamalar ile kişi başı reel GDP ilişkisini ele alan bu çalışmada durağanlık testinde sabitli-trendli ve sabitli-trendsiz modeller dikkate alınmıştır. Söz konusu çalışmaya ilişkin analizde değişkenlere ait durağanlık sonuçlarına ulaşmak için birim kök testleri ile başlanacaktır. Durağanlık için hipotez ve karar mekanizması aşağıdaki gibidir:

$$H_0 : I_d = 0$$

$$H_1 : I_d \neq 0$$

H_0 Hipotezi kabul edildiğinde, seriler I_d fark işleminde durağan değildir sonucuna varılmıştır. H_1 Hipotezi kabul edildiğinde, seriler I_d fark işleminde durağandır sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.2. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Testi

Literatürde modellerde kullanılan değişkenlere dair durağanlık sınamalarını gerçekleştirmek için çok fazla yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemler arasında Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF (Genişletilmiş Dickey-Fuller) testi, literatürde en çok kullanılan yöntemler arasındadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller testi ekonometrik modellerde kullanılan serilerin durağanlık özelliklerini ve bu özelliklere bağlı olarak durağanlık derecelerini belirlemek için kullanılmaktadır.

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) denklemleri aşağıda verilmiştir (Enders, 1995:222);

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \gamma y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \gamma y_{t-1} + \alpha_2 t + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (3)$$

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testinde tahminlere ilişkin iki farklı süreç izlenir. Bunlar serilere bağlı olarak sabitsiz ile sabitli ve trendli bir süreçtir. Düzey değeri veya farkı alındığında serilerin durağan hale gelme durumuna göre, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi bu anlamda aynı dereceden durağan hale getirilir.

Yukarıdaki denklemlerde Δ fark operatörünü, toplam işaretindeki p gecikme uzunluğunu ve ϵ_t ise hata terimini gösterir. Birinci denklem serilere bağlı olarak sabitsiz trendsiz (none) modeli tanımlarken, ikinci denklem sabitli (intercept) modeli tanımlamakta ve nc denklem ise hem sabitli hem de trendli (trend and intercept) modeli tanımlamaktadır.

3.2.3. Engle-Granger Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Analizi

Eş bütünleşme analizi ilk olarak Granger (1986) ve Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Temel olarak uzun dönemde değişkenler arasındaki denge ilişkisinin varlığını test etmekte kullanılmaktadır. Eş bütünleşme analizi temelde aynı durağanlık düzeyine sahip ve bütünleşik bir yapı sergileyen zaman serilerinin, uzun dönemde kendi aralarında mevcut bir ilişki bulunup bulunmadığını test etmek için geliştirilmiştir.

Durağanlık özelliği sergilemeyen seriler ile yapılan analizlerde elde edilen parametre katsayıları, t istatistikleri ve R^2 gerçeği yansıtmamaktadır. Bir çok alanda yapılan farklı çalışmalarda, zaman serilerinin büyük bir çoğunluğunun durağan bir özelliğe sahip olmadıkları fakat zaman serilerinin birinci farkında durağan sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir.

Değişkenler arasındaki anlamlı ilişkiler için, serilerin trendden arındırılarak durağan hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için geçerli bir yöntem, serilerinin farkının (differencing) alınmasıdır. Ancak fark alma yöntemi, değişkenlere ait uzun dönem değerli bilgi kayıplarına yol açmaktadır. Bu sorun ise modele ilişkin gerçekleştirilecek tahminlerin önüne geçmektedir. Granger (1986) tarafından geliştirilen eşbütünleşme modeli tam olarak bu sorunu ortadan kaldırmak için Granger tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu kapsamda söz konusu değişkenler trend içerse bile uzun vadede sapmalara işaret eden hata terimi durağan bir özelliğe sahip ise, kullanılan değişkenler arasında gerçek bir nedensellik ilişkisinden söz edilebilir. Bu noktada regresyonda yer alan değişkenler eşbütünleşik özelliğine sahiptir. Sonuç olarak eşbütünleşme analizi, değişkenlere ait regresyon ve modellerinde sahte regresyona ilişkin tahminleri ortadan kaldırarak iktisadi teorilere ilişkin tüm testlerde kullanılan önemli bir metod özelliği kazanmıştır (Granger, 1986).

İki aşamalı Engle-Granger analizine göre, ilk olarak EKK yöntemi ile hata terimi tespit edilir. İkinci olarak ulaşılan hata terimi çıkarılarak birim kök testi uygulanır. Birim kök testi sınamasında değişkenler durağan bir yapıya sahip ise eş-bütünleşmenin varlığı kabul edilir. Nitekim kullanılan değişkenlerin birinci

dereceden durağanlık (I(1)) özelliği sergilemesi ise eş-bütünleşik bir yapıya sahip olduklarını doğrulamaktadır. Bu anlamda düzey değerleri ile analiz edilen regresyonlar anlamlı sonuçlar doğuracaktır. Bu her iki değişken arasından uzun vadede bir denge ilişkisinin olduğunu kanıtlamaktadır.

Uzun dönem ilişkisi açısından, hata teriminin durağanlığının sağlanması, I(0), iki değişkenin aynı dereceden bütünleşik olmalarına bağlıdır. Bunun yanında farklı bütünleşme derecesine sahip eş-bütünleşme ihtimallerini de düşünmek mümkündür (Charemza ve Deadman, 1992: 147).

Aşağıda iki farklı zaman serisine ait regresyon denklemleri verilmiştir;

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_{1t} \quad (4)$$

$$X_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + u_{2t} \quad (5)$$

Burada 4 ve 5 nolu denklemlerden EKK yöntemiyle ulaşılan kalıntılara birim kök testi yapılır ve hata terimlerinin birim kök taşıyıp taşımadığı tespit edilir.

$$\Delta u_{i,t} = \lambda u_{i,t-1} + v_{i,t} \quad (i = 4,5) \quad (6)$$

Elde edilen bu hata terimleri, literatürde en sık kullanılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testine göre düzey değerinde sabitsiz ve trendsiz modelde eşbütünleşme ilişkisi tespit edilir. Daha sonra λ katsayısı için hesaplanan olasılık değerleriyle karşılaştırılır. Denklem yönelik hipotez ve karar mekanizması şu şekildedir;

$$H_0: \lambda = 0$$

$$H_1: \lambda < 0$$

H_0 Hipotezi kabul edilmesi durumunda, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur sonucuna varılır. H_1 Hipotezi kabul edilmesi durumunda ise, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılır.

3.2.4. Granger Nedensellik Analizi

Granger nedensellik analizi ekonometrik modellerde analiz edilen değişkenler arasında kısa dönemli ilişkinin varlığını test etmede kullanılır. Aynı zamanda iki değişken arasında kanıtlanan kısa dönemli ilişkilerin varlığında ilişki yönünü de tespit etmektedir.

Granger Nedensellik testi VAR yöntemiyle yapılan analizlerde sıklıkla kullanılan bir tekniktir. İçerisinde taşıdığı mantık basitçe şöyledir: İlgili iki değişkenden birinin (X) geçmiş dönemlere ait değerleri, diğer değişkenin (Y) şimdiki zamana sahip değerlerini etkiliyorsa bu durumda X Y'nin Granger nedenidir denilir (Granger,1969).

Granger (1969), tarafından geliştirilen bu modelde öncelikle temel husus ekonometrik analize ilişkin değişkenler arasında kısa dönemli ve anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını tespit etmektir. İkinci husus ise değişkenler arasındaki ilişkiye bağlı olarak hangi değişkenin diğerini etkilediğini araştırmaktır. Modele ilişkin analiz sonuçlarında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı kanıtlanmışsa seriler eşbütünleşik bir özelliğe sahiptir ve bu kez nedensellik ilişkisinin yönünü tespit etmek için hata düzeltme modeli kullanılır. Granger nedensellik analizi, bu değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemede kullanılan bir testtir. Analizde uygulanan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) test sonuçları çalışmada kullanılan iki serinin durağan bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamış ise seriler arasında gerçek bir ilişkiden söz edilebilir.

Söz konusu ekonometrik analizlerde iki değişken arasında gözlenen anlamlı bir ilişkinin varlığı aynı zamanda nedensellik anlamı taşımamaktadır. Regresyona ilişkin çözümlenelerde söz konusu değişkenin başka bir değişkene bağımlılığı bu ilişkinin mutlak nedensellik taşıması gerektiğini zorunlu kılmamaktadır. İstatistiki bir ilişkinin anlamlı ve güçlü olması nedensellik ilişkisi olarak algılanmamalıdır. Söz konusu nedensellik kavramı, istatistiki analiz dışında farklı bir kuramdan gelmektedir. (Gujarati, 2001: 20).

İstatistiksel anlamda seriler arasındaki ilişki, bir bütünleşmeyi ifade etmektedir. Nedensellik ilişkisi ise teorik bir çözülemeye dayanmaktadır (Ertek,1996: 330). Granger Nedensellik Analizine ilişkin regresyon denklemleri aşağıda verilmiştir;

$$\Delta Y_t = k + \sum_{i=1}^a \beta_i \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^b m_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

$$\Delta X_t = l + \sum_{i=1}^c n_i \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^d w_i \Delta Y_{t-i} + v_t \quad (8)$$

(7) ve (8) numaralı regresyon denklemlerinde k ve l sabit terimi, β , m , n ve w bağımlı ve bağımsız değişken katsayılarını, a , b , c ve d ilgili optimal bağımlı ve bağımsız değişken gecikme uzunluğunu, ε_t ve v_t ilgili regresyon denklemindeki hata terimlerini göstermektedir.

Granger nedensellik analizi için hipotezler ve karar mekanizması aşağıda verilmiştir;

$$H_0: \beta_i = 0$$

$$H_1: \beta_i \neq 0$$

H_0 Hipotezinin ret edilmesi durumunda, X' ten Y' ye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı söz konusudur. Y' den hareketle X' e doğru Granger nedensellik analizi için hipotezler ve karar mekanizması aşağıda verilmiştir;

$$H_0: w_i = 0$$

$$H_1: w_i \neq 0$$

H_0 Hipotezinin reddedilmesi durumunda, Y' den X' e doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı söz konusudur.

3.2.5. Varyans Araştırma Analizi

Varyans ayrıştırma modeli bir değişkendeki değişimin yüzdesel olarak hangi oranda kendisinden kaynaklandığını ve hangi oranda diğer değişkenlerden kaynaklandığını açıklar. Yani Varyans ayrıştırma analiz sonuçları, VAR modellemesinde kullanılan ve ilgili değişkenleri etkileyen her bir rassal şokun oransal olarak önem derecesini tespit edecek bilgiler sunmaktadır. Analiz sonuçlarına göre söz konusu değişkende meydana gelen değişmelerin büyük bir kısmı veya tamamı değişkenin kendi uyguladığı şoktan kaynaklanıyorsa, bu sonuç ilgili değişkenin modele göre dışsal olduğunu, modelde yer alan diğer değişkenlerden kaynaklanıyorsa ilgili değişken o modele göre içsel kabul edilmektedir (Enders, 1995:311).

Modelde gerçekleştirilen analiz, içsel olarak kabul edilen değişkenlerin birinde meydana gelen değişimi, modele göre içsel kabul edilen tüm değişkenleri etkileyen ayrı ayrı şoklar olarak ayırmaktadır. Analizdeki temel amaç oluşturulacak rassal bir şok karşısında, gelecek dönemler için öngörünün hata varyansında yarattığı etkiyi tespit etmektir. Analiz edilen değişkene ait olan hata varyansının modeldeki diğer değişkenler tarafından açıklanma gücünü ifade eder. Modelde yer alan bir değişkende meydana gelecek yüzdelik bir değişimin, ne oranda kendisi tarafından ve ne oranda söz konusu diğer değişkenler tarafından açıklandığının belirlenmesinde kullanılan yöntemdir.

3.2.6. Etki-Tepki (Impulse-Response) Analizi

Etki-tepki analizi ekonometrik araştırmalarda kullanılan serilere ilişkin hata terimlerinde meydana gelecek şoklara karşın, serilerin hangi yönde ve ne ölçüde tepki gösterdiğinin araştırılmasında uygulanan bir modeldir. En basit anlamda, şoku veren değişkenin etkisini şoku alan değişken üzerinde zamana göre izlediği yolu ortaya koyar. Bu kapsamda etki tepki fonksiyonları, söz konusu rassal hata terimlerinden birinde meydana gelecek bir standart sapmalı şok karşısında, içsel değişkenlerin gelecekteki ve şimdiki değerlerine olan etkisini göstermektedir. VAR analizlerinde, inceleme konusu olan değişkenler arasındaki

simetrik ilişkilerin tespitinde ve dinamik etkileşimi ortaya çıkarmada etki-tepki fonksiyonları büyük önem arz etmektedir.

VAR modeli analizlerinde parametrelere ilişkin doğrudan yapılacak yorumlar yanılgı payını arttırmakta ve pek anlamlı olmamaktadır. Buna bağlı olarak Etki-Tepki ve Varyans araştırma analizleri, ekonometrik modele ilişkin bir takım sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada ekonometrik modellerde yer alan değişkenlerin gerek kendilerinde ve gerekse farklı değişkenlerin gösterdiği şoklara karşı gösterdiği tepkiler önem arz etmektedir. Nitekim zaman serilerine ilişkin modellerde hata terimleri genelde şokları temsilen kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak etki-tepkiler bunun bir sonucu olarak, modelde yer alan her bir değişkenin kendisine ve modelde yer alan diğer değişkenlerin hatalarına karşı reaksiyonu ifade etmektedir. Burada etki, şoku veren değişken tarafından, tepki ise şoku alan değişken tarafından temsil edilmektedir. Bu kapsamda birbirlerine yönelik olarak reaksiyon gösteren bu değişkenler arasındaki karşılıklı ilişki etki-tepki olarak adlandırılmaktadır. Etki-tepki analizlerinde bir diğer önemli nokta ise modelin istikrarlı bir dengeye ulaşmasıdır. Esasen istikrarlı denge modeli, değişkenlere verilen şokun bir dönem sonunda ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Serilerde devam eden değişme modelin istikrarlı denge değerine kavuşması ile son bulmaktadır. Analiz kapsamında incelenen modelin istikrarlı bir dengeye kavuşmaması, modelde daha önce yaşanan şoklara karşılık, zamanla diğer içsel değişkenlerin gösterdikleri tepkiler ile daha fazla artarak bir sonraki dönemde daha büyük şoklara neden olacaktır. Bu durum söz konusu şoktan yaşanan geri beslemeden kaynaklanmaktadır (Pindyck ve Rubinfeld, 1991: 385-386).

3.3. Analiz ve Bulgular

3.3.1. ADF Birim Kök Test Sonuçları

1980-2014 yılları arasını kapsayan bu çalışmada öncelikle mevcut veri setinin birim kök taşıyıp taşımadığını test etmek amacıyla durağanlık testi veya diğer bir ifadeyle birim kök testi uygulanmıştır. Çünkü zaman serisi analizlerinde veriler şayet birim köke sahip ise veya durağan değilse sahte regrasyon durumu

ortaya çıkar. Tablo 7’de gösterildiği üzere değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF Birim Kök Test Sonuçları, değişkenlerin durağan olmadığını göstermiştir. Modelde yer alan değişkenlerin birinci derecede farklarına uygulanan ADF birim kök test sonuçları ise bu bağlamda değişkenlerin farkının durağan olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle seriler, $I(1)$ ’dir. Seriler düzey değerinde birim kök taşıdığı ve durağan olmadığı halde serilerin birinci farkları alındığında $I(1)$, birim kökten arınmaktadır.

Tablo 7: ADF Birim Kök Test Sonuçları

	Sabitli		Sabitli Trendli		Sabitli Trendsiz		Sonuç
	T İstatistiği	Olasılık Değeri	T İstatistiği	Olasılık Değeri	T İstatistiği	Olasılık Değeri	
LOGKBGDP Düzey	-0.4090	0.8965 (0)	-3.3217	0.0798 (0)	3.5639	0.9998 (0)	Durağan Değil
LOGKBGDP Birinci Fark	-6.5581	0.0000* (0)	-6.4515	0.0000* (0)	-4.8229	0.0000* (0)	Durağan
LOGKBSC Düzey	-2.4336	0.1418 (5)	-2.8096	0.2040 (1)	-5.0175	0.0000 (5)	Durağan Değil
LOGKBSC Birinci Fark	-4.8565	0.0004* (1)	-4.3475	0.0089* (3)	-3.2447	0.0020* (0)	Durağan

Not: * % 5 olasılık seviyesinde anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Tabloda parantez içinde yer alan değerler Akaike Bilgi Kriterine göre seçilen gecikme uzunluklarıdır.

LOGKBGDP düzey değerinde % 5 önem derecesinde birim kök taşıırken birinci farkında % 5 önem derecesinin altına düşerek durağan hale gelmektedir. Aynı şekilde LOGKBSC düzey değerinde % 5 önem derecesinde birim kök taşıırken birinci farkında % 5 önem derecesinin altına düşerek durağan hale gelmektedir. Modele ilişkin ulaşılan sonuçlar ilgili değişkenlerin EKK ile tahmin edilmesiyle elde edilen sonuçların güvenilir olmayacağını ifade etmektedir.

Konuya ilişkin analizler yapan araştırmacılar EKK testinde karşılaşılabilecek bu sorunu gidermenin yolunu, eş bütünleşme metodolojisini kullanmak olduğunu ileri sürmektedirler. Bu bölümde değişkenlere ait zaman serisi özellikleri analiz edildikten sonra ikinci aşama olarak modelde yer alan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin mevcut olup olmadığının araştırılması gelmektedir.

3.3.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Analiz Sonuçları

Modelde yer alan değişkenlerin zaman serisi özellikleri analiz edildikten sonra bu kez değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığı test edilecektir. Bu analiz bölümünde amaç değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını Engle-Granger Eşbütünleşme prosedürü ile tespit etmektir.

Eş bütünleşme analizi uzun dönemli ekonomik değişkenlerle ilgilidir. Bu yüzden anlamlı ilişkilerin elde edilebilmesi için uzun dönemli zaman serilerine ihtiyaç vardır. Burada kastedilen gözlem sayısının çokluğu değil, zaman boyutu anlamında uzun bir dönemdir. Bu bir genel kural olmasına karşın, kullanılan verilerin doğası ve üzerinde çalışılan iktisadi konu da uzun dönem ilişkiler üzerinde etkilidir (Hakkio ve Rush,1991: 571-581).

Burada öncelikle eşbütünleşme testinden önce gecikme değerinin belirlenmesi gerekir. Gecikme sayısı ekonometrik modellerde oldukça önemli bir konudur, çünkü sonuçlar gecikme sayısına aşırı duyarlıdır. Gecikme sayısını belirlemek için bazı istatistikler veya kriterler (HQ, AIC ve SIC Kriterleri gibi) kullanmak yaygın olmakla beraber, gecikme kriterinin hata terimlerinde ortaya çıkan ardışık bağımlılığı tamamen ortadan kaldırıncaya kadar gecikmenin eklenmesi de bu zaman aralığında uygulanmaktadır (Charemza ve Deadman, 1997). Kişi başı reel GDP ve kişi başı reel sosyal harcamalar serilerine uygulanan Engle-Granger Eşbütünleşme testinde gecikme sayısı 2 olarak belirlenmiş ve genel sonuçlar tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: *Engle-Granger Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Analiz Sonuçları*

Dependent	P	Tau-Statistic	Prob.	Z-Statistic	Olasılık Değeri
LOGKBGDP	2	-2.626265	0.2504	-12.43649	0.1793*
Sonuç: Eşbütünleşik değildir. H ₀ : Kabul H ₁ : Red					
LOGKBSC	2	-2.647842	0.2425	-12.29053	0.1855*
Sonuç: Eşbütünleşik değildir. H ₀ : Kabul H ₁ : Red					

Tablo 8 (Devam): *Engle-Granger Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Analiz Sonuçları*

Ara Sonuçlar:	LOGKBGDP	LOGKBSC
Rho - 1	-0.365779	-0.361486
Rho S.E.	0.139277	0.136521
Residual variance	0.001710	0.015255
Long-run residual variance	0.001710	0.015255
Number of lags	0	0
Number of observations	34	34
Number of stochastic trends**	2	2

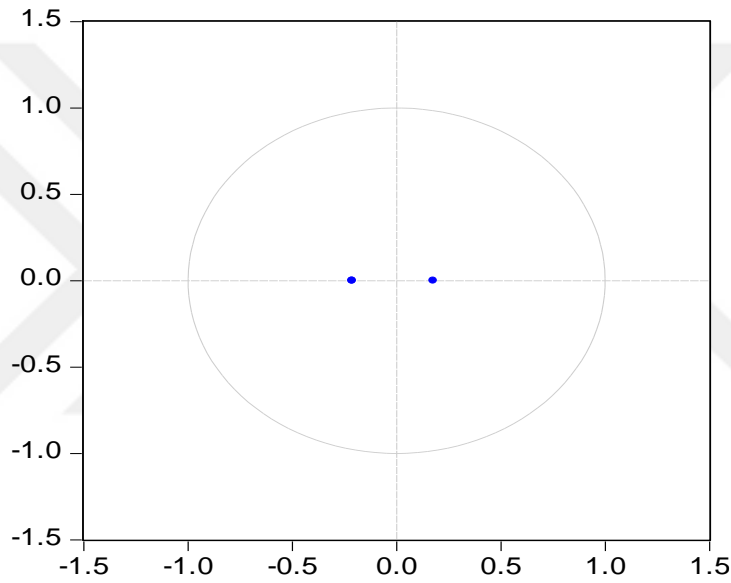
Not: * % 5 olasılık seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir. Analizde yer alan (P), gecikme sayısını ifade etmektedir. Gecikme değeri AIC kullanılarak belirlenmiştir. ** Asymptotic dağılımdaki stokastik eğilimlerin sayısını ifade etmektedir.

Düzey değerinde, sabitsiz ve trendsiz denklemde yapılan Engle-Granger Eşbütünleşme test sonuçlarında Kişi başı reel GDP ile kişi başı reel sosyal harcama değişkenleri arasında uzun dönemde herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Kişi başı reel GDP' ye ilişkin olasılık değeri 0.1793 iken kişi başı reel sosyal harcamalara ilişkin olasılık değeri 0.1855 olup her iki değişkende % 5 olasılık seviyesinin üzerinde olup anlamsızdır. H_0 hipotezi kabul edilmiş, H_1 hipotezi reddedilmiştir. Analiz sonuçlarında eşbütünleşme ilişkisi saptanamayan bu serilerin öncelikle farkları alınacak ve devamında nedensellik testi uygulanacaktır. Ekonometrik analize bundan sonraki aşamada Var modeli tahmini ile devam edilecektir.

3.3.3. Granger Nedensellik Analiz Sonuçları

Engle-Granger Eşbütünleşme testinde modelde yer alan seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığı araştırılmış ve koentegrasyon olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç seriler arasında kısa dönemde de herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaz. Bu nedende bu aşamada uygulanacak Granger Nedensellik analizi, söz konusu ekonometrik modelde kullanılan değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığı hakkında bizlere bilgi sunar. Yine bu nedensellik analizi aynı zamanda değişkenler arasında bir ilişkinin varlığını tespit etmesi durumunda bu kez ilişki yönünü bulmamıza da imkân sağlamaktadır.

Bu aşamada serilere uygulanan Granger Nedensellik testinde modelin durağan bir özellik sergileyip sergilemediği önem arz etmektedir. Bu bağlamda modelin köklerine ilişkin mevcut durum şekil 9’ da gösterilmiştir. Söz konusu şekil 9’ da modele ait tüm kökler birim çember içerisinde yer almaktadır. Bu durum Granger Nedensellik modelinin durağan bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamaktadır. AR Karakteristik Polinomunun Ters Köklerine ilişkin tabloda, birim çemberin dışında herhangi bir AR kökünün bulunmaması söz konusu nedensellik modelinin durağan bir yapıya sahip olduğunu güçlü bir biçimde kanıtlamaktadır. Dolayısıyla model bu anlamda istikrarlıdır.

Şekil 9: AR karakteristik polinomunun ters kökleri

Gecikme uzunluğu, Granger Nedensellik testi uygulanırken dikkat edilmesi gereken en önemli kriterlerin başında gelmektedir. Bazı durumlarda Granger Nedensellik analizine dâhil edilecek uygun gecikme uzunluğunun tespit edilememesi, farklı yöntemlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun en önemli nedeni, söz konusu yanlış tespit edilecek gecikme değerlerinin Granger Nedensellik sonuçlarında değişmeler yaratabileceğidir. Bu bağlamda gerçek değerinden daha yüksek değerler alan bu değişkenler, aşırı parametreleşme problemi ile karşı karşıya kalabilmektedir (Charemza ve Deadman, 1997). Granger Nedensellik Analizine ilişkin gecikme uzunlukları test sonuçları tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: *Gecikme Uzunlukları Test Sonuçları*

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	21.57083	NA	0.000804	-1.449691	-1.353703	-1.421.149
1	79.46592	102.9246*	1.49e-05*	-5.441920*	-5.153956*	-5.356293*
2	80.65180	1.932544	1.84e-05	-5.233466	-4.753527	-5.090755
3	83.91783	4.838573	1.98e-05	-5.179099	-4.507183	-4.979303
4	84.54138	0.831395	2.61e-05	-4.928991	-4.065100	-4.672111
5	90.61405	7.197244	2.35e-05	-5.082523	-4.026655	-4.768558
6	94.51950	4.050092	2.55e-05	-5.075519	-3.827676	-4.704469
7	98.39432	3.444289	2.87e-05	-5.066246	-3.626428	-4.638113
8	101.0374	1.957862	3.73e-05	-4.965736	-3.333942	-4.480518

* İlgili kriterlere bağlı olarak en uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

Farklı gecikme uzunlukları analiz sonuçlarını değiştirmemektedir. HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, LR: LR Test İstatistiği, SIC: Schwarz Bilgi Kriteri, FPE: Son Öngörü Hatası olarak tanımlanmaktadır. Tablo 9’da analiz edilen gecikme uzunluklarına ilişkin test sonuçları, serilerin birinci farkında durağan oldukları ve gecikme uzunluğunun 1 olduğunu ortaya koymaktadır. Modele ilişkin uygun gecikme değeri tespit edildikten sonra Granger Nedensellik testi uygulanmış ve analiz gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki kısa dönemli bir ilişkinin mevcut olup olmadığını inceleyen Granger Nedensellik test sonuçları Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10: *Granger Nedensellik Test Sonuçları*

Hipotez	Gecikme Uzunluğu	Chi-sp	Olasılık Değeri
Bağımlı Değişken: D(LOGKBGDP) LOGKBSC → LOGKBGDP	1	1.386913	0.2389
Sonuç: Kişi başı reel GDP' den kişi başı reel sosyal harcamalara doğru kısa dönemde herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır (H ₀ :Kabul H ₁ :Red).			
Bağımlı Değişken: D(LOGKBSC) LOGKBGDP → LOGKBSC	1	0.000157	0.9900
Sonuç: Kişi başı reel sosyal harcamalardan kişi başı reel GDP' ye doğru kısa dönemde herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır (H ₀ :Kabul H ₁ : Red)			

Tablo 10'da analiz edilen Granger Nedensellik Test sonuçlarına göre birinci dönem gecikme sonucunda Kişi başı reel GDP ile kişi başı reel sosyal harcamalar arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi ile karşılaşmamıştır. Değişkenlere ilişkin olasılık değerleri % 5 ve % 10 önem derecesinde anlamsızdır. H_0 Hipotezi kabul edilmiştir ve H_1 hipotezi reddedilmiştir. Bağımlı değişken olarak seçilen Kişi başı reel sosyal harcamalarda olasılık değeri 0.9900 iken bağımlı değişken olarak seçilen Kişi başı reel GDP' de olasılık değeri 0.2389'dur.

3.3.4. Varyans Araştırma Sonuçları

Varyans araştırmasında temel amaç, serilerde meydana gelecek bir değişimin kaynağını açıklamaktır. Modelde kullanılan değişkenler arasında doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir etkileşimin tespit edilmesinde kullanılan varyans analizi, modelde yer alan değişkenlerin öncelikle kendilerinde ve daha sonra diğer değişkenlerde meydana gelecek şokların kaynağını yüzde olarak ifade etmektedir. Basit bir tanımlama ile modelde yer alan değişkenlerde meydana gelebilecek bir değişim söz konusu olduğunda, bu değişimin neden olduğu kaynağın yüzde kaçının kendisinden ve yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını ifade eder. Modelde kullanılan bu değişkende

meydana gelen değişmelerin büyük bir kısmı veya tamamı kendisinden meydana gelen şoklardan kaynaklanıyorsa, bu sonuç değişkenin dışsal olarak hareket ettiğini, modelde yer alan diğer değişkenlerden kaynaklanıyorsa söz konusu değişkenin içsel olduğunu ifade etmektedir (Enders, 1995:311).

Tablo 11: *Kişi Başı Reel GDP Varyans Araştırma Sonuçları*

Variance Decompositin of D(LOGKBGDP): Period	S.E.	D(LOGKBGDP)	D(LOGKBSC)
1	0.042492	100.0000	0.000000
2	0.044338	94.20603	5.793973
3	0.045718	89.03257	10.96743
4	0.045885	88.38623	11.61377
5	0.045989	88.01109	11.98891
6	0.046029	87.86667	12.13333
7	0.046033	87.85293	12.14707
8	0.046039	87.82847	12.17153
9	0.046039	87.82846	12.17154
10	0.046040	87.82548	12.17452

Kişi Başı Reel GDP serisi için Varyans araştırma sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur. Buna göre GDP’ de yaşanan değişmelerin büyük bir kısmı tamamen değişkenin kendisi tarafından açıklanmaktadır. 1. dönemde GDP’ de meydana gelen değişmelerin % 100’ü kendisine bağlı ve kendisi tarafından açıklanırken bu oran 6. dönemden itibaren % 87’de sabitlenmiştir. 6. dönem itibari ile GDP’ de meydana gelecek şokların % 87’si kendisi tarafından açıklanmaktadır. 6. dönem itibari ile sosyal harcamalar GDP varyansının sadece % 12’sini açıklayabilmiştir. LOGKBGDP’ deki değişmelerin, LOGKBSC’ deki değişmelerden kaynaklandığını ifade etmek mümkün değildir.

Kişi başı reel sosyal harcamalar varyansına bakıldığında ise (Tablo 12) varyans değerinin yüksek oranda değişkenin kendisi tarafından açıklandığı, 3. dönem itibari ile sadece kişi başı reel GDP'nin öngörü hata varyansının yaklaşık olarak % 2'lik bir dilimde açıklandığı tespit edilmiştir. Sosyal harcamalar değişkeninin büyük bir kısmı kendisi tarafından açıklanmaktadır. Özellikle 3. dönemden sonra bu oranın % 97'ler de sabit kaldığı görülmektedir. LOGKBSC'deki değişmelerin LOGKBGDP'deki değişmelerden kaynaklandığını ifade etmek mümkün değildir.

Tablo 12: *Kişi Başı Reel Sosyal Harcamalar Varyans Araştırma Sonuçları*

Variance Decomposition of D(LOGKBSC): Period	S.E.	D(LOGKBGDP)	D(LOGKBSC)
1	0.093248	1.554528	98.44547
2	0.095464	1.882758	98.11724
3	0.098578	2.140669	97.85933
4	0.099450	2.188962	97.81104
5	0.099596	2.204216	97.79578
6	0.099763	2.213638	97.78636
7	0.099765	2.213977	97.78602
8	0.099787	2.215393	97.78461
9	0.099787	2.215392	97.78461
10	0.099789	2.215547	97.78445

Varyans araştırmasına ilişkin genel sonuçlar, Granger Nedensellik Analiz sonuçları ile paralellik göstermektedir. Sistemde kullanılan değişkenlerin herhangi birinde meydana gelecek olan bir değişimin büyük kısmı kendisi tarafından açıklanmaktadır. Değişkenler modele göre dışsal kabul edilmektedir.

Nitekim bilindiği üzere Varyans araştırma analizleri, değişkenlerin VAR modeli içerisinde kullanım sırasına bağlı olarak da farklı sonuçlar verebilir. Varyans araştırması sistem içerisinde değişkenlerin sıralanışına duyarlıdır.

Daha önce analiz sonuçları için yapılan sıralama D(LOGKBGDP) ve D(LOGKBSC) şeklindeydi. Varyans araştırmasında sonuçların doğruluğunu kanıtlamak ve nitelikli sonuçlara ulaşmak için farklı sıralama olan D(LOGKBSC) ve D(LOGKBGDP) sıralaması ile yapılan Varyans analiz sonuçları ise Tablo 13 ve Tablo 14' te sunulmuştur.

Tablo 13: *Kişi Başı Reel Sosyal Harcamalar Varyans Araştırma Sonuçları (Var Modeli Değişken Sıralaması: LOGKBSC, LOGKBGDP)*

Variance Decomposition of D(LOGKBSC): Period	S.E.	D(LOGKBSC)	D(LOGKBGDP)
1	0.093248	100.0000	0.000000
2	0.095464	99.86162	0.138377
3	0.098578	99.77648	0.223525
4	0.099450	99.76354	0.236461
5	0.099596	99.75765	0.242351
6	0.099763	99.75506	0.244936
7	0.099765	99.75488	0.245118
8	0.099787	99.75446	0.245540
9	0.099787	99.75446	0.245538
10	0.099789	99.75441	0.245588

Kişi başı reel sosyal harcamalar varyans değerlerine bakıldığında varyansın yine yüksek oranda kendisi tarafından açıklandığı görülmektedir. Bir önceki değişken sıralamasında sosyal harcamalardaki değişikliğin 3. dönem itibarı ile % 97'si kendisi tarafından açıklanırken yeni sıralama değişikliğinde bu oran % 99' a çıkmaktadır. Son değişken sıralaması ile sosyal harcamalardaki değişikliğin kişi başı reel GDP ile açıklanma oranı ise % 1'in altına düşmektedir.

Tablo 14: Kişi Başı Reel GDP Varyans Araştırma Sonuçları
(Var Modeli Değişken Sıralaması: LOGKBSC, LOGKBGDP)

Variance Decomposition of D(LOGKBGDP): Period	S.E.	D(LOGKBSC)	D(LOGKBGDP)
1	0.042492	1.554528	98.44547
2	0.044338	6.254147	93.74585
3	0.045718	11.70180	88.29820
4	0.045885	12.34332	87.65668
5	0.045989	12.73289	87.26711
6	0.046029	12.88241	87.11759
7	0.046033	12.89687	87.10313
8	0.046039	12.92232	87.07768
9	0.046039	12.92233	87.07767
10	0.046040	12.92544	87.07456

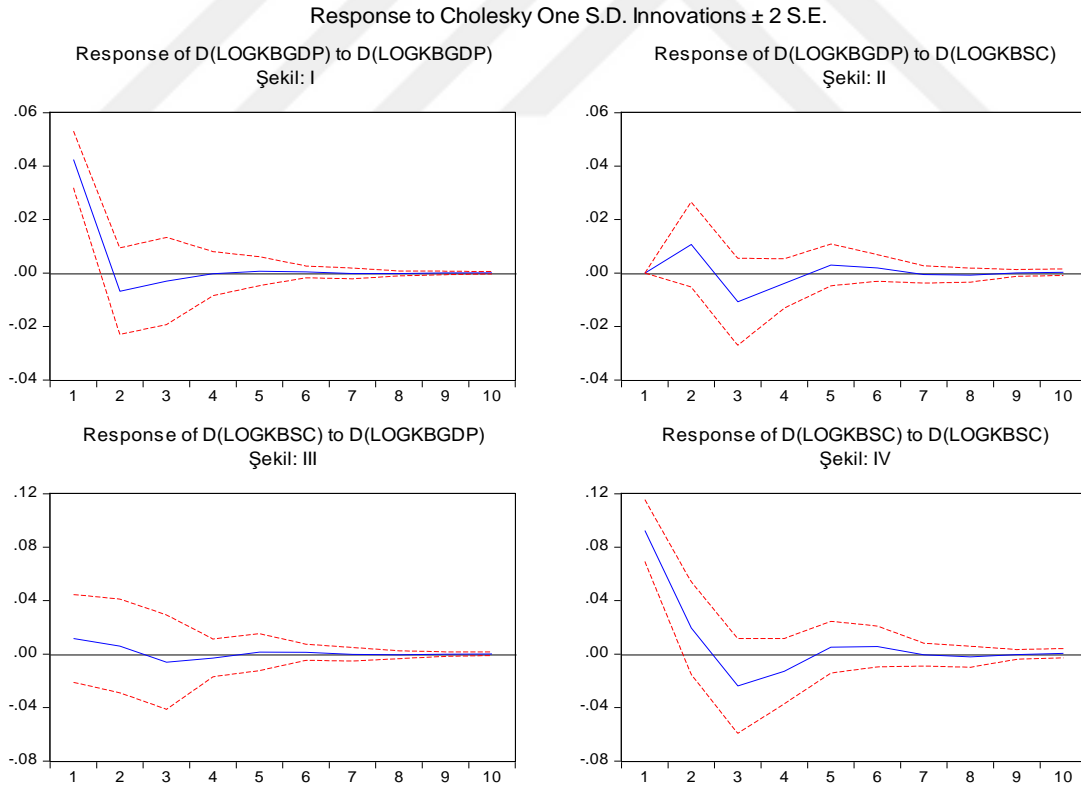
Kişi başı reel GDP varyansına bakıldığında ise varyansın yine çok büyük oranda kendisi tarafından açıklandığı görülmektedir. Bir önceki değişken sıralamasında GDP' deki değişikliğin 6. dönem itibarı ile % 87'si kendisi tarafından açıklanırken yeni sıralama değişikliğinde bu oran yine % 87' de sabit kalmaktadır. Son değişken sıralaması ile D(LOGKBGDP)'deki değişikliğin D(LOGKBSC) ile açıklanma oranı % 12 ile aynı kalmaktadır.

Görüldüğü üzere analiz aşamasında değişkenlere uygulanan sıralama değişikliği neticesinde elde edilen sonuçları bir önceki sonuçlar ile karşılaştırdığımızda, gerek kişi başı reel sosyal harcamaların gerekse de kişi başı reel GDP' nin varyans sonuçlarında büyük bir değişiklik görülmemektedir. Sistemde kullanılan değişkenlerin herhangi birinde meydana gelecek olan bir değişimin büyük kısmı kendisi tarafından açıklanmaktadır. Değişkenler modele göre dışsal kabul edilmektedir.

3.3.5. Etki-Tepki (Impulse-Response) Analiz Sonuçları

Bir önceki aşamada modelde yer alan değişkenlere ilişkin kısa ve uzun dönemli analizler gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada zaman perspektifinden hareketle bu kez değişkenler arasındaki dinamik ilişkiyi tespit etmek için Etki-Tepki analizleri kullanılmıştır. Bu bağlamda Etki-Tepki analizleri kullanılarak modelde yer alan her bir değişkene verilen şok karşısında, diğer değişkenlerin vermiş olduğu tepkiler izlenmiştir. Burada etki, şoku veren değişken tarafından; tepki ise şoku alan değişken tarafından temsil edilmektedir.

Etki-tepki analiz sonuçları modelde kullanılan değişkenlerden birinde meydana gelen bir birim standart sapma şok karşısında diğer değişkenlerin vermiş olduğu tepkileri ortaya koymaktadır. Bu çalışmada yer alan kişi başı reel GDP ve kişi başı reel sosyal harcama serilerine ilişkin Etki-Tepki analiz sonuçları Şekil 10 da sunulmuştur.

Şekil 10: Etki-Tepki analiz sonuçları

Şekil I: Kişi başı reel GDP’ de meydana gelecek bir standart sapmalık şokun karşısında kendisinin gösterdiği tepki birinci dönemde pozitif iken ikinci dönemde negatif olmaktadır. Model, ikinci döneme kadar azalan (negatif yönlü hareket eden) ikinci dönemden sonra artışa geçen (pozitif yönlü hareket eden) ve üçüncü dönemden sonra uzun vadede dengeye ulaşan bir seyir izlemektedir.

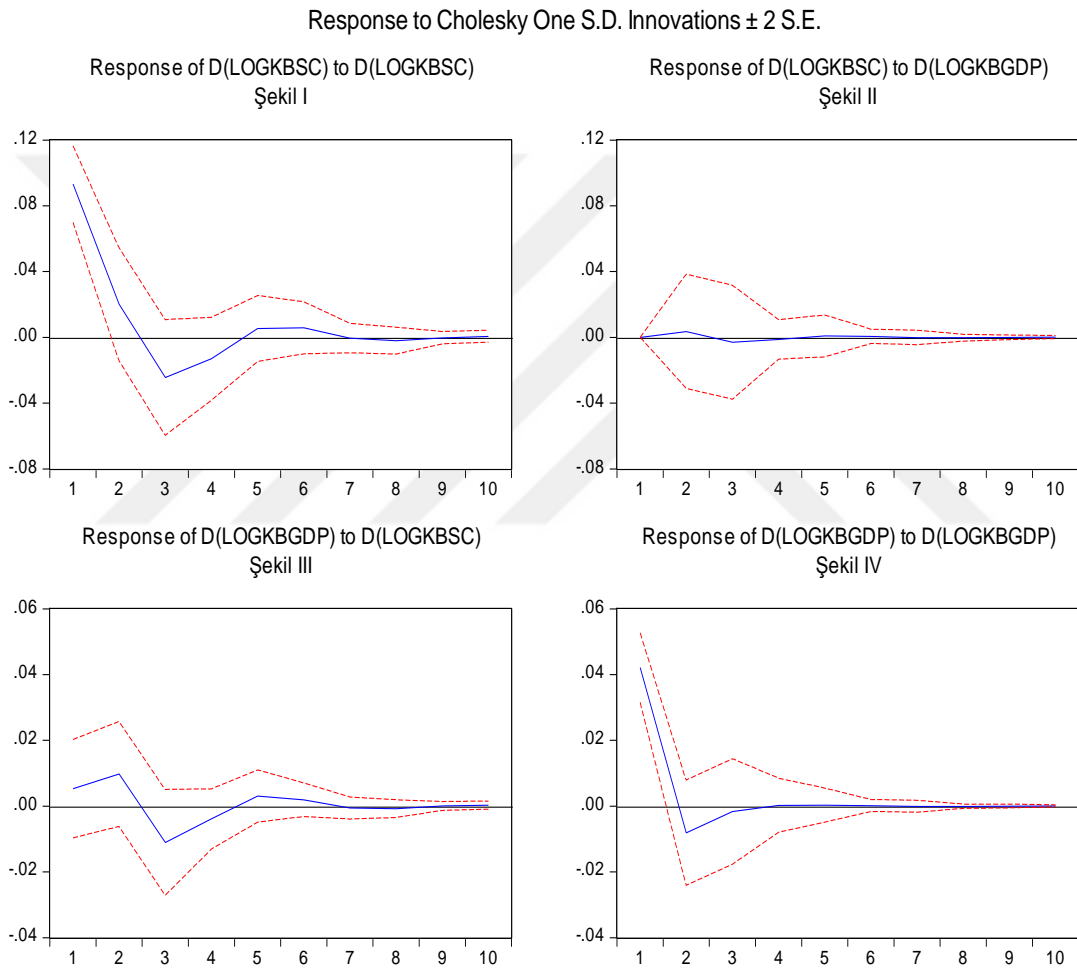
Şekil II: Kişi başı reel sosyal harcamalarda meydana gelecek bir standart hatalık şok karşısında Kişi başı reel GDP’ nin nasıl etkilendiği gözlenmektedir. Görüldüğü üzere tepki ikinci döneme kadar pozitif olarak seyrederken, ikinci dönemden sonra negatif olarak devam etmekte ve üçüncü dönemden sonra tekrar pozitif yöne doğru hareket etmektedir. Tepki sonuçları beşinci dönemden sonra uzun dönemde dengeye gelmektedir. Kişi başı reel GDP’ de ki belirsizlik beşinci döneme kadar sürmüştür.

Şekil III: Kişi başı reel GDP’ de meydana gelecek bir standart hatalık şokun kişi başı reel sosyal harcamaları nasıl etkilediği gözlenmektedir. Görüldüğü üzere tepki başta pozitif iken ikinci döneminin sonları ve üçüncü dönemin başında negatif bir pozisyon almaktadır. Tepki sonuçları üçüncü dönemden sonra yukarı yönlü pozitif bir baskıyla uzun vadede dengeye ulaşmaktadır. Kişi başı reel sosyal harcamalardaki belirsizlik dördüncü döneme kadar sürmüştür.

Şekil IV: Kişi başı reel Sosyal harcamalarda meydan gelecek bir standart sapmalık şokun karşısında kendisinin gösterdiği tepki şekil IV’ de sunulmuştur. Modelde kendisinden kaynaklı tepki ikinci döneme kadar pozitif iken üçüncü dönemde tamamen negatif bir duruma düşmektedir. Tepki sonuçları üçüncü dönemden sonra pozitif yönlü bir hareketle beşinci dönemden sonra uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır.

Görüldüğü üzere Etki-Tepki analiz sonuçlarına göre kişi başı reel sosyal harcamalarda meydana gelecek dışsal bir şok, kişi başı reel GDP eğiliminde herhangi bir artışa yol açmamaktadır. Aynı şekilde kişi başı reel GDP’ de meydana gelecek dışsal bir şok, kişi başı reel sosyal harcama eğiliminde herhangi bir artışa yol açmamaktadır.

Yine nitekim Varyans araştırma analizinde de belirtildiği üzere değişkenlerin VAR modeli içerisinde kullanım sırasına bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşılabilir. Etki-Tepki araştırması da yine Varyans araştırmasında olduğu gibi sistem içerisinde değişkenlerin sıralanışına duyarlıdır. Daha önce analiz sonuçları için uygulanan sıralama olan D(LOGKBGDP) ve D(LOGKBSC) sıralaması bu aşamada tekrar değiştirilmiştir. D(LOGKBSC) ve D(LOGKBGDP) sıralaması ile ulaşılan Etki-Tepki Analiz Sonuçları şekil 11’de sunulmuştur.

Şekil 11: Etki-Tepki analiz sonuçları
(Var Modeli Değişken Sıralaması: LOGKBSC, LOGKBGDP)

Şekil I: Kişi başı reel Sosyal harcamalarda meydana gelecek bir standart sapmalı şokun karşısında kendisinin gösterdiği tepki şekil I’ de sunulmuştur. Etki-Tepki sonuçları bir önceki sıralama ile aynı sonuçları vermiştir.

Modelde kendisinden kaynaklı tepki ikinci döneme kadar pozitif iken üçüncü dönemde tamamen negatif bir duruma düşmektedir. Tepki sonuçları üçüncü dönemden sonra pozitif yönlü bir hareketle beşinci dönemden sonra uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır.

Şekil II: Kişi başı reel GDP' de meydana gelecek bir standart hatalık şok karşısında Kişi başı reel sosyal harcamaların nasıl etkilendiği gözlenmektedir. Görüldüğü üzere tepki ikinci ve üçüncü dönemde çok düşük kırılmalar ile uzun vadede dengeye ulaşmıştır. Önceki sıralama ile tek farkı denge değerine bir dönem önceden ulaşmış olmasıdır.

Şekil III: Kişi başı reel sosyal harcamalarda meydana gelecek bir standart hatalık şokun karşısında kişi başı reel GDP' nin nasıl etkilendiği gözlenmektedir. Görüldüğü üzere Etki-Tepki sonuçları bir önceki sıralama ile yapılan analiz ile aynı sonuçları vermektedir. Tepki ikinci döneme kadar pozitif olarak seyrederken, ikinci dönemden sonra negatif olarak devam etmekte ve üçüncü dönemden sonra tekrar pozitif yöne doğru hareket etmektedir. Tepki sonuçları beşinci dönemden sonra uzun dönemde dengeye gelmektedir. Kişi başı reel GDP' teki belirsizlik beşinci döneme kadar sürmüştür.

Şekil IV: Kişi başı reel GDP' de meydana gelecek bir standart sapmalı şokun karşısında kendisinin gösterdiği tepki sonuçları da bir önceki sıralama ile tamamen aynı sonuçları vermiştir. Tepki sonuçları birinci dönemde pozitif iken ikinci dönemde negatif olmaktadır. Model ikinci döneme kadar azalan (negatif yönlü hareket eden) ikinci dönemden sonra artışa geçen (pozitif yönlü hareket eden) ve üçüncü dönemden sonra uzun vadede dengeye ulaşan bir seyir izlemektedir.

Sonuç olarak D(LOGKBSC) ve D(LOGKBGDP) sıralaması ile yapılan son etki-tepki sonuçları da bir önceki analiz sıralaması ile aynı sonuçları vermektedir. Etki-Tepki analiz sonuçlarına göre kişi başı reel sosyal harcamalarda meydana gelecek dışsal bir şok kişi başı reel GDP eğiliminde herhangi bir artışa yol açmamaktadır. Aynı şekilde kişi başı reel GDP' de meydana gelen dışsal bir şok, sosyal harcama perspektifinde herhangi bir artışa yol açmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada sosyal politika anlayışı ile geliştirilen kamu sosyal harcama programları; sosyal dengeyi korumak, yoksulluğu önlemek, toplumda gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmak ve refah seviyesini arttırmak için geliştirilmiştir. 1980-2014 dönemini kapsayan bu çalışmada Türkiye’de 35 yılda gerçekleştirilen kamu sosyal harcamaların GDP ile ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, sosyal harcamaların tanımı, kapsamı, ortaya çıkışı ve GDP ile ilişkisi teorik açıdan incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca sosyal harcamalar ve büyüme ilişkisi perspektifinde ön plana çıkan görüşlere yer verilerek OECD ve EUROSTAT penceresinden sosyal harcamaların seyri konusunda bilgi verilmiştir.

II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan ve giderek artan sosyal harcamaların kapsamı konusunda ortak bir tanım bulunmamaktadır. SOCX metodolojisi hangi harcamaları sosyal harcama olarak kabul ettiğini açık bir şekilde belirtmiş ve bunları 9 kategoriye ayırmıştır. Bunlar; yaşlılık ödemeleri, dul/yetim ödemeleri (Hayatta kalanlar için), iş göremezlik ile ilgili ödemeler, sağlık, aile, aktif iş gücü piyasası programları, işsizlik, konut ve diğer sosyal politika alanlarına yönelik ödemelerdir (OECD, 2007).

ESSPROS (2016) metodolojisinde ise sosyal koruma harcamaları 8 kategori de değerlendirilmektedir. Bunlar; hastalık ve sağlık bakımı ödemeleri, engellilik ödemeleri, yaşlılık ödemeleri, dul ve yetim ödemeleri, aile ve çocuk ödemeleri, işsizlik ödemeleri ile konut ve sosyal dışlanma ödemeleridir.

ILO’ ya göre sosyal harcamalar; sağlık ödenekleri, aile ve çocuk yardımları, engellilere yapılan ödemeler, hastalık ödenekleri, iş kazası sonucu yapılan yardımlar, yaşlılık ödenekleri, işsizlik ödenekleri, iş gücü piyasasına yönelik programlar, beslenme ve gıda yardımları, konut yardımları ile temel eğitim ve sosyal yardımlar sosyal harcama kapsamını oluşturmaktadır (ILO, 2005).

Kalkınma Bakanlığı ise sosyal harcamaları üç grupta toplamıştır. Bunlar; eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarıdır.

Sosyal dengeyi korumak ve refah devleti yaratmayı amaçlayan sosyal harcamalar OECD ülkeleri için her zaman önem arz etmektedir. Nitekim giderek yaşlanan Avrupa için sosyal harcamaların boyutu ve politika araçları güç geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır.

OECD ülkelerinde önemli bir politika aracı haline gelen sosyal harcamalar her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. OECD verilerine göre 34 OECD ülkesinde sosyal harcamaların GDP içindeki pay ortalaması 1980 yılında % 14.9, 1985 yılında % 16.5, 1990 yılında % 16.9, 1995 yılında % 18.8, 2005 yılında % 18.8 ve 2013 yılı için % 21 'dir. OECD' nin 2014 yılı için tahmini ortalaması ise yine % 21.1' dir. 1980-2014 yılları arasında sosyal harcamaların GDP içindeki payında gerçekleşen artış neredeyse tüm OECD ülkelerinde görülmüştür. OECD'nin kesinleşmiş 2013 yılı verilerine göre bu sıralamada en yüksek oran % 31.5 ile Fransa'ya aittir. Fransa'yı % 29.5 ile Finlandiya, % 29.3 ile Belçika, % 29 ile Danimarka, % 28.6 ile İtalya, % 27.6 ile Avusturya, % 27.4 ile İsveç, % 26.3 ile İspanya ve % 26 ile Yunanistan takip etmektedir.

Sıralamanın en düşük dört ülkesini ise; % 7.5 ile Meksika, % 9.3 ile Kore, % 10 ile Şili ve % 13.4 ile Türkiye takip etmektedir. Türkiye'de sosyal harcamaların GDP içinde ki payı OECD verilerine göre 1980 yılında % 4, 1990 yılında % 5.5, 2000 yılında % 7.7, 2005 yılında % 10.3 ve 2013 yılında % 13.4'tür. OECD'nin Türkiye için 2014 yılı tahmini ise % 13.5'tir. Söz konu mevcut durum Türkiye' de sosyal harcamalara aktarılan tutarın oldukça düşük olduğunu, her ne kadar yıllara ilişkin nispeten bir artış olsa da genel fotoğrafın çok vahim olduğunu ortaya koymaktadır.

Fransa, Finlandiya, Belçika, İtalya, Danimarka ve İsveç' te 1960'lı yıllarda gerçekleştirilen sosyal harcamaların GDP içindeki payı % 10-15 bandında yer alırken, 1990'lı yıllarda % 20-25 bandına yükselmiş ve 2000'li yıllardan sonra ise % 25 bandının üzerine çıkmıştır. Türkiye ise bu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında halen % 10-15 bandından çıkamamıştır.

OECD (2016) verilerine göre 2013 yılında Türkiye’de sosyal harcamalara toplam 209.378 Milyon TL harcanmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (2014) verilerine göre Türkiye’de idari masraf ve diğer harcamalar hariç 2014 yılında sosyal koruma yardımları için toplam 244.630 Milyon TL harcanmıştır. Bunlar şartlı ve şartsız yardımların toplamından oluşmaktadır. Harcama kalemlerinde en yüksek oran emekli ve yaşlılara yapılan ödemelerdir. Bu alanda yapılan toplam harcama 2013 yılında 104.222 Milyon TL iken 2014 yılında 116.951 Milyon TL’ye ulaşmıştır.

2014 yılında en yüksek dilimde yer alan emekli ve yaşlılara yapılan ödemeleri, ikinci sırada bir önceki yıla göre yaklaşık % 11 oranında bir artış sağlayarak % 29.4 ile 73.340 Milyon TL tutarında hesaplanan hastalık ve sağlık bakımı takip etmektedir. Harcamalarda üçüncü sırayı % 11.6 ile 28.968 Milyon TL olarak hesaplanan dul ve yetim ödemeleri takip ederken sosyal dışlanma ve başka alanda sınıflandırılmayan sosyal koruma harcamaları, harcama kalemlerinde en düşük oranı oluşturmaktadır. 2014 yılında bu alanda yapılan toplam harcama tutarı yalnızca % 1.3 ile 3.154 Milyon TL’dir.

TÜİK istatistiklerine göre Türkiye’de 2014 yılında sosyal koruma yardımlarının GDP içindeki payı bir önceki yıla göre % 0.2 oranında bir artış sağlayarak % 14.3’e yükseldi. Harcamalarda birinci sırayı bir önceki yıla göre % 0.1 oranında bir artış sağlayarak % 6.7’ e yükselen emekli ve yaşlılara yapılan ödemeler oluştururken bu oranı % 4.2 ile hastalık ve sağlık bakımı yardımları yakından takip etmektedir. Dul ve yetim ödenekleri ise bu dilimde sadece % 1.7’ ye tekabül etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, sosyal harcamalar ve GDP ilişkisini inceleyen ulusal ve uluslararası literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Literatüre bakıldığı zaman büyüme ile sosyal harcamalar ilişkisini analiz eden araştırmacılar görüş olarak üçe ayrılır. Bunlardan birincisi, sosyal harcamalar ile ekonomik büyümeye arasında pozitif bir ilişki olduğunu ileri sürenlerden oluşurken ikinci görüşte olan araştırmacılar ise sosyal harcamalar ile ekonomik büyümeye arasında negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmektedirler.

Üçüncü farklı görüş ise sosyal harcamalar ile büyüme ilişkisi hakkında net bir çözümlene getiremeyerek sosyal harcamalara ait farklı bileşenlerin büyüme ile ilişkisini farklı sonuçlara dayandıran araştırmacılardan oluşur.

Ulusal literatüre baktığımız zaman ülkemizde sosyal harcamalara ilişkin yapılan akademik çalışma sayısının ne kadar az olduğu karşımıza çıkmaktadır. Yılmaz (2006), Erdoğan (2008), Çalışkan (2012), Özdemir (2006), Topuz (2009), Buğra ve Adar (2007, 2008) ile Arısoy ve diğerleri (2010) bu alanda yapılan sayılı araştırmacılar arasında gösterilebilir.

Uluslararası literatürde Arjona ve diğerleri (2002), Hanson ve Henrekson (1994), Atkinson (1995), Fic ve Ghate (2005), Cashin (1994), Korpi (1985), McCallum ve Blais (1987), Furceri ve Zdzienicka (2012), Hecce ve diğerleri (2000, 2001), Kelly (1997), Jaman (2016), Clemente ve diğerleri (2011), Drobiszová (2015), Mathers ve Slater (2014), Baldacci ve diğerleri (2004), Alam ve diğerleri (2010) ile Khan ve Bashar (2015) ise sosyal harcama ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen araştırmacıların başında gelmektedir.

İktisat yazınında kamu sosyal harcamalar ile büyüme ilişkisini açıklamaya yönelik gerek teorik ve gerekse ampirik çalışmalarda genel bir eğilim ortaya çıkmamıştır. Fic ve Ghate (2005), Atkinson (1995), Hanson ve Henrekson (1994) ile Gwartney ve diğerleri (1998) sosyal koruma harcamalarının bireyin çalışma potansiyelini düşüreceğini öngörmektedirler. Buna göre, çalışmaya aktif bir biçimde dâhil olunmaması ekonomide iş gücü arzını, sermaye yatırımlarını, çıktı düzeyini ve nihayetinde iktisadi büyümeyi düşürecektir. Burada bireyin tasarruf portföyünde meydana gelecek düşüş kamu tasarrufları ile aynı oranda artmadığı sürece, yeniden yatırım yapmak için gerekli olan sermaye oranı da azalacaktır.

McCallum ve Blais (1987), Korpi (1985), Cashin (1994) ise sosyal koruma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yapacağını vurgulamaktadırlar. Bu görüşe göre, sosyal risklere karşı bireylerin sigortalanması, onun çalışma hayatında riskleri gözetmeksizin daha fazla ekonomik faaliyetlere katılmasını sağlayacaktır. Burada bireyin riski üstlenmesi tamamen yaşam boyu karşılaşılabilecek iş kayıplarına karşı sosyal bir güvenceye

sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal harcama ve büyüme ilişkisini inceleyen diğer çalışmalar ise tamamen farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürde ortak bir eğilim bulunmamaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise sosyal harcama verilerine ilişkin ulusal ve uluslararası metodoloji tanıtılarak temel farklara değinilmiş, kullanılan veri seti ve yöntem tanıtılarak analizler yapılmış ve bulgular elde edilmiştir.

Bu bağlamda Türkiye’de sosyal harcamaların mevcut durumunu ve gelişimini, uluslararası perspektiften karşılaştırmamıza imkan sağlayacak üç farklı metodoloji olan Avrupa Birliği’ nin yani EUROSTAT’ın (Avrupa İstatistik Ofisi) kullandığı ESSPROS (Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri) yöntemi, OECD’nin kullandığı SOCX (Sosyal Harcama veri Tabanı) yöntemi ve ILO’nun (uluslararası Çalışma Örgütü) kullandığı SSI (Sosyal Güvenlik Sorgulama Sistemi) yöntemi tanıtılmış ve temel farklara değinilmiştir.

Sosyal harcamalar hakkında veri derleyen SOCX ve ESSPROS metodolojileri arasında ortak ve farklı yönler de mevcuttur. Metodolojiler arasındaki ana farklar, sosyal harcamalar olarak kullanılan farklı kamu harcama bileşenlerinden kaynaklandığı gibi içerik ve metot anlamında da radikal farklar bulunmaktadır. Sosyal harcamalar içinde yer alan konut ve aile yardımları, sağlık yardımları, malullük yardımları, işsizlik yardımları ile hastalık ve özürlülük yardımları her iki metodoloji tarafından kullanılan ortak sosyal harcama bileşenleridir. Her iki metodolojinin ortak bir diğer yönü ise eğitim harcamalarıdır. Her iki metodolojide eğitim harcamalarını sosyal harcama kategorisinde değerlendirmemektedir.

İki metodoloji arasındaki ana farkların başında idari diğer giderler gelmektedir. ESSPROS idari giderleri sosyal harcama verilerinde önemli bir değişken olarak kullanmasına rağmen SOCX, idari giderleri sosyal harcamalar veritabanına dâhil etmemektedir. Her iki metodoloji arasındaki diğer önemli bir fark ise Aktif İş Gücü Piyasası Programlarıdır. SOCX, AİPP için ayrı bir kategori oluştururken ESSPROS AİPP’ yi kendi veri tabanına dâhil etmemektedir. SOCX ve ESSPROS veri tabanlarının karşılaştırmasında idari giderler ve AİPP

harcamaları dışında dikkat çeken en önemli farkların başında hastalık/sağlık baskını gelmektedir. SOCX hastalık ve sağlık bakımını ayrı ayrı veri olarak kategorize ederken ESSPROS hastalık ve sağlık ödeneklerini aynı kategoride sunmuştur. Yine, ESSPROS iş kazası ve hastalık verilerini açıkça tanımlamamaktadır. Sosyal dışlanma ve işsizlik ödeneklerinde ise kapsamdan kaynaklanan farklar bulunmaktadır. ILO ise temel eğitim ve sosyal yardım kapsamında olan vergi avantajları dâhil okul kuponları, okul yemeği programları, taşınmalı eğitim, materyal yardımı gibi nakdi ve ayni yardımlar ve hizmetleri sosyal harcamalara dâhil etmiştir.

Uluslararası metodolojide durum böyle iken Türkiye’de ise sosyal harcamalara ilişkin genel eğilimlerin köklü bir geçmişi bulunmamaktadır. Halen Türkiye’de kamu sosyal harcamalarını uluslararası metodoloji ile uyumlu ve sağlıklı bir biçimde karşılaştırmayı mümkün kılacak ve detaylı bir analize imkân verecek resmi bir veri bulunmamaktadır. Veri bazında Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumunun sosyal harcamalara ilişkin veri derlemesi sadece 2000’li yıllardan itibaren başlamaktadır. Yıllara ilişkin toplanan veriler ise OECD ve EUROSTAT verileri ile çelişmektedir.

Türkiye’de 2000 yılı öncesi için kamu sosyal harcama verilerini barındıran herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır. OECD’nin kendi kategorisinde yer alan ve tüm ülkeler için hazırladığı 1980-2016 yılını kapsayan raporda, Türkiye için 2000-2004 yılları arası veriler sadece doğrusal tahmin yöntemi ile hesaplanmıştır. EUROSTAT içinde aynı durum söz konusudur. ESSPROS’ ta yer alan ve 1990-2014 yıllarını kapsayan tüm sosyal harcama verilerinde Türkiye’ye ait 1990-1999 yıllarına ait herhangi bir veri bulunmamaktadır. ILO tarafından analiz edilen sosyal koruma harcamalarına ilişkin Türkiye verileri ise halen parçalanmış bir şekilde mevcut olup göstergelerin büyük bir çoğunluğu OECD’den derlenmiştir.

Bu kapsamda Türkiye’de ki tek olumlu gelişme TÜİK’ in 2000 yılından başlayarak sosyal koruma ve gelirlerine ilişkin verileri “Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi” ESSPROS el kitabı standartlarına göre oluşturmaya başlamasıdır.

Çalışmanın ekonometrik analiz bölümünde sosyal harcamalar ile GDP ilişkisi incelenmiş, bu kapsamda 1980-2014 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Sosyal harcamalar için kişi başı reel sosyal harcama serisi ve GDP için kişi başı reel GDP serileri kullanılmıştır. Analiz bölümünün ilk aşaması olarak durağanlık testi yapılmıştır. Durağanlık analizi için Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Serilerin birinci farklarında durağanlık şartının sağlanması ile birlikte uzun dönemli ilişkinin araştırılması amacıyla eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Engle-Granger Eşbütünleşme testi sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemli herhangi bir ilişki saptanamamıştır. Modelde uzun dönemli herhangi bir ilişkinin tespit edilememesi sonucunda bu kez kısa dönemli ilişki boyutunu incelemek için Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Granger Nedensellik test sonuçları da Eşbütünleşme test sonuçlarına paralellik göstermiştir. Granger Nedensellik test sonuçlarına göre, sosyal harcamalar ve GDP arasında kısa dönemli herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Sosyal harcamalar ve GDP arasından kısa ve uzun dönemli herhangi bir ilişkinin saptanamamasının ardından değişkenlerin kendilerinde ve diğer değişkenlerde meydana gelen şokları incelemek ve zaman içerisinde değişkenler arasındaki dinamik ilişkiyi görmek için Etki-Tepki ve Varyans incelemesi yapılmıştır. Etki-Tepki analiz sonuçlarına göre sosyal harcamalarda meydana gelecek dışsal bir şok GDP eğiliminde herhangi bir artışa yol açmamaktadır. Aynı şekilde GDP’de meydana gelecek dışsal bir şok sosyal harcama eğiliminde herhangi bir artış yaratmamaktadır. Varyans araştırmasına ilişkin genel sonuçlara göre, sistemde kullanılan değişkenlerin herhangi birinde meydana gelecek olan bir değişimin büyük kısmı kendisi tarafından açıklanmaktadır. Değişkenler modele göre dışsal kabul edilmektedir.

Nitekim araştırmanın nihai sonuçlarına göre, Türkiye’de uygulanan kamu sosyal harcamalar ile GDP arasında herhangi bir ilişki saptanamamıştır. Değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Bu kapsamda sosyal harcamaların GDP ile ilişkisi güncel bir literatür tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim sosyal harcamaların GDP içindeki

payının artışı veya azalışı, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde farklı düzeylerde olmakla birlikte; bu artışın nedenleri ve sonuçları da ülkeden ülkeye değişmektedir. Ekonomik, toplumsal ve kurumsal yapıdaki farklılıklar, yıllara ilişkin değişkenlik gösteren hükümet politikaları, sosyal harcamalarda ki artışın nedenlerini ve ortaya çıkan sonuçlarını da değiştirmektedir.

Türkiye’de 1980 yılından bu yana sosyal politika alanında yapılan harcamalar her yıl büyük oranda artış gösterse de söz konusu büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Yıllara ilişkin yapılan artış kayda değer bir sonuç ortaya koymamıştır. Kamu tarafından yapılan harcamalar üzerinden büyümenin ve buna dayalı olarak sosyal refahı gerçekleştirme hedeflerinin tam anlamıyla yerine getirilemediği görülmüştür.

Ülkemizde sosyal nitelikteki harcamaların OECD ve EUROSTAT ortalamasının çok çok altında olması ise olumsuz mevcut durumun diğer yüzünü ortaya koymaktadır. OECD ülke sıralamasına göre Türkiye’nin 2014 yılı itibari ile GDP payındaki sosyal harcamalar oranı % 13.5’tir. Bu oran EUROSTAT verilerinde 2013 yılı için % 14.1 olarak tespit edilmiştir. Bu oran ile Türkiye OECD ülke sıralamasında sondan dördüncü, ESSPROS’ ta ise sonuncu sırada yer almaktadır. Türkiye’de sosyal devlet olmanın bir gereği olarak uygulanan sosyal politikalar ve gerçekleştirilen sosyal harcamalar büyüme açısından yetersizdir. Sosyal devlet olmanın gereği olan sosyal harcamalar ulaşması gereken yerlere ulaşmamaktadır ve içerik olarak tatmin edici değildir.

Sonuç olarak, Türkiye gibi gelişme ihtiyacı olan bir ülkede, sosyal harcamalara daha fazla kamusal kaynak ayrılması zorunluluğunun devam etmesi gerekmektedir. Bu noktada önerilen temel politika, sosyal harcamalara ilişkin politik araçları daha etkin ve daha verimli kullanarak sosyal devlet olma bilinci ile hareket edip sosyal harcamaların GDP’deki payını arttırmak en etkili politik araç olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyol, S. & Ulutürk, S. (2016). *Küresel Kriz Kıskaçında Sosyal Harcamalar: Seçilmiş AB Ülkeleri Bağlamında Bir İnceleme*. 31. Türkiye Maliye Sempozyumu (15-19 Mayıs), Antalya.
- Ağayev, S. (2012). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eski Sovyetler Birliği Ülkelerinde Wagner Yasası Analizi (1995-2009). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 7-27.
- Alam, S., Sultana, A. & Butt, M. (2010). Does Social Expenditures Promote Economic Growth? A Multivariate Panel Cointegration Analysis for Asian Countries . *European Journal of Social Sciences*,14(1), 44-52.
- Altay, N. O. & Altın, O. (2008). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar Üzerine Etkilerinin Analizi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(1), 267-285.
- Altunç, Ö. F. (2011). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar. *Yönetim ve Ekonomi*, 18 (2), 145-157.
- Alper, F. Ö. & Demiral, M. (2016). Public Social Expenditures and Economic Growth: Evidence from Selected OECD Countries. *Research in World Economy*, 7(2), 44-50.
- Arısoy, İ., Ünlükaplan, İ. & Ergen, Z. (2010). Sosyal Harcamalar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde 1960-2005 Dönemine Yönelik Bir Dinamik Analiz. *Maliye Dergisi*, 158, 400.
- Arısoy, İ. (2005). Wagner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 63-80.
- Arjona, R., Ladaique, M. & Pearson, M. (2002). Social Protection and Growth. *OECD Economic Studies*, 35, 7-35.
- Atkinson, A. B. (1995). The Welfare State and Economic Performance. *National Tax Journal*, 48(2), 171-198.
- Aytaç, D. & Güran, M. (2010). Türkiye’de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi. *Sosyo Ekonomi*, 6(13), 129-152.

- Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *The Journal of Political Economy*, 98(5), 103-125.
- Bakan, S. & Özdemir, H. (2012). Sosyal Politika Açısından CHP ile AKP'nin Karşılaştırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 33-34.
- Bakış, O., Jobert, T. & Tuncer, R. (2008). Kamu Harcamaları ve Büyüme: Zaman Serileri Analizi. *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi*, 81-101.
- Balsever, H. & Özer, E. (2015). *Son Dönem Sosyal Devlet Anlayışı ve Sosyal Harcamaların Eleştirel Bir Analizi*. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu (10-11 Aralık 2015), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Baldacci, E., Clements, B., Gupta, S. & Cui, Q. (2004). Social Spending, Human Capital, and Growth in Developing Countries: Implications for Achieving the MDGS. *IMF Working Paper*, 4, 313- 414.
- Başar, S., Aksu, H., Temurlenk, S. & Polat, Ö. (2009). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 301-314.
- Bağdıgen, M. & Çetintaş, H. (2003). Causality Between Public Expenditure and Economic Growth: The Turkish Case. *Journal of Economic and Social Research*, 6(1), 53-72.
- Beraldo, S., Montolio, D. & Turati, G. (2009). Healthy, Educated and Wealthy: A Primer on The Impact Of Public and Private Welfare Expenditures on Economic Growth. *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), 946-956.
- Buğra, A. & Keyder, Ç. (2007). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Geliri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. & Sinem, A. (2007). Türkiye’nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Sosyal Politikaları İzleme Birimi Araştırma Raporu. <http://www.spf.boun.edu.tr/?sayfa=yayinlar&kategori=arastirma-raporlari> adresinden 10.11.2016 tarihinde edinilmiştir.
- Buğra, A. & Adar, S. (2008). Social Policy Cahange in Countries Without Mature Welfare States: The Case of Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 38, 83-106.

- Cashin, P. (1994). Government Spending, Taxes and Economic Growth. *IMF Working Papers from International Monetary Fund*, 42(2), pp. 237-269.
- Charemza, W.W. & Deadman, D.F. (1992). *New Directions in Econometric Practice* (First Edition). Cheltenham: Edward Elgar.
- Charemza, W. & Deadman, D.F. (1997). *New Directions in Econometric Practice: General To Specific Modelling, Cointegration and Vector Autoregression* (Second Edition). Cheltenham: Edward Elgar.
- Clemente, J., Montañes, A. & Marcuello, C. (2011). Government Social Spending And GDP: Has There Been A Change in Social Policy ? *Applied Economics*, 44(22), 2895–2905.
- Çalışkan, Z. (2012). Refah Devletlerinin Dinamik Dengesi: Sosyal Harcamalar İçin Geleneksellik Endekslerinin Hesaplanması. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 219.
- Dayangaç, R., Gürsel, S. & Öztürk, B. (2008). Kamu Harcamalarının Bileşiminin Büyüme ve Refah Etkisi. *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırma Merkezi*, 105-136.
- Devarajan, S., Swaroop, V. & Zou, H. Z. (1996). The Composition of Public Expenditure and Economic Growth. *Journal of Monetary Economics*, 37, 313- 414.
- Demirbaş, S. (1999). Cointegration Analysis-Causality Testing And Wagner's Law: The Case Of Turkey,1950-1990. University Of Leicester Discussion Papers,99/2,
<http://www.le.ac.uk/Economics/Research/%20Repec/Lec/Leecon/Econ99-3.Pdf> 05.01.2017
- Dickey, D. A. & Wayne, A. F. (1979). Distribution of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root. *Journal Of American Statistical Association*, 74(366), 427-431.
- Dritsakis, N. & Adamopoulos, A. (2004). A Causal Relationship Between Government Spending And Economic Development: An Empirical Examination of The Greek Economy. *Applied Economics*, 36(5), 457–464.
- Drobiszová, A. (2015). Fiscal Policy and Economic Growth: A Special Focus On Social Expenditure. *Economic Policy in the European Union Member Countries*, 33, 787-790.

Eberts, R. W. & Gronberg, T. J. (1992). Wagner's Hypothesis: A Local Perspective. *Working paper 9202*. The Federal Reserve Bank of Cleveland.

ESSPROS (2016). <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> 21.02.2017

European Union (2012). *The European System fo Integrated Social Pritection Statistics (ESSPROS)*. Luxemburg: Publication Office of the European Union.

Engle, R. & Granger, J. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276.

Enders, W. & Chung, P. (1995). *Instructor's Manual to Accompany Applied Econometric Time Series*. New York: John Wiley and Sons.

Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series* (1st edition). New York: Wiley.

Ertek, T. (1996). *Ekonometriye Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.

Erdoğan, M. & Yenigün, E. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bütçe*. İstanbul: Tesev Yayınları.

Fic, T. & Ghate, C. (2005). The Welfare State, Thresholds and Economic Growth. *Economic Modelling*, 22(2), 571 - 598.

Furcerı, D. & Zdzienicka, A. (2012). The Effects of Social Spending on Economic Activity: Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries. *Fiscal Studies*, 33(1), 129–152.

Ganti, S. & Kollurı, B.R. (1979). Wagner's Law Of Public Expenditures: Some Efficient Results For The Us. *Public Finance*, 34(2), 225-233.

Goffman, I.J. & Mahar, D. J. (1971). The Growth Of Public Expenditure İn Selecteddeveloping Nations: Six Caribbean Countries. *Public Finance*, 26(1), 57-74.

Gurgul, H., Lach, L. & Mestel, R. (2012). The Relationship Between Budgetary Expenditure And Economic Growth İn Poland. *Central European of Operations Research*, 20(1), 161-182.

- Gujarati, D. N. (2001). *Temel Ekonometri* (Çev.: Ü. Şenesen & G.G. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gujarati, D. & Porter, D. (2008). *Basic Econometrics* (5th Edition)New York: The Mcgraw-Hill Companies.
- Günaydın, İ. (2000). Türkiye İçin Wagner ve Keynes Hipotezlerinin Testi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 175, 70-86.
- Güven, S. (1997). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Gül, E. & Yavuz, H. (2011). Türkiye’de Kamu Harcamaları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1963-2008 Dönemi. *Maliye Dergisi*, 160,72-85.
- Granger, C.W. J. (1986). Developments In The Study of Cointegrated Economic Variables. *Oxford Bulletin of Economics Statistics*, 48(3), 213-226.
- Granger, C.W.J. (1969). Investigating Casual Relations By Econometric Model and Cross – Spectral Methods. *Econometrica*, 37(3), 424-438.
- Gyles, A.F.(1991). A Time-Domain Transfers Function Model Of Wagner’s Law: The Case Of Uk Economy. *Applied Economics*, 23, 327- 330.
- Gwartney, J., Lawson, R. & Holcombe, R.G. (1998). The Size and Functions of Government and Economic Growth. *Joint Economic Committee Paper*, 27-28.
- Hacker R. S. & Hatemi, J. A. (2006). Tests For Causality Between İntegrated Variables Using Asymptotic And Bootstrap Distributions: Theory And Application. *Applied Economics*, 38, 1489-1500.
- Hakkio, C.S. & Rush, M. (1991). Conintegration: How Short is The Long Run? *Journal of İnternational Money and Finance*, 10(4), 571-581.
- Hanson, P. & Henrekson, M. (1994). A New Framework for Testing the Effect of Government Spending on Growth and Productivity. *Public Choice*, 81, 381-401.
- Herce, J. A., Rivero, S. R. & Lucio, J. J. D. (2001). Growth and Welfare State in The EU: A Causality Analysis. *Public Choice*, 109(1-2), 55-68.

- Herce, J. A., Rivero, S. R. ve Lucio, J. J. D. (2000). Social Protection Benefits and Growth: Evidence from the European Union. *Applied Economic Letters*, 7(4), 397-400.
- Henning, J. A. & Tussing, A.D. (1974). Income Elasticity Of The Demand For Public Expenditures In The Us. *Public Finance*, 29(3-4), 325-341.
- Holden, K. & Thompson, J. (1992). Cointegration: An Introductory Survey. *British Review of Economics Issues*, 48, 213-228.
- Holmes, J.M & Hutton, P.A (1990). On The Causal Relationship Between Government Expenditures and National Income. *The Review of Economics And Statistics*, 72, 87-95.
- ILO (2005). Social Protection as a Productive Factor.
http://www.fesghana.org/uploads/PDF/SocialProtection_ProductiveFactor.pdf 13.12.2016
- ILO (2016).
http://www.ilo.org/dyn/ilossi/ssimain.home?p_lang=en&p_geoaid=792
15.02.2017
- Jaman, S. (2016). Relationship Between Social Expenditures and Economic Growth: A Panel Co-Integration Analysis For North-Eastern Region of India. *International Research Journal of Management & Social Sciences*, 1(4), 2453-2455.
- Justin, C., Craigwell, R. & Lowe, S. (2013). *Government Expenditure and Economic Growth in a Small Open Economy: A Disaggregated Approach*. 45th Annual Monetary Studies Conference (October 1–5), Jamaica.
- Kar, M. & Taban, S. (2003). Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(3), 145-170.
- Kar, M. & Ağır, H. (2003). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi (Neo-Klasik Büyüme Teorisi). *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 51-68.
- Kelly, T. (1997). Public Expenditure and Growth. *The Journal of Development Studies*, 34, 60-84.

- Korpi, W. (1985). Economic Growth and the Welfare System: Leaky Bucket or Irrigation System ? *European Sociological Review*, 1(2), 97-118.
- Khan, H. & Bashar, O. (2015). Social Expenditure and Economic Growth: Evidence From Australia and New Zealand Using Cointegration and Causality Tests. *Journal of Developing Areas*, 49(4), 285-300.
- Krzyżaniak, M. (1974). The Case Of Turkey: Government Expenditures, The Revenue Constraint, And Wagner's Law. *Growth And Change*, 5(2), 13-19.
- Kurşun, A. & Rakıcı, C. (2014). Türkiye ve Sosyal Refah Devletlerindeki Sağlık Harcamalarının Analizi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 77-105.
- Lee, C.C. & Chang C.P. (2006). Social Security Expenditure and GDP in OECD Countries: A Cointegration Panel Analysis. *International Economic Journal*, 20(3), 303-320.
- Li, H. & Huang, L. (2009). Health, Education and Economic Growth in China: Empirical Findings and Implications. *China Economic Review*, 20(3), 374-387.
- Mathers, N. & Slater, R. (2014). Social Protection and Growth: Research Synthesis, ODI London, <https://www.odi.org/publications/8663-social-protection-economic-growth> 11.10.2016
- Mayer, D., Mora, H., Cermeno, R., Barona, A. B. & Duryeau, S. (2001). *Health, Growth and Income Distribution in Latin America and the Caribbean: A Study of Determinants and Regional Local Behaviour* (Scientific and Technical Publication No. 582). Washington: PAHO
- Mankiw, G. N., Romer, D. & Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- Mann, A.J. (1980). Wagner's Law: An Econometric Test for Mexico, 1925-19760. *National Tax Journal*, 33(2), 189-201.
- McCallum, J. & Blais, A. (1987). Government, Special Interest Groups and Economic Growth. *Public Choice*, 54(1), 3-18
- Musgrave, R. & Peacock, A. (1958). *Classic In The Theory Of Public Finance*. London: McMillan Press Ltd.

- Murthy, V.M. (1996). More Evidence On Wagner's Law For Mexico. *Public Finance*, 51(1), 132-139.
- Nagarajan, P. & Spears, A. (1990). An Econometric Test Of Wagner's Law For Mexico: Re-Examination. *Public Finance*, 45(1), 165-168.
- OECD (2007). The Social Expenditure Database: An Interpretive Guide. http://stats.oecd.org/OECDStatDownloadFiles/OECDSOCX2007InterpretativeGuide_En.pdf 18.10.2016
- OECD (2016). Sosyal Harcamalar veri Tabanı (SOCX), <http://stats.oecd.org/> 20.09.2016
- OECD (2016). Social Expenditure Database (SOCX), http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1# 20.09.2016
- OECD (2016). Economic, Environmental and Social Statistics, Geneva: OECD Publishing. http://www.iberglobal.com/files/2016/oecd_factbook_15_16.pdf 07.01.2017
- OECD (2016). Social Expenditure Database (SOCX), Expenditure for Social Purposes <http://www.oecd.org/social/expenditure.htm> 17.09.2016
- OECD (2016) Sosyal Harcamalar Raporu, <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2016-Social-Expenditure-Update.pdf> adresinden 15.10.2016 tarihinde edinilmiştir.
- Susam, N. & Oktayer, N. (2008). Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (1), 146-164.
- Özdemir, S. (2006). *Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Seyri Üzerine Bir Analiz*. Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı), İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını: İstanbul, (50), 153-204.
- Pindyck, R. S. & Rubinfeld, D. L. (1991). *Econometric Models And Economic Forecasts*. New York: McGraw-Hill.
- Ram, R. (1986). Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data. *The American Economic Review*, 76(1), 191- 203.

- Savaşan F. & Çetintaş, H. (2009). *Kamu Sağlık - Eğitim Harcamaları ve Büyüme*. 24. *Türkiye Maliye Sempozyumu* (19-23 Mayıs), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Antalya.
- Sarı, R. (2003). Kamu Harcamalarının Dünyada ve Türkiye'deki Gelişimi ve Türkiye'de Ulusal Gelir ile İlişkisi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 18(209), 25-38.
- Sancar, C. (2012). Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisine Wagner Yasası & Keynesyen Görüş Çerçevesinde Teorik Bir Yaklaşım: Türkiye Örneği (2000- 2011). *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-19.
- Solow, R. M. (1956). A Contribution to The Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Şimşek, M. (2004). Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme, 1965-2002. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), 37-52.
- Taban, S., Günsoy, B., Günsoy, G., Erdinç, Z. & Aktaş, T. (2013). *İktisadi Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tarı, R. (1999). *Ekonometri*. İstanbul: Alfa Kitapevi.
- Taşseven, Ö. (2011). The Wagner's Law: Time Series Evidence For Turkey, 1960-2006. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(2), 304-316.
- Terzi, H. (1998). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 13(142), 67-77.
- TÜİK (2014) . Sosyal Koruma İstatistikleri,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040 adresinden 07.09.2016 tarihinde edinilmiştir.
- Turan, T. (2008). *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Topuz, S. K. (2009). Türkiye'de Sosyal Devlet Harcamalarının Genel Eğilimi: 2001–2009 Yılları Arasında Yapılan Eğitim, Sağlık ve Sosyal Koruma Harcamaları. *Alternatif Politika*, 1(1), 115.

- Ulucak, R. ve Ulucak, Z. Ş. (2014). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik: Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23), 81-97.
- Ulusoy, A. & Zengin, A. (1998). *Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Mali Kriz*. XII. Türkiye Maliye Sempozyumu Bildiri Kitabı. İstanbul: İ.Ü Maliye Bölümü Yayınları.
- Uysal, D. & Mucuk, M. (2009). Türkiye Ekonomisinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 46(527), 39-48.
- Ulutürk, S. (1997). Kamu Harcamalarının Rolü, Gelişimi ve Etkileşimde Bulunduğu Değişkenler Açısından Kuramsal ve Ampirik Bir Değerlendirmesi: Türkiye, 1963-1993 (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp> adresinden 18.12.2016 tarihinde temin edilmiştir.
- Ulutürk, S. (2001). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Akdeniz Üni. İ.İ.B.F Dergisi*, 1(1), 137.
- Vatter, H.G. & Walker, J. F. (1986). Real Public Sector Employment Growth, Wagner’s Law, And Economic Growth in The Us. *Public Finance*, 41(1), 116-138.
- Yamak, N. & Küçükale, Y. (1997). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 131, 5-14.
- Yılmaz, G. A. (2006). *Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar*. İstanbul: Arıkan Kitap.
- Yıldırım, J. & Sezgin, S. (2002). Defense, Education And Health Expenditures in Turkey, 1924-1996. *Journal of Peace Research*, 39(5), 569-580.
- Yüksel, C. & Songur, M. (2011). Kamu Harcamalarının Bileşenleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz (1980-2010). *Maliye Dergisi*, 161, 365-380.
- Zon, A. H. V. & Muysken, J. (1997). Health, Education and Endogenous Growth. <https://pdfs.semanticscholar.org/773f/708f2e8634c1ca5c05eeaec39607de601bdf.pdf> 18.01.2017

ÖZ GEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Zafer ASYA	
Doğum Yeri ve Yılı	02.02.1990 Muş	
Medeni Durumu	Bekar	
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce - İyi	
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lisans	2009	2013 Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisat
İletişim (eposta)	zaferasya@hotmail.com	

